

**Muistio nuorten työelämäasenteista
ja -arvoista sekä toimenpiteistä
nuorten työllisyyden edistämiseksi**

MUISTIO NUORTEN TYÖELÄMÄ- ASENTEISTA JA -ARVOISTA SEKÄ TOIMENPITEISTÄ NUORTEN TYÖLLISYYDEN EDISTÄMISEKSI

© Nuorisotutkimusseura, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta
& Simo Tuppurainen, 2009.

ISBN 978-952-5464-69-6

ISBN PDF 978-952-5464-70-2

Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 100

Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisu 42

Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto

Nuorisotutkimusverkosto

Asemapäällikönkatu 1

00520 Helsinki

www.nuorisotutkimusseura.fi

Taitto: Ville Sutinen

Paino: Yliopistopaino, 2009

Julkaisutilaukset: tilaukset@nuorisotutkimus.fi

SISÄLLYS

Alkusanat	5
-----------------	---

I Muistio nuorten työelämäasenteista ja -arvoista – Simo Tuppurainen 7

1. Nuoret työelämässä	8
1.1. Taustaa nuorille ja työlle	8
1.2. Nuoret, koulutus ja työ	13
1.3. Työn merkitys nuorten elämässä	21
1.4. Sukupuolten tasa-arvo nuorten työelämässä	25
2. Tulevaisuuden työmarkkinat ja syrjäytyminen	30
2.1. Työttömyys ja pätkätyöläisyys Suomessa	30
2.2. Syrjäytyminen ja koulutus	35
2.3. Syrjäytymisen käsitteestä	43
2.4. Työvoimapolitiittiset toimenpiteet syrjäytymisen ehkäisyssä	50
2.5. Keskustelu perustulosta	56
2.6. Palkkatyö osallisuuden lähteenä	61
3. Vihreä kuluttajuus ja tietoyhteiskunta suhteessa työhön	66
3.1. Kestävä kuluttamisen suhde työhön	66
3.2. Nuoret tietoyhteiskunnan hyödyntäjinä	73

II Toimenpide-ehdotukset – Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta 81

Onko maallamme malttia vaurastua 2010-luvulla?	82
1. Nuoren syrjäytymistä ehkäistään varhain	82
2. Nuoret koulutukseen ja työhön	83
3. Toimeentulotuelta raiteille	84
4. Nuorisotyöttömyyteen reagoitava nopeammin	85
5. Naiset ja miehet tasa-arvoiksi työelämässä	86
6. Ymmärrys nuorten työelämästä	87
7. Nuorisosopimus	88

III Lähteet 89

ALKUSANAT

Muistio nuorten työelämäasenteista ja -arvoista sekä toimenpiteistä nuorten työllisyyden edistämiseksi liittyy valtioneuvoston kanslian asettaman talouskasvun edellytyksiä tarkastelevan työryhmän työhön. Muistio on valmistunut tämän niin sanotun ”kasvu-projektin” käyttöön valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan tilaamana ja yhteistyössä Nuorisotutkimusverkoston kanssa. Muistio koostuu kahdesta osasta. Nuorisotutkimusverkoston tutkija Simo Tuppuraisen koostamassa tutkimuskatsauksessa *Nuorten työelämäasenteet ja -arvot* tarkastellaan nuoret ja työ -teemaan liittyen pätkätyöläisyyttä, syrjäytymistä sekä esimerkiksi kestäväää kuluttamista, tietoyhteiskuntaa ja nuorten työelämän sukupuolittuneita rakenteita. Katsaukseen on koottu tutkimuksia ja tarkastelunäkökulmia, joiden on katsottu olevan oleellisia ja valaisevia nuorten työelämäkysymysten suhteen.

Koska kasvuhankkeen tarkoituksena on käytännön politiikkasuositusten antaminen, on toimenpide-esityksiä käsitelty kohtuullisen suoraviivaisesti, ja niissä on esiteltäviä vaihtoehtoisuutta toisiinsa nähden. Johtopäätösosion *Onko maallamme malttia vaurastua 2010-luvulla* toimenpide-esitykset ovat syntyneet valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan keskustelujen perusteella. Pirkimykseenä on ollut tuottaa toimenpideehdotuksia ja politiikkasuosituksia, joilla vahvistetaan nuorten kouluttautumista sekä kiinnittymistä yhteiskuntaan ja työelämään.

Nuoret ovat avainasemassa talouskasvun edellytysten vahvistamisessa. Nuorten varassa Suomi nousee uuteen kasvuun tai taantuu muistelemaan vanhoja saavutuksiin. Otsikko viittaa Urho Kekkosen vuonna 1952 kirjoittamaan pamflettiin ”Onko maallamme malttia vaurastua”, jossa hän peräänkuulutti voimakasta investointia vienniteollisuuteen talouskasvun vauhdittamiseksi. Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta esittää, että nykyisessä taloustilanteessa tarvitaan yhtä voimakasta panostusta nuorten työelämään ja koulutukseen.

Muistio on koottu 7.9. ja 30.11.2009 välisenä aikana. Muistiota varten haastateltiin kolmea työelämäkysymysten asiantuntijaa: tutkimuspäällikkö Ilse Julkusta Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta (23.10.), työ- ja elinkeinoministeriön neuvottelevaa virkamiestä Pekka Tiaista (30.10.) ja sosiaalipolitiikan professori Jouko Närttiä Tampereen yliopistosta (9.11.). Haastatteluja ei ole käytetty varsinaisena tutkimusaineistona, vaan tausta-aineistona muistion koostamisessa. Kiitämme lämpimästi haastateltuja sekä valtion nuorisoasiain neuvottelukunnan ja Nuorisotutkimusverkoston piirissä hankkeeseen osallistuneita asiantuntijoita hyvästä yhteistyöstä.

Helsingissä 18.12.2009,

Tuomas Kurttila
Pääsihteeri
Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta

Simo Tuppurainen
Tutkija
Nuorisotutkimusverkosto

I
**MUISTIO NUORTEN
TYÖELÄMÄASENTEISTA
JA -ARVOISTA**

SIMO TUPPURAINEN

1. NUORET TYÖELÄMÄSSÄ

1.1. Taustaa nuorille ja työlle

Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret -esiselvityksessä (Heino & Kuure 2009) todetaan, että 1990-luvun rakenteelliset muutokset vaikuttivat EU:n nuorisopolitiikkaan ja lisäsivät nuorisopolitiikan merkitystä yhteiskuntapolitiikkana. Nuorisopolitiikka on kytkeyty entistä selkeämmin väestöpolitiikkaan ja työmarkkinapolitiikkaan. Nuoriso ei ole tästä näkökulmasta sosiaalinen ongelma vaan yksi resurssi ja osa Euroopan laajuisten väestöpoliittisten ja työmarkkinapoliittisten ongelmien ratkaisua. EU:n uudessa sosiaaliagendassa nuorisopolitiikka priorisoidaan hyvin vahvasti, ja se on asetettu entistä tiiviimmin osaksi EU:n sosiaalista ulottuvuutta ja muita sosiaalipoliittikoja.

Kuure (2006) kuvaa, kuinka Euroopan komission julkaisemassa työllisyyttä koskevassa Valkoisessa kirjassa vuodelta 1993 (White Paper on growth, competitiveness, and employment 1993) nuorisokysymys nähtiin ennen kaikkea koulutuksesta työmarkkinoille siirtymisen ongelmana. Uhkakuvana nähtiin nuorten pitkäaikaistyöttömyys, siitä aiheutuva marginalisoituminen ja rasismiin liittyvät konfrontaatiot. Kuuren mukaan nuorisopoliittinen Valkoinen kirja vuodelta 2001 (A New Impetus for European Youth 2001) taas nosti nuorisokysymyksen EU:n poliittiselle agendalle ja asetti EU:n tehtäväksi luoda kokonaisvaltainen ja koherentti nuorisopolitiikka. Nuoriso määriteltiin nyt resurssina, ei enää ongelmana tai häiriön lähteenä. Nämä lähestymistavat kertovat siitä, mikä on lapsia ja nuoria koskevan tiedon rooli myös työmarkkina- ja talouspolitiikassa. Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan toteamus tarjoaa osaltaan pohjaa tämän muistion kaltaisen inventaarin koostamiselle.

Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan raportti puhuu jo, toisin kuin monet muut tässä käsiteltävät tutkimukset, niistä vaikutuksista mitä uudella lamalla on ollut yhteiskunnassa ja nuorten elämässä. Raportin mukaan ”[E]siselvityksen toteuttamisen aikana on konkretisoitunut se, että elämme riskiyhteiskunnassa; suuria yhteiskunnallisia muutoksia on tapahtunut pienessä ajassa, ja ne väijäämättä vaikuttavat myös lasten, nuorten ja lapsiperheiden elämään. Talouden rakenteet ovat romahtamassa, päivittäin uutisoidaan uusista lomautuksista ja irtisanomisista, työllisyys- ja elinkeinorakenne muuttuu, uudenlaista rakennetyöttömyyttä syntyy, koulu-

tusrakenteet ja tulonmuodostusrakenteet ovat muutoksessa ja luovat uusia uhkakuvia. --- Syrjäytymisvaarassa olevien kannalta viimeisimmät tutkimustulokset korostavat hyvinvoinnin polarisaatiokehitystä.” (Heino & Kuure 2009.) Vaikka talouden rakenteet eivät näytä tällä hetkellä olevan romahtamassa, monien edellä mainittujen yhteiskunnallisten rakenteiden voitaneen edelleen nähdä muuttuvan. Hämäläinen (2002) raportoi siitä, että noususuhdanteessa nuoret pystyvät toteuttamaan työuran alkuvaiheeseen liittyvää etsintää, ja työsuhteiden suuri lukumäärä kuvaa tällöin lähinnä vapaaehtoisia siirtymiä työpaikasta toiseen. Edellisen, 1990-luvun laman aikana nuorten työurista tuli repaleisempia ja suuri työsuhteiden lukumäärä oli tällöin seurausta ei-vapaaehtoisista työmarkkinasiirtymistä työllisyyden ja työttömyyden välillä.

Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret -esiselvityksen (Heino & Kuure 2009) osana valmistui nuorisotutkimuksen kehittämistä koskeva taustaraportti Nuorisoa koskeva syrjäytymistieto (Suurpää 2009, toim.), joka käsittelee nuorisotutkimuksen kehittämistä syrjäytymisen tutkimisessa. Raportin mukaan nuorisopoliittiset seurantavälineet koskien nuorten syrjäytymisen ehkäisyä rakenteita ja käytäntöjä perustuvat pääosin kvantitatiivisiin seurantamenetelmiin ja vaikuttavuuden mittaristoihin. Kuten raportissa on esitetty, kvantitatiiviset mittarit eivät kuitenkaan onnistu kokonaisvaltaisesti vangitsemaan nuorten sosiaalisessa arkielämässä ja nuorisotyön käytännöissä kumuloituvaa hiljaista tietoa, jolla on olennainen merkitys ennalta ehkäisevän työn edistämisen kannalta. Nuorten asenteita, arvostuksia ja käsityksiä koskevaa tutkimusta tuodaan tässä esiin osin kvantitatiivisen tilastotiedon kautta. Muistiossa käydään läpi lisäksi muutamia tutkimuksia ja tuloksia, joissa nuorten arvoja ja asenteita on tutkittu laadullisin menetelmin pyrkimyksenä saada nuorten oma ääni kuuluviin.

Ulla Hämäläinen (2002) kuvaa nuorten työmarkkinoiden erityispiirteiksi sen, että nuorten siirtyminen työmarkkinoille tapahtuu pikkuhiljaa ikävuosina 15–29 ja että nuorten työvoimaan osallistuminen on hyvin suhdanneherkkää. 1990-luvun laman seurauksena alle 20-vuotiaiden työvoimaan osallistuminen laski yli 40 prosentista 25 prosenttiin. Myös muilla nuorilla ikäluokilla osallistumisaste laski, mutta ei yhtä merkittävästi. Nuorten joustavaa työmarkkinakäyttäytymistä osoittaa se, että ”aikuisten” työvoimaan osallistuminen muuttui vain 2 prosenttisyksikköä. Nuoret nimittäin reagoivat talouden taantumaa vähentämällä työvoiman tarjontaansa etsimällä vaihtoehtoisia toimintoja, kuten opiskelun ja asevelvollisuuden ajoittumisen. Vaikeimmassa asemassa Hämäläisen mukaan olivat laman aikaan ja sen jälkeen 20–24-vuotiaat nuoret, joista työttömiä oli pahimmillaan yli 19 prosenttia ikäryhmästä ja vielä vuonna 2000 lähes 12 prosenttia.¹

1 Perustuvat Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tietoihin.

Alle 20-vuotiaiden työttömyys vaikuttaa hälyttävältä, kun tämän ikäluokan työttömyysaste esimerkiksi vuosina 1993 ja 1994 oli yli 40 prosentissa. Hämäläinen huomauttaa, että työvoimaan osallistuminen on teini-ikäisillä Suomessa hyvin vähäistä, koska suurin osa ikäluokasta opiskelee. Syy teini-ikäisten aseman erilaisuuteen eri mittareilla tarkasteltuna on se, että työttömyysaste laskeaan nimenomaan suhteessa työvoimaan eli työllisiin ja työttömiin. (Hämäläinen 2002, 14–20.) Hämäläinen sanoo, että 20–24-vuotiaiden ikäryhmän työvoimaan kuuluvat koostuvat suurelta osin keskiasteen tutkinnon jo suorittaneista nuorista, jotka etsivät pysyvää asemaa työmarkkinoilla. Hänen argumenttinsa on se, että nuorisotyöttömyys muodostui 1990-luvuilla yhä enenevässä määrin 20–24-vuotiaiden ongelmaksi. Ikäluokan väestöön suhteutettuna tämän ryhmän työttömyysongelma nousee kaikista ikäluokista korkeimmalle. 25–29-vuotiaiden työvoimaan osallistuminen ei enää 2002 juuri poikennut aikuisten osallistumisesta, vaikka heilläkin työttömyys oli yleisempi ongelma kuin aikuisväestöllä.

Teini-ikäisiä eli 15–19-vuotiaita joutui Hämäläisen tarkastelemalla kuuden vuoden ajanjaksolla työttömiksi suhteessa 4,5-kertaisesti ja 20–24-vuotiaita kolminkertaisesti aikuisväestöön verrattuna (Hämäläinen 1998). Nuorten työttömyysjaksot olivat sen sijaan huomattavasti lyhyempiä kuin aikuisilla. 15–29-vuotiaiden meneillään olevien työttömyysjaksojen keskimääräinen kesto oli 19,9 viikkoa vuosina 1991–2000, kun vastaavat luvut 30–44-vuotiaille olivat 35,9 ja 45–59-vuotiaille 55,8 viikkoa. Nuorten ongelmana ainakin viime vuosituhannen puolella oli siis, että työttömyys kohtasi suurta osaa ikäryhmän väestössä ja oli osalla nuorista toistuvaa. Aikuisväestössä puolestaan pitkäaikaistyöttömyys muodostaa suurimman ongelman. (Hämäläinen 2002.) Hämäläinen osoittaa, että suhdannevaihteluiden rooli nuorten työllisyydessä on moninkertainen aikuisväestöön verrattuna, siten että esimerkiksi laman jälkeinen noususuhdanne näkyi nuorilla suurempina työllisyyden kasvulukuina kuin aikuisilla. Pitkäaikaistyöttömiä nuoria Suomessa on edelleen suhteellisen vähän, kuten tässä muistiossa myöhemmin todetaan.

Hämäläinen (2002) toteaa, että nuorten työttömyydellä katsotaan olevan aivan erityisluonne: oletetaan, että varhain työuralla koettu työttömyys jättää pysyvät jäljet nuoren työuraan. Työttömyyden nähdään itsessään jo lisäävän todennäköisyyttä joutua uudelleen työttömäksi. Lisäksi työttömyys heikentää henkilön palkka- ja muuta urakehitystä, ja Hämäläisen mukaan joissakin puheenvuoroissa se johtaa lähes vääjäämättä henkilön syrjäytymiseen. Myöhemmin tarkastellaan Vanttajan (2005) tutkimusta koulupudokkuuden yhteyksistä myöhempiin elämänvaiheisiin sekä koulutus- ja työmarkkinoille suuntautumiseen. Työttömyyden negatiivisten vaikutusten katsotaan olevan erityisen haitallisia juuri nuorten

kohdalla, siispä nuoret ovat erittäin keskeinen ryhmä harjoitetussa aktiivisessa työvoimapolitiikassa. Työmarkkinoille tulon ajankohta on merkittävä selittävä tekijä työmarkkinoille tulon onnistumisen kannalta. Kun työmarkkinoilla menee yleisesti hyvin, menee myös nuorilla työmarkkinoille tulijoilla hyvin. (Hämäläinen 2002, 87.)

Myös Siurala (2003) muistuttaa peruseriaatteista, jotka koskevat lamaa ja nuorten työttömyyttä. Kun työvoiman kysyntä vähenee laman aikana, ei työttömien nuorten määrä kasva ainakaan heti samassa suhteessa kuin työttömien määrä kokonaisuudessaan. Nuorten työvoiman tarjonta vähenee laman aikana, nuoret lykkäävät valmistumistaan koulutuksesta, jatkavat kouluttautumista tai aloittavat sen (ks. myös Järvinen & Vanttaja 2005). Työttömien nuorten määrää voidaan tehokkaasti vähentää aktiivisten koulutuspanosten avulla. Näin nuoren työvoiman tarjonnan vähentyminen ikään kuin ”pelastaa” vielä rajummalta nuorisotyöttömyydeltä. Toisaalta työllisyys ei automaattisesti parane nuorten keskuudessa, vaikka työvoiman kysyntä laman jälkeen kasvaakin. Työvoiman tarjonta voi nousukauden alkaessa olla niin suurta, etteivät vähemmän kokemusta keränneet nuoret työllisty ensimmäisinä, ja nuoria myös siirtyy jatkuvasti työmarkkinoille oltuaan esimerkiksi opiskelijoita. Siurala (2003, 14) huomauttaa, että työttömyys on työvoiman tarjonnan ja kysynnän funktio. Työvoiman tarjontaan vaikuttavat toimenpiteet, kuten koulutuspolitiikka, perhepolitiikka, perheiden arvostukset, vanhempainrahan taso ja niin edelleen, vaikuttavat nuorisotyöttömyyteen.

Tekstissä esiintyvät jatkossa muun muassa käsitteet työllisyys ja työttömyys. Työllisyysaste ja työttömyysaste mittaavat eri asioita ja ovat eri tavoin käyttökelpoisia työn kysymystä käsiteltäessä. Koska nuoret siirtyvät helposti työmarkkinoiden ulkopuolelle, useimmiten opiskelemaan, voi työllisyysaste kuvata paremmin nuorten työmarkkinoille pääsemisen helppoutta tai vaikeutta (esim. Myllyniemi 2008b, 38). Työttömyysaste puolestaan kertoo paremminkin jo työmarkkinoilla olevien nuorten työllistymisen vaikeudesta. Työttömyysaste myös kaunistuu siinä vaiheessa, kun nuoria siirtyy myös pakotettuina opiskelemaan tai työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kautta hankittuun työhön.

Työministeriön työvoimapolitiittinen tutkimus (Työvoima 2025, 2007) käsiteli työvoiman vuoteen 2025 ulottuvaa pitkän aikavälin kysyntää ja tarjontaa. Vuonna 2007 ilmestynyt tutkimus käsiteli kysyntää ja tarjontaa sekä pitkällä aikavälillä (15–20 vuotta) että keskipitkällä (noin viisi vuotta). Koska Suomeakin laajasti koskettava taloustaantuma tietävästi ei ollut tiedossa vuosina 2004–2006, kun tutkimusta tehtiin, otan tässä huomioon vain työryhmän pitkän aikavälin tarkastelun tulokset. Työvoimapolitiittisen tutkimuksen (Työvoima 2025, 2007) mukaan seuraava suuri kysymys työvoiman saatavuuteen liittyen on teknologisen

kehityksen ja globaalin rakennemuutoksen kehityksen ohella suurten ikäluokkien sekä 1950-luvun myöhempiä ikäluokkia suurempien ikäluokkien ikääntyminen ja siirtyminen vähitellen eläkkeelle sekä tästä aiheutuva työvoimakupolven vaihdos. Kansainvälisen talouden kehitys aiheuttaa suuren kysymyksen työvoiman kysynnän ja tarjonnan kannalta.

Työministeriön työvoimapolitiittisen tutkimuksen (Työvoima 2025, 2007) mukaan työllisten määrä oli 400 000 henkeä suurempi vuonna 2007 kuin silloin, kun se oli pohjalukemissa edellisen suuren laman aikaan vuonna 1994. Työvoiman tarjonnan kasvu johtui työikäisen (15–64-vuotiaat) väestön määrän lisääntymisestä 103 000:lla, siitä että työvoiman tarjontaa oli lisännyt työvoimaan osallistuvuuden palautuminen lähelle lamaa edeltävää tasoa sekä nettomaahanmuutosta. Raportin mukaan työttömiä työnhakijoita (250 000), toimenpiteiden piirissä olevia (85 000) ja työttömyyseläkkeellä olevia (46 000) oli yhteensä 380 000 henkilöä. Luvut ovat suurempia kuin 1990-luvun lamaa edeltävänä aikana ja niissä näkyynkin vaikeus saada työttömiksi joutuneet tai satunnaisen työllistämisen ja toistuvien toimenpiteiden piiriin ajautuneet takaisin pysyviin työsuhteisiin. Vuosina 2003–2007 työllisyyden lisäys oli noin 100 000 työllistä.

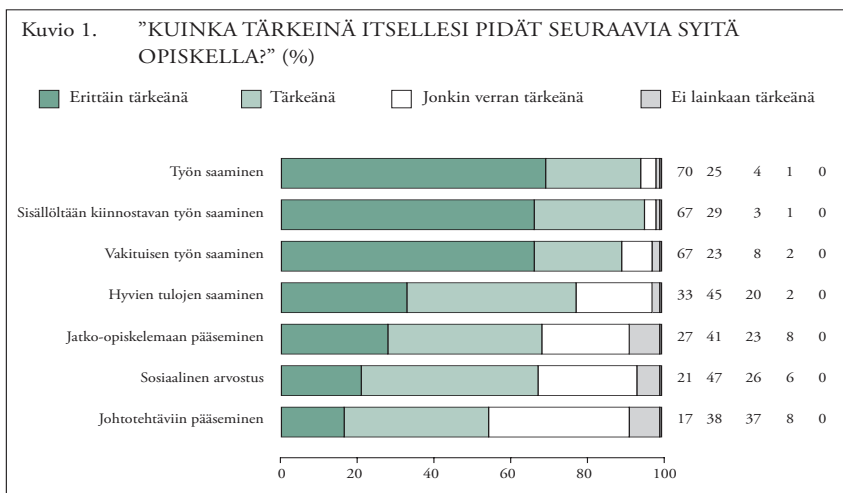
Työpaikat lisääntyivät vuoteen 2006 lähinnä palvelusektorilla. 1990-luvun laman pohjalukemiin verrattuna palvelusektorin työllisyyslisyys oli ollut 367 000, kun vuoteen 2006 työpaikkojen kokonaislisäys oli 390 000. Teollisuuden ja rakentamisen työllisyys lisääntyi myös hieman lama-ajan lukemista. Raportin (Työvoima 2025, 2007) mukaan vuosi 2010 merkitsee edelleen Suomessa ennen kokemattonta väestöllistä taitekohtaa, kun työikäinen väestö alkaa vähentyä. Vähennemistä kestää koko raportin tarkastelujakson ajan (2025 asti) ennakoidusta maahanmuutosta huolimatta. Työvoima 2025 -raportin kirjoittaneen työryhmän mukaan työsuhteiden pysyvyydellä ja työhön sitoutumisella on myönteisiä vaikutuksia yhteiskunnan tuottavuuskehityksen kannalta. Työryhmän mukaan työssä oppimista ja sen hyötyjä on pätkätöissä vaikea saavuttaa. Tulevassa käsittelen sitäkin, miten nuoret kokevat tilastollisten ja laadullisten aineistojen perusteella työsuhteiden pätkittävyyden.

- Suhdannevaihtelut vaikuttavat nuorten työvoiman tarjontaan voimakkaasti. Heikon talous- ja työllisyystilanteen aikana esimerkiksi koulutukseen hakeutumisen määrä kasvaa.
- Nuorten pitkäaikaistyöttömyys on muuta väestöä pienempää ja työttömyysjaksoja lyhyempiä. Talouslama vaikuttaa kuitenkin nuorten työmarkkinoille pääsemiseen, ja nuorten työttömyys vaihtelee taloustilanteen mukaan voimakkaammin kuin muun väestön.

1.2. Nuoret, koulutus ja työ

Järvinen ja Vanttaja (2005) lainaavat Chisholmia (2002) ja toteavat, että teollistuneiden länsimaiden nuorista vain harvat lopettavat koulunkäyntinsä oppivelvollisuuden suorittamiseen ja yhä useammat jatkavat opiskeluaan korkea-asteella. 1990-luvun lopulla jo kolme neljästä OECD-maiden 18-vuotiaasta ja enemmän kuin joka kolmas 22-vuotias oli päätoiminen tai osa-aikainen opiskelija. Suomalaisen koulutustaso ylipäättään on noussut niin, että vuonna 1999 vähintään keskiasteen suorittaneita oli 30–34-vuotiaista suomalaisista 83 prosenttia ja korkeasti koulutettujakin ammattikorkeakoulututkinnot mukaan lukien 39 prosenttia (Koulutus 1999:4; STV 2003; Järvinen & Vanttaja 2005).

Vuoden 2008 Nuorisobarometrissa kysyttiin nuorilta heidän mielipidettään opiskelun syistä. Opiskelijoita tai koululaisia Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2008a) 15–29-vuotiaista vastaajista vuonna 2008 oli 53 prosenttia ja päätoimisia opiskelijoita 49 prosenttia. Kysymys eri syiden tärkeydestä opiskeluun esitettiin tosin kaikille haastatelluille. Kaikkein tärkeimpänä syynä opiskeluun nuoret pitivät työn saamista 70 prosentin pitäessä sitä erittäin tärkeänä syynä ja 25 prosentin nuorista tärkeänä syynä (ks. kuvio 1). Tilastollisesti lähes yhtä tärkeä syy nuorille opiskeluun oli sisällöltään kiinnostavan työn saaminen, jota piti erittäin tärkeänä 67 prosenttia nuorista ja tärkeänä 29 prosenttia nuorista. Vakituisen työn saamista piti vastaavasti erittäin tärkeänä 67 prosenttia nuorista ja tärkeänä 23 prosenttia.

Kuvio 1. ”Kuinka tärkeinä pidät seuraavia syitä opiskella?” (%). Lähde: Myllyniemi 2008a, 25.

Nämä kolme syytä olivat huomattavasti merkittävämpiä kuin esimerkiksi hyvien tulojen saaminen tai johtotehtäviin pääseminen. Hyvien tulojen saaminen opiskelun syynä oli erittäin tärkeä tai tärkeä 78 prosentin mielestä, jatko-opiskelemaan pääseminen 68 prosentin, sosiaalinen arvostus 68 prosentin ja johtotehtäviin pääseminen 55 prosentin. Jatko-opiskelemaan pääseminen luonnollisesti vielä korostui niiden mielissä, jotka parhaillaan opiskelivat. (Myllyniemi 2008a, 25.)

Nuorisobarometrissa kysytyjen opiskelun syiden vastausvaihtoehdot palautuvat lähes poikkeuksetta työelämään, ainoastaan sosiaalisen arvostuksen voi nähdä sisältävän jo opiskeluaikana saavutettavan merkityksen. Annettujen vaihtoehtojen lisäksi opiskelun syyt voivat opiskeluaikana kiinnittyä mielenkiintoisten asioiden oppimiseen ja hallitsemiseen sekä koulun sosiaaliseen ympäristöön. Osittain nämä liittyvät vastausvaihtoehtoon ”sisällöltään kiinnostavan työn saaminen”, joten sisällöltään kiinnostavan työn saamisenkin voi olettaa jo lähtökohtaisesti sisältävän monipuolisia motiiveja, jo koulutusalaista riippuen.

On luontevaa, että yksinkertaisesti työn saaminen on tärkein syy opiskella. Tämän mukaan nuoret ovat sisäistäneet koulutuksen tärkeyden työn saamisen kannalta. Huomattavaa on kuitenkin myös se, että nuorille työn sisältö vaikuttaa olevan tärkeää. Titta Tuohinen kysyi jo vuonna 1996, onko ”kundeilla” enää työlle käyttöä muuten kuin toimeentulon pohjana, ja totesikin nuorten käsitysten työnteon normaalista mallista painottuvan toisin kuin vanhemmilla polvilla. Tuohisen sosiaalishistoriallinen katsaus perustuu elämäkertatutkimukseen. Hän tuo esiin, että useimmille nuorille ei riitä tavoitteeksi ’jokin kunnan ammatti, josta saa kohtalaisen palkan ja suhteellisen varman työsuhteen’. Suuren enemmistön mielestä työ ei, myös vuonna 1996, saisi olla vain elämisen väline, vaan sen tulisi olla mielenkiintoista. (Tuohinen 1996, 84–86.)

Työn merkityksiä etsittäessä voidaan viitteitä hakea muiden Nuorisobarometrien tilastoista. Vuoden 2007 Nuorisobarometria varten nuorilta oli kysytty sitä tekijää, joka heidän mielestään oli tärkeintä työssä. Tällöin ylivoimaisesti suurimmalle osalle nuorista eli 54 prosentille työssä tärkeintä oli työn sisältö (ks. kuvio 2). Seuraavaksi tärkein asia eli palkan määrä oli tärkein asia kuudennekselle (16 %) nuorista, ja yhtä tärkeää oli työsuhteen pysyvyys (15 %). Etenemismahdollisuudet nosti tärkeimmäksi asiaksi 8 prosenttia nuorista, ihmissuhteet 5 prosenttia ja työn sosiaalisen arvostuksen vain 2 prosenttia. Vuodesta 2000 vuoteen 2007 nuorille tärkein asia työssä, työn sisältö, oli säilyttänyt tärkeytensä. Suurin muutos työssä tärkeistä asioista oli työsuhteen pysyvyyden merkityksen lasku 6 prosenttiyksiköllä. (Myllyniemi 2007, 39–40.) Vaikka työvoimapolitiittisen tutkimuksen (Työvoima 2025, 2007) mukaan työsuhteen pysyvyydellä on myönteisiä vaikutuksia yhteiskunnan tuottavuuskehityksen kannalta,

nuorilla työsuhteen pysyvyyden merkitys ei, ainakaan vuoteen 2007 mennessä, ollut säilyttänyt suhteellista merkitystään muiden työssä tärkeiden asioiden kanssa.

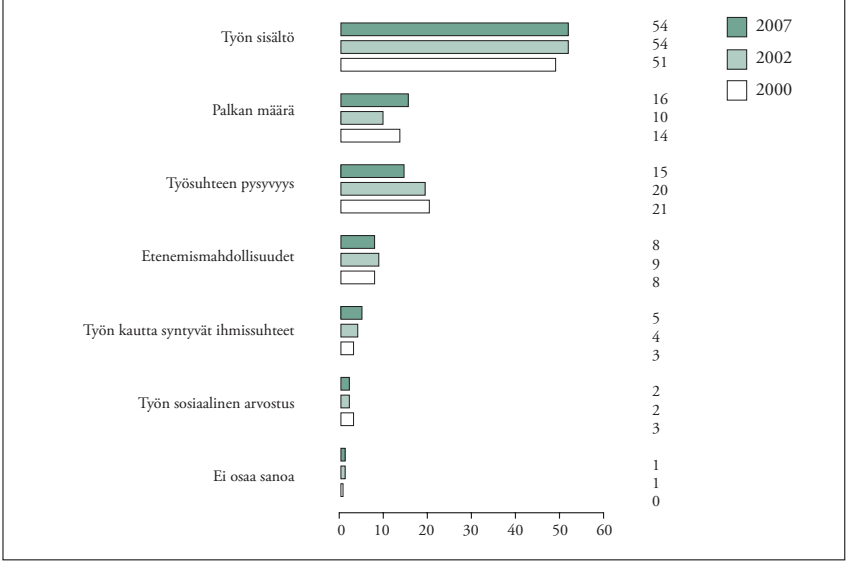
Työn sisältöä pitää tärkeimpänä asiana työssä vuoden 2007 barometrin mukaan 63 prosenttia naisista ja 46 miehistä. Iän mukana työn sisällön tärkeys kasvaa ja varsinkin etenemismahdollisuuksien merkitys laskee. Alueellisista eroista voi nostaa esiin työn sisällön korostumisen kaupunkimaisissa kunnissa ja työsuhteen pysyvyyden suhteellisen tärkeyden maaseutumaisissa kunnissa. Määräaikaisissa työsuhteissa olevat korostavat muita enemmän työn sisältöä. (Myllyniemi 2007, 40.)

Vuoden 2009 Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2009a, 106–108) mukaan 61 prosenttia nuorista oli täysin samaa mieltä ja 29 prosenttia jokseenkin samaa mieltä väitteen ”Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia” kanssa (ks. kuvio 3). Kysymystä on kysytty nuorilta vuodesta 1994 lähtien ja tuloksia voidaan yrittää tulkita taloussuhdanteiden kautta. Vuonna 1994 täysin samaa mieltä väitteen kanssa oli 57 prosenttia nuorista, josta luku nousi maksimiinsa 76 prosenttiin vuonna 1999. Nousukauden jatkuessa työmarkkinat vetivät suhteellisen hyvin myös vähemmän koulutettuja nuoria, ja myös usko koulutuksen työllistävyyteen kääntyi 2000-luvulla laskuun. Vuoteen 2007 mennessä täysin samaa mieltä väitteen kanssa oli 55 prosenttia nuorista, josta lukema nousi viidellä prosenttiyksiköllä tämän vuoden kyselyssä. Pääpiirteissään usko koulutuksen työllistävyyteen näyttää nousevan koetun laman seurauksena.

Asenneilmasto on Myllyniemen (2009a) mukaan tällä hetkellä hyvin samanlainen kuin 1990-luvun alkupuoliskolla, jolloin myös esimerkiksi eri mieltä koulutuksen työllistävyydestä olevien osuus oli kasvussa. Voidaan ajatella, että Suomen kaltaisissa koulutukseen panostavissa yhteiskunnissa koulutustason nousu ei jossain vaiheessa tuota koulutusta hankkivalle lisäarvoa esimerkiksi parempina työllisyysmahdollisuuksina tai parempana palkkana. Sellaista pistettä ei ole vielä saavutettu, vaan Suomessa hyvin selkeästi koulutustason nousu vähentää työttömyyden riskiä. (Kulttuurin satelliittitilinpito 2008; vrt. Myllyniemi 2009a, 109.)

Vuonna 2007 ja myös vuonna 2009 usko koulutuksen työllistävyyteen oli suurinta nuorimmilla vastaajilla. 2007 opiskelevien parissa vahvinta usko koulutuksen vaikutukseen oli ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien nuorten kohdalla. Suoritettujen tutkintojen mukaisessa tarkastelussa ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien usko siihen, että koulutus auttaa työnsaannissa Myllyniemen mukaan toisaalta ainoana ryhmänä laskee valmistumisen jälkeen. (Myllyniemi 2007, 32.) Tämän uskon muutos viittaisi myös siihen, että korkea koulutus näyttäisi edelleen suojaavan työmarkkinoilla työttömyydeltä (vrt. Suomen koulutusjärjestelmä kansainvälisessä vertailussa, 2008).

Kuvio 2. ”MIKÄ SEURAAVISTA ON MIELESTÄSI TÄRKEINTÄ TYÖSSÄ?”
Vertailu 2000, 2002 ja 2007. (%)

Kuvio 2. ”Mikä seuraavista on mielestäsi tärkeintä työssä?” Vertailu 2000, 2002 ja 2007 (%). Lähde: Myllyniemi 2007, 39.

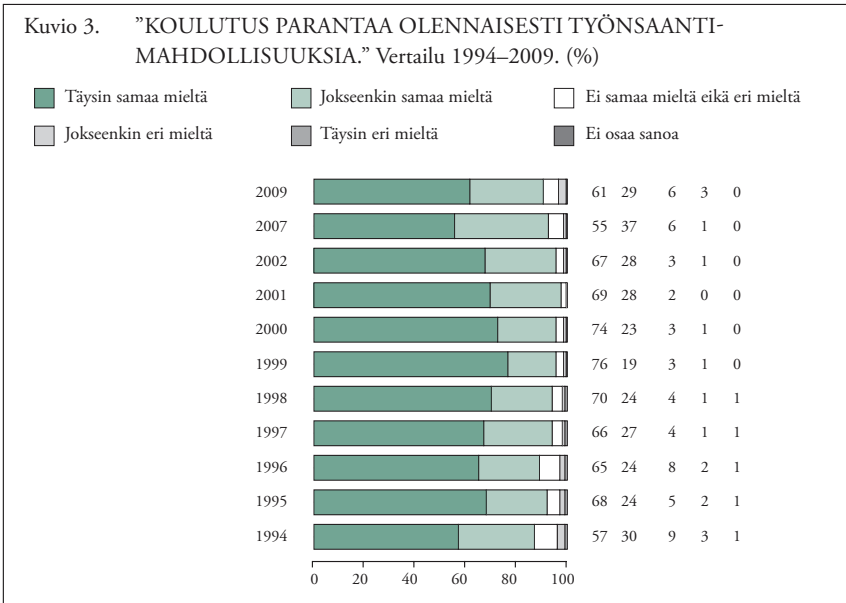
Suomalaiset keskimäärin uskovat ammatillisella koulutuksella olevan enemmän kysyntää kuin korkeakoulutuksella.² Nuorten usko ammatillisen koulutuksen kysyntään on kuitenkin pienempää kuin muulla väestöllä, korkeakoulutuksen kysyntään taas samalla tasolla muun väestön kanssa. Ammatillisen koulutuksen kysyntään uskoo kaikista suomalaisista 73 prosenttia, nuorista 15–24-vuotiaista 59 prosenttia. Seuraavaksi eniten uskotaan ammattikorkeakoulututkintoon (kaikista ikäluokista 58 %, nuorista 52 %) ja korkeakoulututkintoon (kaikista 42 % ja nuorista 40 %). (Myllyniemi 2007, 32–33.)

Kuten kuvioista 4 nähdään, nuorten usko jatkuvan koulutuksen tärkeyteen työelämässä pysymisen kannalta on vuodesta 1997 vuoteen 2009 mennessä laskenut 26 prosenttiyksikköä 53 prosenttiin. Myös Myllyniemen (2009a) mukaan trendi on kiinnostava, sillä se näyttäisi olevan ristiriidassa elinikäisen oppimisen

² Suomen Gallupin *Helsingin Sanomien* toimeksiannosta marras–joulukuun vaihteessa 2006 tekemä tutkimus. Perusjoukkona oli Suomen 15 vuotta täyttänyt väestö, puhelinhaastatteluja tehtiin 1000.

korostamisen, koulutustason jatkuvan kasvun ja työntekijään kohdistuvien vaatimusten kanssa. Lisäksi nuoret näyttävät edelleen uskovan koulutuksen parantavan nimenomaan työnsaantimahdollisuuksia, kuten kuviosta 3 nähtiin. Myllyniemi ja esimerkiksi työministeriön työvoimapolitiittinen tutkimus (Työvoima 2025, 2007) korostavat, että jatkuva kouluttautuminen ei liity vain vaativiin asiantuntijatehtäviin tai korkeampiin koulutustasoihin. Työn ja työtapojen muutos vaatii joustavuutta ja uuden oppimista yhä useammilla aloilla. Heikkenevä usko jatkuvaan koulutukseen näyttäisi olevan konfliktissa myös sen havainnon kanssa, että kaksi kolmesta nuoresta uskoo joutuvansa työuransa aikana vaihtamaan työpaikkaa useita kertoja. (Myllyniemi 2009a.)

Myllyniemen mukaan naisten ja miesten uskossa jatkuvan kouluttautumisen välttämättömyyteen ei ole eroja, mutta usko jatkuvaan kouluttautumiseen kasvaa hieman iän myötä. Asenne liittyy erityisen vahvasti koulutustasoon, esimerkiksi yliopisto-opiskelijoiden usko koulutuksen tarpeellisuuteen on hyvin voimakasta, lukiossa opiskelevilla puolestaan yllättävän heikkoa. (Myllyniemi 2009a.) Nuorisobarometrin tuloksesta on mahdollista vetää niinkin kova tulkinta, että nuoret talouslaman aikana ajattelevat, että välttämättä edes jatkuva kouluttautu-

Kuvio 3. ”Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia.” Vertailu 1994–2009 (%). Lähde: Myllyniemi 2009a, 108.

minen ei pidä ihmistä työelämässä. Ratkaisevat tekijät voivat nuoren mielestä olla ihmisen oman päätösvallan ulkopuolella. Kyse voi olla osittain työhön liittyvistä arvostuksista; nuoret eivät toivo työelämän edellyttävän jatkuvaa kouluttautumista.

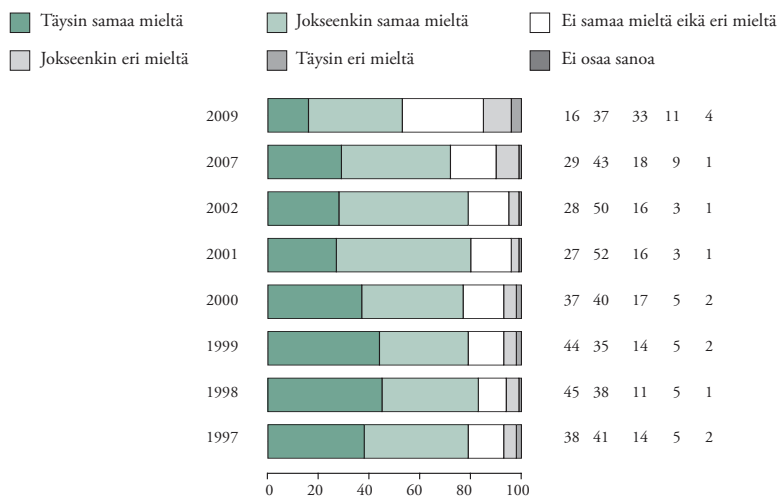
Mitä sitten nuoret pitävät ratkaisevina ihmisen ominaisuuksina työelämän kannalta? Työterveyslaitoksen Nuoret ja työ 2006 -barometrissä selvitettiin nuorten käsityksiä työssä tarvittavista tiedoista ja taidoista. Sen mukaan nuoret pitivät tärkeimpinä ammattitaitoa ja yhteistyötaitoja, ja myös kielitaito oli koulutusta tärkeämpää. Ammatti- ja kielitaito ovat kuitenkin yleensä koulutuksen kautta hankittuja taitoja. Todennäköisesti nuoret ovat Nuoret ja työ -barometrin sekä Nuorisobarometrin kysymyksissä koulutukseen liittyen ajatelleet muodollista koulutusta eli hankittuja tutkintoja. Itse työelämässä tarvittavista ominaisuuksista nostettiin esille sosiaalisuus ja tunnollisuus. (Sulander ym. 2007, 92–97.)

Vuoden 2008 Nuorisobarometrissa kysyttiin yleisesti työnsaantiin vaikuttavista tekijöistä. Työnsaannin kannalta nuoret katsoivat tärkeimmäksi tekijäksi motivaation, jolla on 62 prosentin mielestä erittäin paljon vaikutusta työnsaantiin. Seuraavaksi eniten työnsaantiin vaikuttavat nuorten mukaan ammattitaito (56 prosenttia uskoo sen vaikuttavan erittäin paljon), työkokemus (50 %), koulutus (50 %), sitkeys (39 %), suhteet (30 %) ja lahjakkuus (22 %). Ei lainkaan vaikutusta pieni osa nuorista katsoi lähinnä olevan sattumalla (12 %) ja perhetaustalla (18 %). (Myllyniemi 2008a, 25–26.) Vaikka jatkuva kouluttautuminen yhä vähenevässä määrin on nuorten mielestä tärkeää työelämässä pysymisen kannalta (Myllyniemi 2009a), näyttävät ammattitaito ja koulutus sinällään olevan merkityksellisiä asioita työnsaantiin liittyen. Toisaalta tulokset korostavat nuorten mielestä työelämässä tarvittavien henkilökohtaisten ominaisuuksien ja taitojen, kuten motivaation ja sosiaalisuuden merkitystä.

Joka tapauksessa kouluttamisen tarpeeseen on tulevaisuudessa todennäköisesti entistä voimakkaammin vastattava sekä huolehdittava koulutuksen ja työn kohtaannosta. Raportin (Työvoima 2025, 2007) mukaan tärkeää työvoimavarojen käytön kannalta on, että nuorten ikäluokkien koulutus ja työelämään siirtyminen onnistuu ilman väliinpuotoajaryhmiä mahdollisimman täydesti. Asia on ollut pitkään esillä julkisessa keskustelussakin. Raportti huomauttaa, että hyvässäkin suhdannetilanteessa työllistymisen esteenä voivat kuitenkin olla rakenteelliset vaikeudet: työvoiman kysyntä ja tarjonta eivät riittävästi kohtaa ja vastaa toisiaan. Keskeistä on koulutuksen ja työn paremman vastaavuuden aikaansaaminen.

Lisäksi raportti toteaa esimerkiksi, että osaavan työvoiman saatavuuden turvaamisella voidaan vaikuttaa siihen, että Suomeen saadaan investointeja ja uusia työpaikkoja. Suomen kaltainen maa ei pysty kilpailemaan kansainvälisessä talou-

Kuvio 4. ”TYÖELÄMÄSSÄ PYSYMINEN EDELLYTTÄÄ JATKUVAA KOULUTTAUTUMISTA.” Vertailu 1997–2009. (%)

Kuvio 4. ”Työelämässä pysyminen edellyttää jatkuvaa kouluttautumista.” Vertailu 1997–2009 (%).
Lähde: Myllyniemi 2009a, 118.

nessa työn hinnalla. Muiden olennaisten tekijöiden ohella yritykset sopeuttavat Suomessa tuotantoaan tarjolla olevaan työvoimaan. Raportin tekijät toteavat, että tavalla tai toisella on huolehdittava siitä, että osaavaa työvoimaa on saatavilla niin, ettei siitä muodostu esteitä työpaikkojen syntymiselle. Yritykset eli työvoiman tarvitsijat voivat edesauttaa myönteistä kehitystä kehittämällä toimintaansa siten, että kysynnän ja tarjonnan vastaavuus saadaan parhaalla mahdollisella tavalla hoidettua. (Työvoima 2025, 2007, 361–362.)

On mahdollista ajatella, että työn koulutusta vastaavuus on nykyisin yhä pidempien opintojen vuoksi kova vaatimus nuorille, alle kolmekymppisille. Nuorisobarometrin 2007 mukaan nuorten kokemuksissa työelämän vastaavuudesta koulutukseen nähden ei ole suurta muutosta vuodesta 1994 lähtien. Vuonna 2007 40 prosenttia sanoi olevansa täysin ja reilu enemmistö ainakin melko hyvin koulutusta vastaavassa työssä. Tarkemmin asiaa tarkasteltaessa muutosta on tapahtunut nimenomaan epätyypillisissä työsuhteissa olevilla. Erityisesti osa-aikaisen työn tekijät kokevat harvemmin olevansa koulutusta vastaavassa työssä. (Myllyniemi 2007, 25–26.)

Täysipäiväisessä työsuhteessa olevat ovat myös osa-aikaisia tyytyväisempiä työ-

hönsä. Nykyiseen työhönsä keskimäärin tyytyväisempiä ovat myös yrittäjät sekä nuorista hieman vanhemmat nuoret. Mitä korkeampi koulutus nuorella on, sitä tyytyväisempi hän on myös työhönsä. Myös työn sisältöä tärkeimpänä pitävät ovat tyytyväisempiä kuin palkan merkitystä korostavat. (Myllyniemi 2007, 27–30.) Viitteitä siis Nuorisobarometrien mukaan on siitä, että koulutus antaa mahdollisuuksia toteuttaa itseään paremmin töissä ja siitä että korkean koulutuksen hankivilla nuorilla juuri työn sisällöllä on merkitystä työn kannalta. Muistiota varten haastatteleman tutkija Jouko Nätti totesikin, että työn sisällön pitäminen tärkeänä ei niinkään johdu henkilön iästä, vaan pikemminkin yleisestä koulutustason nousta.

Hämäläinen (2002) tarkasteli seitsemän vuotta sitten nuorten asemaa työmarkkinoilla ja heidän työllistymisen edellytyksiään. Hänen mukaansa teollisuustoimialan sisällä korkean teknologian teollisuus osoittautuu sangen nuorisovaltaiseksi. Nuorten osuus työllisistä korkean teknologian teollisuudessa oli lähes kolmannes eikä laskenut esimerkiksi 1990-luvun laman vaikutuksesta Hämäläisen tarkasteluperiodilla, kuten se teki kaikilla muilla aloilla. Suora johtopäätös tästä on, jos nuorten osuus työvoimasta tarkastelluilla aloilla on suurin piirtein samanlainen kuin vuosituhannen alussa, että korkean teknologian alojen tukeminen tukee nuorten työllistymistä hyvin. Toinen selvästi nuoria työllistävä ala on majoitus- ja ravitsemustoimessa, missä nuoret tosin ovat epävarmemmassa asemassa; laman seurauksena nuorten osuus putosi tällä alueella 40 prosentista noin kolmannekseen.

Työvoima 2025 -raportti toisaalta toteaa esimerkiksi, että työllisyyden lisääntyminen (todennäköisesti tällä tarkoitetaan työllisyysasteen nousua) Suomessa tulevaisuudessa on erityisesti palvelusektorin varassa. Toimialakehityksessä painottuvat tietointensiiviset teollisuuden alat ja palvelut, ja kotitalouksienkin kysynnässä palvelujen osuus kasvaa. Kotitalouksien käyttämien yksityisten ja julkisten palvelujen sekä liike-elämää palvelevan tietointensiivisen palvelutoiminnan lisääntyvä työllisyys muuttaa Suomea työministeriön raportin (Työvoima 2025, 2007) mukaan entistä enemmän palvelu- ja tietoyhteiskunnaksi. Tietointensiiviset ja tietoyhteiskuntaosaamista edellyttävät alat ovat nuorten vahvuusalue nuorten ikäluokkien korkeamman koulutustason vuoksi. Nuorisovaltaiset toimialat, joihin Hämäläinenkin viittaa, tulevat todennäköisesti olemaan tärkeässä asemassa työllisyyden kasvun aloina ja tukevan nuorten työllistymistä erityisesti talouskasvun oloissa.

Yritysten koon suhteen Hämäläisen tarkastelussa (2002) kävi ilmi, että suuret yritykset tarjosivat 1990-luvulla pieniä yrityksiä enemmän aloituspaikkoja työmarkkinoille tulijoille ja työpaikat niissä olivat pysyvämpiä kuin pienissä

y yrityksissä. Hämmäläisen analyysi osoittaa, että nuorten työllisyyden pysyvyyteen vaikuttavat pitkälti samat tekijät kuin työllistymiseen. Korkea koulutus lisää työllisyyttä, ja alueellinen työttömyysaste selittää niin työttömyyden todennäköisyyttä kuin työllisyyden pysyvyyttä. Parisuhteessa elävät työllistyvät paremmin kuin yksin elävät, mutta lasten lukumäärällä tai nuoren iällä ei ole vastavalmistuneiden kohdalla vaikutusta työllisyyteen. Koulutusalan merkityksen tulkintaa vaikeuttaa se, että eri koulutusalojen välinen suhteellinen paremmuus työllisyydessä eri ajanhetkinä määräytyy pitkälti tiettyjen toimialojen tai työnantajasektoreiden mukaan. (Hämäläinen 2002, 5–7.)

- Nuorten mielestä keskimäärin tärkein asia työssä on työn sisältö. Koulutuksen nuoret näkevät tärkeänä pelkästään työn saamisen kannalta, mutta lisäksi sisällöltään kiinnostavan työn sekä vakituisen työn saamisen kannalta.
- Nuoret eivät vahvimmin usko juuri tutkintojen merkitykseen työelämän ja työn saannin kannalta. Ammattitaito ja koulutus sekä henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten motivaatio ja sosiaalisuus ovat nuorten mielestä tärkeitä työelämässä.
- Edellisen laman aikaan korkean teknologian teollisuus säilytti hyvin työpaikat. Toinen nuoria työllistävä ala eli palvelut voivat olla suhdanneluonteisempia. Molemmat kuitenkin voivat olla vahvuusalueita nuorten työllistämässä erityisesti laskusuhdanteen jälkeen.

1.3. Työn merkitys nuorten elämässä

Demos Helsinki tuotti työ- ja elinkeinoministeriölle toimintaehdotuksia siitä, mitä hyvä työ ja työelämä ovat eri sukupolville. Demos Helsingin *Hyvän työn manifesti 2009* sopii sikäli nuoria, työelämää ja tulevaisuutta koskevien viittausten pohjaksi, että kansalaisten mielipiteiden keruun voi olettaa tapahtuneen nuorille hyvin soveltuvalla tavalla. Manifesti ja toimenpidesuositukset ovat tulosta suorasta kansalaisyhteisöisestä internetissä avoimena julkaisualustana toimineen blogin ja sitä seuranneen työpajan kautta. Hyvän työn manifesti myös puhuu työn muuttamisesta ja uusista käsityksistä työn suhteen suurien ikäluokkien poistuessa työelämästä, mikä tarkasteluna palvelee nuorten näkökulmaa. (Mokka ym. 2009.)

Demos Helsingin mukaan työelämässämme on nykyään edessämme eri-ikäisiä ihmisiä, joille työn merkitys ja motivaatio työskennellä voivat olla aivan erilaisia kuin kanssatyöntekijöille. Työ on muutoksessa, sillä lähivuosina jää eläkkeelle viimeinen sukupolvi, jolle työntekijän standardipanos oli vielä olemassa. (Mokka

ym. 2009, 5.) Nykyään työelämässä on myös, kuten manifestissa todetaan, työntekijöitä, jotka eivät ehdi tehdä täyttä päivää tai eivät puhu suomea tai eivät ymmärrä, mitä tarkoittaa olla ajoissa tapaamisessa. Aiemmin Demoksen mukaan suomalaisessa massayhteiskunnassa oli paljon piilotaitoja, piileviä osaamisia, jotka oletimme kaikilla työtä tekevilla olevan. Nämä taidot ja osaamiset liittyvät ”näkyvän ammattitaidon” ohella sosiaalisen kanssakäymisen tapoihin, kielenkäyttöön, aikakäsitykseen, motivaatioon sekä yleiseen ymmärrykseen sopimisen ja luottamuksen tavoista. (Mokka ym. 2009.) Ainakin sosiaalisuuden ja motivaation merkitykset todella tällä hetkellä ovatkin nuorten mielestä korkeita, kuten aiemmassa Nuorisobarometrin tulosten tarkastelussa todettiin.

Tuohisen (1990, 123) mukaan nuoret hakevat töistään enemmän henkilökohtaista suhdetta ja toisaalta ymmärtävät muidenkin suhteet työhön samalla tavalla. Tuohinen (1996) esittää, että nuoret eivät enää liitä työelämään samanlaista pärjäämisen pakon makua kuin aiemmat sukupolvet historiassa. Heille työn ja harastusten yhteen sovittaminen on enemmänkin kokeilua, jolloin omia juttuja voi kehittää työssä tai työn puuttuessa työn ulkopuolella ”relana ja intohimoisesti”. Demos Helsingin ajatus, että yhteiskuntamme on siirtynyt työn velvollisuudesta työn mielekkyyden velvollisuuteen, saa tukea myös esimerkiksi Nuorisobarometrin keräämistä aineistoista. Kuten aiemmassa havaittiin, yksittäisistä asioista työssä tärkein nuorille oli työn sisältö, 54 prosentin vastanneista mielestä. Nuorten ajatus työelämästä on entistä useammin, Demos Helsingin sanoin, että työ on julkinen tarina meistä ja haluamme, että tarina on hyvä. Työn merkitystä tarkasteltaessa tarvitaankin erityisesti laadullisin keinoin tuotettuja arvioita nuorten arvostuksista ja työlle antamista merkityksistä.

Sell on tutkinut nuoria työelämässä olevia kulttuurialan ammattilaisia (Kojo & Sell 2009). Heidän kohdallaan työelämä liittyy elämäntyylivalintoihin. Valinnat työhön liittyen ovat subjektiivisia, ja niiden tarkoitus on elämäntyylin järjestäminen, jossa työ on vain yksi osa kokonaisuudesta. Elämäntyyli tällä ryhmällä tai segmentillä nuoria on jännitteinen itseohjautuvuuden ja niiden mahdollisuuksien välillä, joita elämä tarjoaa. Sellin tutkimat nuoret olivat usein löytäneet ”juttunsa” luovalta alalta, kuten musiikista dokumenttien teosta tai maalaamisesta. Nämä nuoret näkivät, että taiteen tekemisen kautta on helppo hankkia hyväksyntää, kun sitä ei palkkatyön kautta tai muuten ollut mahdollista saada.

Sellin (2007, 4–5) mukaan monilla nuorilla ura, työssä käyminen, opiskelu ja työttömyys eivät enää muodosta sellaisia erillisiä elämäntilanteita, jotka jäsentäisivät heidän todellisuuttaan. Patkutyön argumentaation varjoon ovatkin hänen mukaansa jääneet työttömyyden, koulutuksen, yhteisöllisyyden ja kulutuksen muuttuvat merkitykset ja niiden suhteet. Sellin ajatus on, että elämäntyyli ei liity

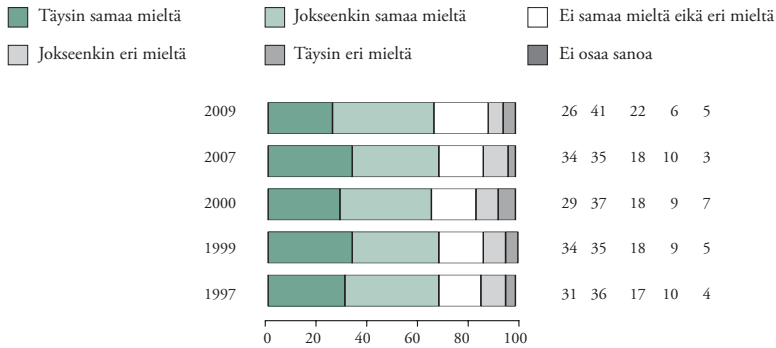
pelkästään tietoyhteiskunnassa tapahtuvien muutosten tuomiin objektiivisiin edellytyksiin, vaan kysymys on nimenomaan subjektiviteetin ja kulttuurin muutoksista, eli ihmisten arvo- ja ajatusmaailman muutoksista. Sell vaikuttaa siis osittain kyseenalaistavan sen, muun muassa työministeriön Työvoima 2025 -raportissa esitetyn ajatuksen ja julkisen keskustelun ja työelämän tutkimuksen valtavirran, että pätkätyö vaikuttaa työn tekemiseen, ennen kaikkea työhön ja organisaatioon sitoutumiseen sekä työmotivaatioon (esim. Kakkonen & Parviainen 2006).

Kuten myöhemmässä luvussa Palkkatyö osallisuuden lähteenä käy ilmi, nuoret haluavat keskimäärin sitoutua työpaikkaan kunnolla ja ponnistella sen menestyksen eteen. Vuonna 2006 77 prosenttia nuorista halusi sitoutua työpaikkaan, toisaalta 32 prosenttia nuorista halusi tyourallaan vaihtaa työpaikkaa useita kertoja. Osittain nuorten asenteet ovat päällekkäisiä niin, että työpaikkaan sekä halutaan sitoutua että työpaikkaa vaihtaa tyouralla useita kertoja. (Myllyniemi 2006, 29.) Sellin tutkimat nuoret olivat hankkineet hyvän pohjan työelämän valinnoille koulutuksen ja työkokemuksen kautta. Heillä oli, Sellin empiirisen aineiston perusteella, näin mahdollisuuksia jättää omien erityistoiveidensa takia monia vaihtoehtoja käyttämättä. Nuoret suhteuttavat omat tarpeensa ja halunsa aina kulloiseenkin tilanteeseen, eikä protestanttisen työmoraalin mukaista omaa panosta työssä kuin työssä useinkaan aseteta ensisijaiseksi. Sellin haastattelemat nuoret eivät useinkaan tulkinneet omaa työttömyyttä elämää hajottavaksi tekijäksi, eikä työn saamisen epävarmuutta yleisesti koettu erityisen pelottavaksi. (Sell 2007.)

Yhtenäinen nimittäjä Sellin (2007) tutkimille nuorille oli se, että ennen työttömyysjaksoja tai niiden jälkeen he olivat valinneet periodimaisia pätkiä, joissa saattoivat viedä eteenpäin elämäänsä ja jossa luova ajattelu sai selkeimmin muotonsa. Sell viittaa Zieheen, jonka mukaan projektien yleistymisen johtuu modernissa yhteiskunnassa tapahtuneesta kulttuurisesta vapautumisesta. Projektit liittyvät näin individualisointimistendenssiin, yksilön vapautumiseen perinteisestä sosiaalisesta ”alkuperäismiljööstä” juontuvista tulkintakaavioista. Oman elämän suunnittelu ja sen näkeminen projektina korostuu, kun yksilön sosiaalinen asema ei ole enää samassa määrin määrittynyt etukäteen kirjoitetun elämänmuodon kanssa. (Ziehe 1986.)

Projektit oli Sellin tutkimilla nuorilla valittu tietyltä alalta ja näin monesta pienemmästä osasesta saattoi muodostua hyvinkin eteenpäin vievä prosessi. Projektien tekemisen logiikka oli opittu jo ennen varsinaisten töiden alkamista, ja omaa identiteettiä myös rakennettiin projektimaisen työskentelyn varaan. Sell sanoo, että kysymykset valinnanvapaudesta ja mahdollisuuksista toteuttaa valintoja nousevat ensimmäistä kertaa esiin nuoruudessa, sillä tähän elämänvaiheeseen liittyvät siirtymät kohti aikuisuudelle tyypillisiä perhe-, koulutus- ja työrooleja.

Kuvio 5. ”ON TODENNÄKÖISTÄ, ETTÄ TYÖURALLANI JOUDUN VAIHTAMAAN TYÖPAIKKAA USEITA KERTOJA.”
Vertailu 1997–2009. (%)

Kuvio 5. ”On todennäköistä, että työurallani joudun vaihtamaan työpaikkaa useita kertoja.” Lähde: Myllyniemi 2009a, 113.

(Karvonen & Rahkonen 2000, 135; Sell 2007, 10.) Sellin haastateltavatkin pyrkivät tietyllä tavalla elämään jollakin määrättyllä tavalla, tapahtui se sitten työyhteiskunnan raameissa tai sen ulkopuolella.

Tuohisen (1996) mukaan nuorten valmiudet sopeutua palkkayhteiskunnan ennustettuihin muutoksiin lienevät varsin hyvät. Nuorille ei tuota vaikeuksia vaihtaa tarvittaessa alaa ja ammattia. Toisin sanoen nuoret näyttävät myös sopeutuvan yleistyvään mosaiikkiuran malliin, jossa elämä muodostuu tyyppillisesti toisiaan seuraavista koulutuksen, työssäolon, työttömyyden, uudelleen koulutuksen, työllisyyskursien, mahdollisen vapaaehtoistyön ja muiden vastaavien jaksoista. (Ks. esim. Suikkanen 1995.) Omia juttuja voi kuljettaa mukana antamassa jatkuvuutta elämään. (Tuohinen 1996, 85.)

Nuorisobarometrin 2008 kyselyn perusteella annetuista vastausvaihtoehdoista kolmanneksi tärkein syy opiskella oli tosin juuri vakituisen työn saaminen (Myllyniemi 2008a, 25). Nuorille siis näyttäisi toisaalta kelpaavan vakituinen työkin. Sinällään tulos ei kerro kaikkien nuorten valmiudesta tai valmiudettomuudesta joustaa työmarkkinoilla ja edellytyksistä suunnitella elämänsä pätkätöiden ja työelämän epävarmuuden maailmassa. Vakituistakin työtä haluavat saattavat tähän olla valmiita. Ovatko nuoret keskimäärin valmiita vaihtamaan tarvittaessa alaa tai ammattia? Työpaikkaa nuoret ainakin uskovat joutuvansa vaihtamaan. Nuorisobarometrin kyselyssä 67 prosenttia nuorista oli jokseenkin tai täysin samaa

mieltä väittämän ”On todennäköistä, että työurallani joudun vaihtamaan työpaikkaa useita kertoja” (Myllyniemi 2009a). Mahdollisesti tämä voi merkitä myös alan vaihtoa. Myllyniemi arvioi, että nuorten asenteet työelämän epävarmuuden suhteen ovat pysyneet melko samankaltaisina yli kymmenen vuotta. Varsinkin naiset ja korkeasti koulutetut uskovat vaihtavansa usein työpaikkaa samoin kuin korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat (Myllyniemi 2007, 36–37).

Vuoden 2006 Nuorisobarometrissa kysyttiin suoraan nuorten halusta työpaikan vaihdoksiin. Tällöin väitteen ”Haluaisin työurallani vaihtaa työpaikkaa useita kertoja” kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli 32 prosenttia vastaajista, täysin tai jokseenkin eri mieltä 47 prosenttia (Myllyniemi 2006, 26–32). Varauksetta myönteisenä asiana työpaikan vaihtamista eivät nuoret siis näytä pitävän. Esimerkiksi Kojon tutkimat ”sekatyöläiset” nuoret toivovat työelämältä selkeästi erilaisia asioita kuin Sellin kulttuurialojen ammattilaiset (Kojon & Sell 2009). Monelle nuorelle työ on vain työtä, se on tapa elättää itsensä. Kojonkin tutkimat nuoret tosin asettivat työlle myös muita, ei täysin ensisijaisia merkityksiä, kuten työkaverit, työ tapana tehdä jotain ja mahdollisesti työn sisältö.

- Osalla nuoria työelämä liittyy kokonaisvaltaisesti elämän suunnitteluun ja elämäntyyliin. Nuoret voivat valita joustavasti työn, opiskelun ja päätätöiden välillä ja rakentaa elämänsä yksilöllisesti. Tämän mahdollistaa toisaalta koulutus ja sosiaaliturva. Työttömyyttä ei välttämättä tulkita omaa elämää hajottavaksi tekijäksi eikä työelämään liitetä pärjäämisen pakkoa.
- Nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä työelämän toiveiden suhteen. Iso osa nuorista kysyttäessä ei esimerkiksi halua vaihtaa työpaikkaa useita kertoja tai haluaa vakituisen työn.

1.4. Sukupuolten tasa-arvo nuorten työelämässä

Matti Virtanen osoittaa *Yhteiskuntapolitiikka*-lehden numerossa 2/2009, kuinka vuodesta 1990 vuoteen 2008 parhaassa työiässä olevien eli 25–50-vuotiaiden työllisyysasteet ovat pudonneet kautta linjan, eniten 30. ikävuoden tienoilla eli lähes 10 prosenttiyksikköä (Virtanen 2009; Parkkinen 2009, huom. alkuperäisessä artikkelissa kuvion käyrät väärin päin). Tämä kehityskulku ei sinänsä ole hyvin linjassa nykyisen hallituksen ohjelman (Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007) kanssa, joka asetti pitkän aikavälin työllisyystavoitteeksi 75 prosenttia. Parkkinen (2009) mukaan varmaa näyttää olevan se, ettei lähiaikoina Suomen kansantaloutta vaivaa ainakaan työvoimapula. Väestön ikääntymisen

aiheuttamaa työikäisen väestön vähentymistä voidaan kompensoida korkeammalla työllisyysasteella.

Virtasen (2009) mukaan naisten työssäkäynti oli vielä 1980-luvulla Suomessa yleisintä Pohjoismaissa. Anita Haatajan tutkimus (Haataja 2004) osoitti, että 1990-luvun lama käänsi tämän suunnan. Kunnat alkoivat rahapulassaan suosia lasten kotihoitoa ja yksityisiä päivähoitopalveluja. Virtanen toteaa, että nykytämä vahvistaa samoja pyrkimyksiä. Valtaosa alle kolmivuotiaista lapsista hoidetaan Suomessa kotona, yli kolmivuotiaistakin noin puolet. Muissa Pohjoismaissa on Virtasen mukaan päivähoitossa 75–80 prosenttia alle kouluikäisistä lapsista.

Tilastollisesti yksi syy nuorempien ikäryhmien työllisyysasteiden putoamiseen onkin ainakin se, jonka Kivisen ja Nurmen (2009) artikkeli samassa lehdessä varmisti. He vertailivat eri sukupuolten koulutusta ja työssäoloa yhdeksässä Euroopan maassa. Suomessa, Saksassa ja Norjassa aktiiviyövoiman ulkopuolella olo on vahvasti sidoksissa sukupuoleen ja niin sanottuihin perhesyihin: naiset ovat jääneet kotiin 4–5 kertaa useammin kuin miehet, useimmiten jälkikasvusta huolehtimaan. Aktiiviyövoiman ulkopuolella olevien naisten osuus olikin Kivisen ja Nurmen mukaan Suomessa vertailumaiden suurin, 13 prosenttia. (Kivinen & Nurmi 2009.) Virtanen toteaaakin, että kotiäideissä on parhaassa työiässä olevien suurin työvoimareservi, joka on houkuteltavissa töihin. Jos äitejä on myöhemmin syytä ja suotavaa entistä pontevammin kannustaa työelämään, kuten Virtanen (2009) ilmaisee, olisi tärkeintä etsiä ratkaisuja erilaisista joustavista työmuodoista ja myös päivähoiton pitäisi olla joustavampaa kuin se nykyisin on. (Virtanen 2009, ks. myös Hemming 2008.)

Kivisen ja Nurmen (2009) mukaan Suomessa korkeakoulutettujen riski kokea uransa alkuvuosina työttömyyttä on naisilla miehiin verrattuna yli kaksinkertainen, kun useamman maan tarkastelussa vastaava riski on keskimäärin ”vain” puolitoistakertainen. Suomalaisista ammattikorkeakouluista valmistuneista naisista jopa joka toinen on joutunut olemaan jossain vaiheessa työtä vailla. Heidän riskinsä kokea uran alussa työttömyyttä on miehiin verrattuna yli 3,5-kertainen, kun muissa tutkituissa maissa vastaava suhdeluku on korkeimmillaankin alle kahden. Nurmen ja Kivisen vuodelta 2005 olevassa aineistossa tosin suomalaisnaisista työttömiä työnhakijoita oli neljä prosenttia ja miehistä kolme prosenttia, mikä oli jonkin verran vähemmän kuin vertailumaissa (Saksa, Espanja, Sveitsi, Italia, Ranska, Alankomaat, Norja ja Englanti) keskimäärin. Ammattikorkeakoulutetuista naiset ovat Suomessa miehiä useammin työttöminä, maistereista taas miehet. Kivisen ja Nurmen mielestä merkille pantavaa on se, että oikeustieteen ja kaupan aloilla naismaistereilla on selvästi miehiä vähemmän työllistymisongelmia. (Ks. myös Kysely: Tradenominaiset kokevat syrjintää 2009.) Tradenomiliiton kyselyssä puolestaan

42 prosenttia naisista ilmoitti, että heiltä on kysytty työhaastattelutilanteissa perhesuunnitelmista ja mahdollisesta raskaudesta, mikä todentaa Kivisen ja Nurmen raportoimia työllistymisvaikeuksia erityisesti ammattikorkeakoulutetuilla.

Yksi Kivisen ja Nurmen artikkelin huomionarvoinen seikka on seuraava. Korkeakoulutetut naiset kokevat useimmissa maissa, myös Suomessa, jossain määrin miehiä useammin, että työ tarjoaa heille mahdollisuuden hyödyntää monipuolisesti tietojaan ja taitojaan. Sukupuolieroja naisten ja miesten välillä tosin on työllistymisongelmien lisäksi ammattiasemassa ja palkkauksessa. Erot näissä ovat miesten eduksi Suomessa vertailumaita suuremmat, ja lisäksi naiset kokevat mahdollisuutensa työn ja perhe-elämän koordinointiin ja määräysvaltaan työtä koskien heikoiksi. Naiset ja miehet kokevat niin Suomessa kuin kaikissa vertailumaissaakin olevansa kutakuinkin yhtä tyytyväisiä työhönsä, Kivisen ja Nurmen (2009) mukaan syynä voi olla juuri mahdollisuus käyttää työssä hyväksi siinä tarvittavia tietoja ja taitoja.

Kivisen ja Nurmen (2009) tarkastelun yksi paradoksaalisista tuloksista onkin, että suomalainen työelämä palkitsee korkeakoulutettuja naisia suhteellisen huonosti, vaikka pystyy monilla aloilla hyödyntämään hyvin heidän kapasiteettiaan. Heidän mielestään elinkeino- ja työvoimapolitiikka ei ehkä ole viisaimmasta päästä, jos se *sallii sukupuolidiskriminaation tarpeettomasti estää korkeakoulutettujen ”osaamis pääoman”* maksimaalisen käyttöönoton organisaatiohierarkian kaikilla tasoilla.

Tilastokeskus tutki sukupuolten tasa-arvon ilmenemistä 2000-luvun alun suomalaisessa työelämässä sekä tällä saralla tapahtuneita muutoksia (Sutela & Lehto 2007). Julkaisun aineistona käytettiin Tilastokeskuksen työolotutkimuksia ja etenkin syksyllä 2003 koottua laajaa haastatteluaineistoa. Tutkimuksessa todetaan, että työn ja perheen yhteensovittamista ei ymmärretä enää pelkästään sukupuolten välisen tasa-arvon ulottuvuutena ja että siitä on tullut yhä olennaisempi tekijä EU:n työllisyyspolitiikassa.

Lissabonin strategian keskeisimpiä tavoitteita on nostaa työllisyysaste EU:n alueella 70 prosenttiin ja naisten työllisyysaste 60 prosenttiin vuoteen 2010 mennessä. Työvoiman ikääntyessä Euroopassa tarvitaan Sutelankin (2007) mukaan naisten aiempaa laajamittaisempaa osallistumista työmarkkinoille. Sen lisäksi, että Lissabonin strategia peräänkuuluttaa lisää työpaikkoja, se vaatii parempia työpaikkoja. On huomattu, että maat, joissa naisten työllisyyttä helpotetaan esimerkiksi julkisen päivähoiton tukemisella ja joustavilla työajoilla, ovat myös niitä maita, joissa hedelmällisyysaste on korkein (OECD 2005a, OECD2005b). Edellisten näkökohtien perusteella näyttää olevan mahdollista esittää, että naisten työssäkäynnin helpottuminen lisääisi työn ja perheen yhteensovittamisen mahdollisuutta.

Joka tapauksessa työssä käyville naisille ja perheille julkinen päivähoito ja joustavat työajat antavat mahdollisuuden perhe-elämän toteuttamiseen. Sutelan mukaan sukupuolten tasa-arvo on Suomessa monessa suhteessa varsin pitkällä, mutta epätasaisesti jakaantuneet perhevapaat, kotityöt ja lastenhoitovastuu ovat pysyneet yhtenä suurimmista epäkohdista, joilla on omat epätasa-arvoistavat vaikutuksensa myös naisten työmarkkina-asemalle. (Sutela 2007.)

Tilastollista tietoa siitä, että kaikenikäiset nuoret lisäksi yhä enenevässä määrin arvostavat perhe-elämää ja vapaa-aikaa, on esimerkiksi Sutelan (2007, 10–14) Tilastokeskuksen aineistoon perustuvassa tutkimuksessa. Perhe-elämää pitää erittäin tärkeänä vuonna 2003 93 prosenttia naisista ja 84 prosenttia miehistä. Luku on ollut koko ajan tasaisessa nousussa ja vuonna 1984 vastaavat luvut olivatkin 80 ja 73 prosenttia. Vapaa-aikaa piti erittäin tärkeänä vuonna 2003 33 prosenttia naisista ja 38 prosenttia miehistä. Nämäkin luvut ovat olleet tasaisessa nousussa niiden ollessa vuonna 1984 21 ja 25 prosenttia. Vastaavasti työtä elämänalueena piti erittäin tärkeänä vuonna 2003 56 prosenttia naisista ja 61 prosenttia miehistä, ja vuonna 1984 53 prosenttia naisista ja 67 prosenttia miehistä. Näyttää olevan mahdollista argumentoida, että ainakin nuorten asenteet ovat muuttuneet ajan myötä vähemmän työkeskeisiksi ja enemmän perheen merkitystä korostaviksi.

Sukupuolten välinen ero miesten ja naisten välillä ansiotyön merkityksen suhteen on Sutelan ja Lehdon mukaan selvästi kaventunut. Sen lisäksi tilastossa on havaittavissa pieni työn arvostuksen lasku vuoden 1990 kohdalla ja nousu vuoteen 1997. Ansiotyön arvostuksessa tapahtunut hienoinen lasku vuodesta 1997 vuoteen 2003 keskittyi Sutelan (2007) mukaan erityisesti alle 35-vuotiaisiin miehiin, ja suhteellisesti suurin muutos tapahtui nuorten isien kohdalla. Vapaa-ajan arvostuksen kohdalla voi huomata, että miesten ja naisten välinen ero vapaa-ajan harrastusten tärkeydessä korostuu alle kouluikäisten vanhempien joukossa. Heidän keskuudessaan vapaa-aikaa piti erittäin tärkeänä vuonna 2003 14 prosenttia äideistä ja 27 prosenttia isistä.

On käytettävissä monia muuttujia ja tilastoja, jotka kertovat sukupuolen vaikutuksesta työhön ja työssäkäyntiin. Yksi niistä voisi olla kompromissit, jotka on tehty työn ja perheen välillä, lapsettomilla vastaajilla ja niillä, joilla on lapsia. Niistä Sutelan ja Lehdon (2007) raportin naisvastaajista, joilla on lapsia, on työpaikasta luopunut 27 prosenttia ja koulutuksesta 28 prosenttia. Miesvastaajista, joilla on lapsia, oli vuonna 2003 työpaikasta luopunut 13 prosenttia ja koulutuksesta 10 prosenttia. Vastaavasti niistä naisvastaajista, joilla ei ollut lapsia, oli työpaikasta perhesyistä luopunut 6 prosenttia ja koulutuksesta myös 6 prosenttia. Lapsettomista miesvastaajista oli perhesyistä työpaikasta luopunut 5 prosenttia ja koulutuksesta 3 prosenttia. Tämä kertoo ainakin siitä, että perheen takia joudu-

taan uhrautumaan tai halutaan uhrautua työn tai koulutuksen kustannuksella, ja myös siitä että perheelliset naiset uhrautuvat työelämän ja koulutuksen kohdalla miehiä enemmän.

Sutela (2007, 55–56) piirtää kuitenkin kuvaa Suomesta, jossa perheen ja työn yhteensovittaminen onnistuu kansainvälisessä vertailussa suhteellisen hyvin. Monet sosiaalipoliittiset ratkaisut, julkinen päivähoitojärjestelmä ja subjektiivinen päivähoito-oikeus, isyys- ja vanhempainvapaat sekä paikallisesti sovitut työaikojen joustomahdollisuudet mahdollistavat työssäkäynnin sujuvan yhdistämisen perheellistymiseen (esim. Haataja 2007; Parent-Thirion ym. 2007). Sutelan mukaan suomalaisvanhemmat ovat eurooppalaisella tasolla keskimääräistä tyytyväisempiä työaikojensa ja perheen yhteensovittamisen onnistumiseen, ja suhteellinen ongelmattomuus tällä saralla heijastuu myös eurooppalaisittain korkeina kokonaishedelmällisyyslukuina. Sutela kirjoittaakin, että tällaisen pitkälle viedyn ja käytännössä monessa suhteessa onnistuneeksi osoittautuneen kehittämistyön valossa on huolestuttavaa, että päivähoitojärjestelmäämme on viime aikoina kohdistunut supistuspaineita koskien muun muassa nollamaksuluokasta luopumista tai jopa subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista.

Sutela huomauttaa, että perhevapaiden käyttäjät ovat kuitenkin edelleen pääasiassa naisia, millä on vaikutuksia paitsi naisten työmarkkina-asemaan ja urakehitykseen, myös tasa-arvon toteutumiseen kotitöissä senkin jälkeen, kun perhevapaat on pidetty. Kansainvälisellä tasolla Suomea on moitittu siitä, että kotihoidon tuen käyttöön kannustaminen vähentää naisten työhön osallistumista ja luo täten myös sukupuolten epätasa-arvoa työmarkkinoille. (Sutela 2007; OECD 2005b.)

- Naisten työllisyyttä voidaan helpottaa julkisen päivähoiton tukemisella ja joustavilla työajoilla. Tämä voi tulla erityisen tärkeäksi työssäkäyvien ikäluokkien pienentyessä.
- Kotihoidon tuen käytön korostaminen voi vähentää naisten työhön osallistumista ja täten luoda sukupuolten epätasa-arvoa työmarkkinoilla.
- Naiset uhrautuvat edelleen miehiä enemmän perheen vuoksi työmarkkinoilla ja koulutuksessa. Lisäksi naisilla on edelleen enemmän työllistymisongelmia, ja ammatiasemissa ja palkkauksessa on sukupuolten välisiä eroja miesten eduksi.

2. TULEVAISUUDEN TYÖMARKKINAT JA SYRJÄYTYMINEN

2.1. Työttömyys ja pätkätyöläisyys Suomessa

Nuorisoasiain neuvottelukunnan ja Nuorisotutkimusverkoston julkaisemissa Nuorisobarometreissa on kysytty nuorilta heidän sosioekonomisesta asemastaan. Työvoimaan kuuluvien, siis ei opiskelijoiden tai koululaisten, 15–24-vuotiaiden nuorten työttömyysprosentti oli vuonna 2009 heidän oman ilmoituksensa mukaan 16.³ Vuonna 2008 se oli 15 % ja esimerkiksi vuoden 2004 barometrin mukaan 21 %. Nuorisotyöttömyys laski viimeisten vuosien aikana, ja kuluneen vuoden aikana se on kääntynyt nousuun kuten muidenkin työvoimaan kuuluvien. Tilastokeskuksen ilmoittama nuorisotyöttömyysaste työvoimatutkimuksen mukaan oli vuonna 2008 17,5 prosenttia, joka sekin oli ollut laskusuunnassa usean vuoden ajan. Syyskuussa 2009 nuorten kausitasoitettu työttömyys oli Tilastokeskuksen mukaan 22,4 prosenttia. Nuorisobarometrin aineiston nuorisotyöttömyys on matalammalla tasolla kuin Tilastokeskuksen ilmoittama, mikä viittaa Myllyniemen (2008a; 2009a) mukaan siihen, että Nuorisobarometrin kysely ei työttömiä nuoria pysty tavoittamaan yhtä hyvin kuin muita.

Myllyniemen (2008b, 38) mukaan piilotyöttömällä tarkoitetaan työvoiman ulkopuolista henkilöä, joka haluaisi tehdä ansiotyötä ja olisi käytettävissä 2 viikon kuluessa, mutta ei ole etsinyt työtä viimeisten 4 viikon aikana. Piilotyöttömyyden syitä ovat työnhausta luopuminen tai muut syyt, kuten opiskelu, lastenhoito tai terveydelliset syyt. Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan nuoret olivat yliedustettuina piilotyöttömien joukossa. Käytännössä valtaosa piilotyöttömistä nuorista oli kyselytutkimuksen perusteella opiskelijoita, lähes 30 000 nuorta vuonna 2007.

Roope Uusitalo (2008) kysyy, onko pätkätoiden yleistyminen totta vai tilastoharhaa. Hän viittaa muun muassa Juha Siltalan kirjaan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Siltalan mukaan pätkätoita tekevä *ylijäämäväestö* toimii suhdannepuskurina, joka ”hyvinvointivaltiossa olisi päässyt keskiluokaksi vakinai-

3 Nuorisobarometrin tiedonkeruu toteutettiin huhti-toukokuussa 2009.

sen työsuhteen turvin. Nyt he ovat tarvittaessa töihin kutsuttavaa monistaja- ja sesonkireserviiä, joka väliaikaisten projektien ja ruuhkahuippujen välillä saa itse päivittää työvoimaansa elinikäisessä oppimisessa työvoimapolitiittisten tukimuotojen ja yksityisten verkostojensa varassa” (Siltala 2004, 188).

Palkansaajien tutkimuslaitoksessa käynnistettiin 2007 hanke, jossa arvioitiin työsuhteiden keston muutoksia eläkerekistereihin kirjautuvien työsuhdetietojen perusteella. Hankkeen tarkoituksena oli mallittaa työsuhteiden päättymisriskiä ja arvioida riskin muutoksia 1970-luvun ja 2000-luvun välisenä aikana sekä sitä, mitkä tekijät työsuhteiden keston vaikuttavat. Uusitalon (2008) mukaan työsuhteiden kesto ei 1990-luvulla näyttänyt merkittävästi lyhentyneen, päinvastoin. Ilmiö näkyi eläkerekistereiden lisäksi myös Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen luvuissa. Työvoimatutkimuksen mukaan yli 10 vuotta saman työnantajan palveluksessa olleiden osuus oli 1990-luvun loppupuolella korkeammalla tasolla kuin 1990-luvun alussa tai 1980-luvulla. Tähän voi olla syynä se, että Suomen väestö vanhenee ja vanhemmat työntekijät ovat ehtineet tehdä pitempiä työuria kuin nuoremmat. Myös vähintään vuoden kestäneiden työsuhteiden osuus kaikista meneillään olevista työsuhteista säilyi vuodesta 1982 lähtien vuoteen 2006 lähellä 80 prosenttia.

Uusitalo kirjoittaa, että termiä pätkätyö on ilmeisesti alettu käyttää SAK:n piirissä 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Alkuaan pätkätyöllä tarkoitettiin työsuhteiden ketjuttamista, mutta myöhemmin pätkätyö on alkanut tarkoittaa kaikkia määräaikaista, osa-aikaista tai ylipäänsä lyhyitä työsuhteita. (Uusitalo 2008.) Kuten Uusitalo käy läpi, varsinaisten määräaikaisten työsuhteiden määrän vaihtelua on saatavilla olevan tilastotiedon (Tilastokeskus Työvoimatutkimus, vuosihaastattelut 1982–1993, kuukausitiedustelut 1997–2006; EU:n työvoimatutkimus 1995–1996) valossa vaikea arvioida. Kysymysmuotoilun ja tilastointitapojen kannalta suhteellisen luotettavasti määräaikaisten työsuhteiden kestoja voi arvioida Tilastokeskuksen Työolotutkimuksista, kuten Lehto ja Sutela (2005) ovat tehneet. Määräaikaisten osuus kasvoi vuoden 1984 11 prosentista 15 prosenttiin vuonna 1990. Määräaikaisten työsuhteiden osuus oli suurin vuonna 1997 (18 %), mutta on sen jälkeen pienentynyt siten, että se oli vuonna 2003 jopa hieman alempana kuin vuonna 1990. (Lehto ja Sutela 2005, ks. myös Uusitalo 2008.)

Uusitalon mukaan selkeimmin määräaikaisen työn suhdanneluonteista vaihtelua selittää osaltaan työllistämistöiden yleistyminen 1990-luvun laman jälkeen. Työllistämisvaroin työllistettyjä oli pahimpina lamavuosina noin neljännes kaikista määräaikaista työtä tekevästä (Kauhanen 2002). Uusitalo laskee Kauhasen raporttoimien lukujen perusteella, että tukityöllistämisen kasvu selittää kolme neljänestä määräaikaisten työntekijöiden osuuden kasvusta vuosien 1987 ja 1993

välillä. Tilastokeskuksen Työolotutkimuksen lukujen mukaan taas tukityöllistämisen väheneminen vuodesta 1997 vuoteen 2003 selittää noin 40 prosenttia määräaikaisten työntekijöiden osuuden laskusta. (Uusitalo 2008.)

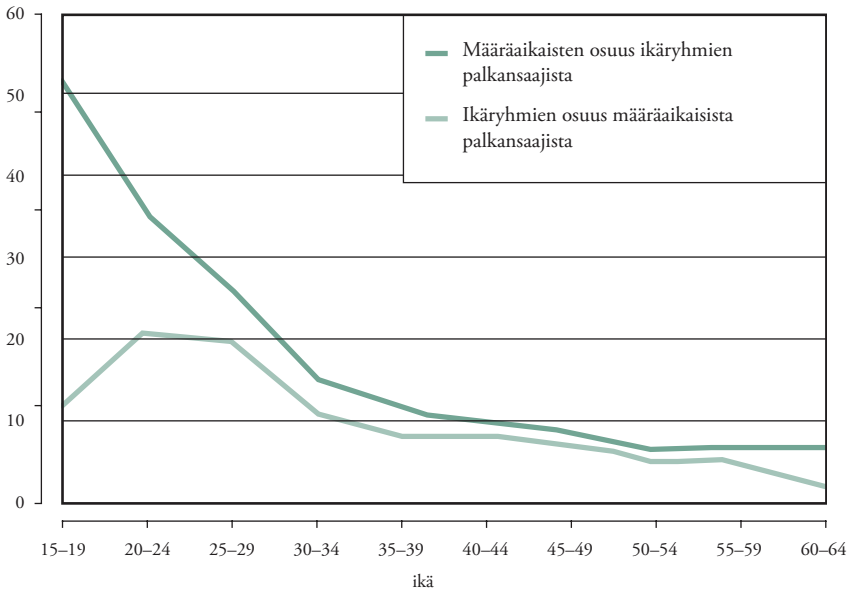
Usein raportoitujen lukujen mukaan uusista, alle vuoden kestäneistä, työsuhteista noin puolet on määräaikaisia. Koska määräaikaiset työsuhteet ovat useimmiten uusia työsuhteita, vaikuttaa siis määräaikaisten työsuhteiden osuuteen uusien työsuhteiden määrä. Uusien työsuhteiden määrä on suurimmillaan kovimman talouskasvun aikaan, kuten Suomessa 1990-luvun loppupuolella, ja näin suhdanvaihtelut selittävät myös toisella tavalla määräaikaisen työn osuuden muutoksia. Uusitaloa (2008, 5–11) mukaillen on mahdollista karrikoida, että suurin selitys pätkätyöyhteiskunnan syntyyn on Tilastokeskuksen tilastouudistuksen vaikutus, työttömiä määräajaksi työllistänyt aktiivinen työvoimapolitiikka, 1990-luvun ennätyksellisen nopea työllisyyden ja uusien työpaikkojen määrän kasvu ja pätkätyöyhteiskunnan diskurssin osalta osuvan uudissanan keksiminen.

Lehto ja Sutela (2008) vastaavat Uusitalon esiin nostamiin väitteisiin. Heidän mukaansa Uusitalo on tulkinnut virheellisesti 1980-luvun Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen työsuhdekysymyksen ”ei osaa sanoa” -vastauksia. Vertaamalla Tilastokeskuksen työolotutkimusten tietoihin ja tuomalla esiin tietojen keruuseen liittyviä tekijöitä, Lehto ja Sutela toteavat, että määräaikaisten työsuhteiden osuus kasvoi selvästi aina vuoteen 1997 asti, minkä jälkeen osuus on hieman laskenut. Lehdon ja Sutelan (2008) mukaan määräaikaisen työn suhteen on tärkeää nähdä paitsi ilmiön kasvu pitkällä aikavälillä myös se, että sen rakenteessa on tapahtunut muutoksia. Tätä on kuvattu jaolla perinteiseen ja moderniin pätkätyöläisyyteen. Perinteisellä tarkoitetaan kausi- ja urakatöitä, modernilla taas sellaisia töitä ja tehtäviä, jotka eivät luonteensa mukaisesti edellytä määräaikaisuutta. Jälkimmäisten osuus on Suomessa selvästi kasvanut, samoin kuin on kasvanut Lehdon ja Sutelan mukaan erityisesti hyvin koulutettujen pätkätyöläisyys.

Lehdon ja Sutelan (2008) mukaan on myös ollut nähtävissä, että julkiselle sektorille laman loppupuolella rekrytoidut naiset eivät ole onnistuneet vakauttamaan työmarkkina-asemaansa yhtä helposti kuin ennen lamaa tai 2000-luvulla rekrytoidut. Heidän mukaansa tämä koskee erityisesti nyt 30–39-vuotiaita terveydenhoitoalalla työskenteleviä naisia. Juuri tässä ikäryhmässä pätkätyöiden yleisyyden ajallinen muutos kuvaa olennaisesti tapahtunutta muutosta. Sutela ja Lehto kumoavat myös Uusitalon väitettä siitä, että työsuhteiden kestot ovat pidentyneet. He toteavat Uusitalon tietojen viittaavan samalla työnantajalla työskentelevien työsuhteiden keston. Lehto ja Sutela (2008) toteavat, että määräaikaisten työsuhteiden osuus yksityisellä puolella (10 prosenttia) on koko ajan ollut pienempi kuin julkisella sektorilla (24 prosenttia). Viime vuosina on ollut merkkejä siitä,

että erityisesti yksityisellä sektorilla käytetäänkin määräaikaisten sijasta vuokratyötä. Tällöin ei tarvitse, Lehto ja Sutela toteavat, huolehtia määräaikaisten perusteluista eikä ketjutuskielloista, ja irtisanominenkin on varsin helppoa.

Myös Myllyniemi (2008b, 40–42) toteaa, että määräaikaisuus on selvästi yleisempää naisten kuin miesten keskuudessa. Osittain erot johtuvat siitä, että naiset opiskelevat pidempään ja miehet siirtyvät vastaavasti nuorempina työelämään ja saavat sen takia todennäköisemmin vakituisen työpaikan varhaisemmassa vaiheessa. Myllyniemen (2008b) mukaan myös lastenhoidosta työnantajalle koituvat kulut voivat nostaa kynnystä vakinaistaa nuorten naisten työsuhteita. Aiemmassa todettiin, että naisilla on miehiä enemmän työllistymisvaikeuksia työuransa alkuvaiheessa (Kivinen & Nurmi 2009). Tässä mielessä vanhempainvapaiden kustannusten jakaminen molempien puolisoitten työnantajien kesken voisi vähentää työnantajan riskiä palkata nuoria naisia. Edellä mainitut tekijät eivät kuitenkaan selitä täysin naisten ja miesten eroja määräaikaisten työsuhteiden määrässä. Tärkein selitys voi tähän olla se, että naisia on miehiä enemmän julkisella sektorilla, jossa määräaikaista työsuhteita on suhteellisen paljon. Naisvaltaisilla aloilla naiset voivat useammin lisäksi toimia toistensa äitiysloman sijaisina, mikä lisää määräaikaisten työsuhteiden määrää.

Kuvio 6. Määräaikaisten osuus ikäryhmän kaikista palkansaajista sekä eri-ikäisten osuus määräaikaisista vuonna 2008. Lähde: Työvoimatutkimus 2008. Tilastokeskus.

Myös nuorten määräaikaisten työsuhteiden osuus vähentyi kymmenen vuoden ajan Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan. Tärkeää on tarkastella nuorten määräaikaisten työsuhteiden syitä. Nuorten 25–29-vuotiaiden määräaikaisista työsuhteista vapaaehtoisia oli noin 21 prosenttia, 20–24-vuotiaiden 38,9 prosenttia ja alle 20-vuotiailla taas esimerkiksi yli 62 prosenttia. Keskimäärin nuorista noin 38 prosenttia ja kaikista työkäisistä vain joka neljäs on määräaikaisessa työsuhteessa siksi, ettei halua pysyvää työtä. Selittäjä lienee se, että nuoret eivät halua tai koe pystyvänsä vakiintumaan tiettyyn työnantajaan tai alaan. Opiskelijoiden työssäkäynti selittää tulosta, ja nuoret kokeilevat useita erilaisia työpaikkoja ennen varsinaista työelämään suuntautumista. (Ks. Myllyniemi 2008b, 42.) Eniten kaikista työsuhteista vähenivät Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan elokuun 2008 ja elokuun 2009 välillä juuri määräaikaiset kokopäiväiset työsuhteet; 16,2 prosenttia. Syyskuusta 2008 syyskuuhun 2009 vähenivät eniten jälleen määräaikaiset kokopäiväiset työsuhteet kaikilla työllisillä; 6,6 prosenttia. Jatkuvien osa-aikatöiden määrä taas ainoana lisääntyi vuoden takaisesta sekä syyskuussa (9,5 %) että elokuussa 2009 (1,7 %).

Taloudellisen taantuman vaikutukset eivät jakaudu kaikille alueille tasaisesti. Malmberg-Heimonen (2003) esimerkiksi tutki työttöminä olleita nuoria koko Suomessa ja vertasi heitä helsinkiläisnuoriin. Suurin osa hänen haastattelemistaan, haastatteluhetkellä työttömänä olleista nuorista haki työtä. Helsinkiläisnuoret katsoivat useammin kuin muut nuoret, että heille ei ole taloudellisesti kannattavaa tehdä työtä ja että heillä on niin paljon tekemistä, että he eivät ehdi tehdä työtä. Muun Suomen nuoret puolestaan katsoivat helsinkiläisnuoria useammin, että syy, miksi he eivät hae työtä, on se, että asuinpaikkakunnalla ei yksinkertaisesti ole työtä. Helsingin alhaisempi työttömyys 1990-luvun laman aikaan ja ennen sitä heijastui nuorten työkokemuksiin. Tällöin helsinkiläisnuorilla oli kauttaaltaan enemmän työkokemusta ja erityisesti niiden nuorten osuus, joilla ei ollut lainkaan työkokemusta, oli suurempi koko maassa kuin Helsingissä. Helsinkiläisnuorilla oli myös useammin ollut tarjolla osa-aikatöitä, ja he olivat haastatteluhetkellä useammin vakituisessa työsuhteessa kuin muun Suomen nuoret, joilla oli taas useammin määräaikainen työsuhde.

1990-luvun laman aikaan erityisesti helsinkiläisnuoret olivat usein olleet työllistettyjä, kun taas koko maan nuoret olivat useammin olleet sekä työvoimapolitiittisessa aikuiskoulutuksessa että työharjoittelussa. Samoin kuten Pitkänen ja kumppanit (2007) yhteiskuntatutkimuksen toteutumista koskevassa tutkimuksessaan työllistämistoimenpiteistä vuosituhaten vaihteen toisella puolella toteavat, olivat nuoret Malmberg-Heimosen (2003) mukaan pääosin tyytyväisiä työllistämistoimiin. Väitteeseen ”oli hyvä, että oli jotain tekemistä” yhtyi lähes

yhdeksän kymmenestä nuoresta. Nuoret tosin olivat olleet sitä mieltä, että työllistämistoimenpiteen palkka tai päiväraha ja vaatimustaso olivat olleet liian alhaisia. Malmberg-Heimosen mukaan työllistämistoimenpiteen jälkeen suurin osa nuorista oli jälleen työttömänä. Hän toteaaakin, että suuren työttömyyden (kuten laman) aikana ei näytä olevan mitään työllistämistoimenpidettä, joka selvästi parantaisi nuorten todellisia mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Malmberg-Heimonen sanoo, että toimet katkaisevat tosin nuoren työttömyysputken ja siten ehkäisevät pitkäaikaistyöttömyyttä.

Malmberg-Heimosen löydöksiä eri alueiden nuorista voi tulkita siten, että työttömät helsinkiläisnuoret ovat jonkin verran polarisoituneempaa joukkoa kuin työttömät nuoret muualla maassa (myös Wrede-Jäntti 2003, ks. Kattelus 1996). Edellisen laman aikana Helsingissä työllisyystilanne oli Helsingissä muuta maata parempi. Matalamman työttömyyden alueilla Malmberg-Heimosen mukaan riski joutua työttömäksi puutteellisen koulutuksen pohjalta tai sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien seurauksena on suurempaa verrattuna alueisiin, joissa työttömyys on korkeampaa ja näin ollen on satunnaisempaa se, kuka työttömäksi joutuu. Edellisiin päätelmiin viittaa myös se, että helsinkiläisnuorilla oli muuhun maahan verrattuna enemmän työkokemusta, mutta myös pitempi yhtäjaksoinen työttömyys. Eläminen Helsingissä on myös kalliimpaa ja nuoret kokivat enemmän taloudellisia puutteita. Malmberg-Heimosen mukaan kalliimpi eläminen johti siihen, että oli olemassa ryhmä helsinkiläisnuoria, joille työnteko ei ole kannattava vaihtoehto.

- Määräaikaisten työsuhteiden osuus on selvästi yleisempää naisten kuin miesten keskuudessa. Vanhempainvapaiden kustannusten tasapuolisella jakamisella miesten ja naisten työnantajien kesken voidaan vähentää työnantajan riskiä palkata nuoria naisia. Toisaalta määräaikaisten työsuhteiden määrään voi vaikuttaa se, että naisia on miehiä enemmän tietyillä sektoreilla, ja äitiysloman sijaisiksi todennäköisemmin saatetaan määräaikaaisesti palkata nainen.
- Taantuman vaikutukset edellisen laman aikaan kohdistuivat eri tavalla eri alueiden nuoriin. Helsinkiläisnuorilla oli laman jälkeen muita enemmän työkokemusta. Korkeamman työttömyyden alueilla oli satunnaisempaa kuka työttömäksi joutui.

2.2. Syrjäytyminen ja koulutus

Luvun aluksi tarkastelen ensin nuorten syrjäytymisen tutkimusta ja syrjäytymisen torjumiseksi tehtävän työn koordinoimista. Valtiontalouden tarkastusviraston

raportti syrjäytymisen ehkäisystä (Nuorten syrjäytymisen ehkäisy 2007) esittää toimenpiteitä myös nuorten syrjäytymisen ehkäisyn hyväksi tehtävien hankkeiden vaikuttavuuden parantamiseksi. Viraston mukaan esimerkiksi laajojen vaikutavuustutkimusten tekemistä on osaltaan estänyt se, että olemassa oleva vaikutavuustieto on hajallaan lukuisissa eri viranomaisten ylläpitämässä rekistereissä ja tietokannoissa. Tarkastusviraston näkemyksen mukaan syrjäytymisen ehkäisystä vastaavilla viranomaisilla tulisi olla yhtenäiset ja ajantasaiset tiedot toistensa rekistereistä, käytetyistä tunnusluvuista ja tehdyistä arvioinneista. Tarkastusvirasto katsoo myös, että asianomaisten ministeriöiden tulisi mahdollistaa ylläpitämiensä rekistereiden tutkimuskäyttö toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Myös Suurpää (2009, 27) katsoo nuorisoa koskevan tiedon tuottamiseen liittyen, että eri tiedontuottajien välillä on virinnyt tuloksekasta yhteistyötä, mutta että sen strateginen kehittäminen erityisesti tiedontuotannon kattavuuden ja hyödyntämisen lisäksi on yhä merkittävä haaste. Haaste löytyy myös tiedon välittämisen rakenteiden kehittämisestä. Avainasemassa tässä on alan tutkimuksen, kehittämisen ja koulutuksen toimijoiden keskinäisen tiedonkulun, vuorovaikutuksen ja yhteistyön strateginen kehittäminen.

Esimerkiksi Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret -esiselvityksen (Heino & Kuure 2009) mukaan Lasten ja nuorten syrjäytymisvaara -teemassa tehdään tutkimusta monella taholla: useissa yliopistoissa, korkeakouluissa ja sektoritutkimuslaitoksissa, tutkimusverkostoissa, järjestöissä ja säätiöissä sekä näiden lisäksi monissa tiedekunnissa, jaostoissa, pääainelaitoksilla ja niin edelleen. Selvityksessä todettiin ilmeinen tarve myös yhteistyörakenteeseen, jonka nimienomaisena yhteisenä tutkimuskohteena on syrjäytyminen. Syrjäytymisvaarassa olevia lapsia ja nuoria koskevaa tutkimusta on tehty sekä yleiseltä että erityiseltä tasolta. Yleisellä tasolla on tutkittu lapsiperheiden sekä lasten ja nuorten toimeentuloa, köyhyyttä, koulunkäyntiä ja työllisyyttä, kuluttajuutta, sosiaalisia suhteita sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen kysymyksiä. On tutkittu erilaisten järjestelmien ja palvelujen kehitystä ja toimintaa sekä jonkin verran myös yksilöiden kokemuksia palveluista. Yleinen ja erityinen ovat kohdanneet yksittäisissä hankkeissa sekä yksittäisten tutkijoiden työssä.

Koulutuksen pitäminen keskeisenä syrjäytymisen ehkäisijänä yhdistää eri keskustelijoita. Järvinen ja Vanttaja (2005) esimerkiksi toteavat, että lukuisissa tutkimuksissa on todettu suoritettujen tutkintojen yhteys yksilöiden työmarkkina-asemaan, elintasaan ja tätä kautta moniin arkielämän valintoihin ja mahdollisuuksiin. Koulutuksen merkitys korostuu erityisesti työmarkkinoilla. Kun muodolliset kvalifikaatiot ja oppiarvot yhdistetään osaamiseen, oppimiskykyyn sekä aktiivisuuteen, on korkeasti koulutettu työvoima kysyttyä työnantajien keskuudessa.

Vastaavasti työttömyysriski kasvaa sitä mukaa, mitä vähemmän yksilöillä on koulutusta. Vuonna 2003 pelkän perusasteen suorittaneiden nuorten työttömyysaste oli lähes kaksinkertainen keskiasteen suorittaneisiin verrattuna ja lähes viisinkertainen ylemmän korkeakoulututkinnon tai tutkijakoulutuksen suorittaneisiin verrattuna. (Järvinen & Vanttaja 2005.)

Keskimäärin nuoret näyttävät uskovan mahdollisuuksiinsa työ- ja koulutusmarkkinoilla. Nuorisobarometria 2008 varten kysyttiin nuorten käsityksistä heidän mahdollisuudestaan vaikuttaa omiin elämänvalintoihin. Kaikkien kysytyjen elämänalueiden kohdalla ylivoimainen enemmistö nuorista koki vaikutusmahdollisuutensa vähintään annetun viisiportaisen asteikon keskimmäisen arvon suuruiseksi. Mitä isompaan kuntaan mentiin kuntatyyppin mukaan, sitä suuremmiksi vastaajat kokivat mahdollisuutensa vaikuttaa ammatin- ja koulutusvalintoihinsa. Pääkaupunkiseudulla 49 % nuorista vastasi koulutusvalinnan suhteen ja 46 % ammatinvalinnan suhteen suurimman mahdollisen vaihtoehdon mukaisesti, esimerkiksi maaseutumaisissa kunnissa vastaavat luvut olivat 38 % ja 40 %. Tulokset olivat samansuuntaisia sen suhteen, kuinka suurina vastaajat pitivät vaikutusmahdollisuuksiaan siihen, millainen elämästä kokonaisuutena tulee. (Myllyniemi 2008a, 68–73.)

Nuorisobarometrin 2008 kysymys omista vaikutusmahdollisuuksista elämänvalintoihin oli otettu Ruotsin vastaavasta 16–29-vuotiaiden arvo- ja asennetutkimuksesta Unga med attityd vuodelta 2007 (Ungdomsstyrelsens 2007). Suomalaisiin nuoriin verrattuna ruotsalaisnuoret kokivat toisaalta vaikutusmahdollisuutensa suuremmiksi mitä tulee koulutusvalintoihin, taloudelliseen hyvinvointiin ja siihen, millainen elämästä kokonaisuutena tulee. Vaikka suomalaiset nuoret naiset kokivatkin yhteiskunnan vaikuttavan ammatinvalintaan enemmän kuin miehet, kokivat naiset myös omat mahdollisuutensa vaikuttaa koulutus- ja ammatinvalintoihin suuremmiksi kuin miehet. (Myllyniemi 2008a, 68–73.)

Nuorisobarometrissä vuonna 2008 kysyttiin nuorilta myös näkemyksiä eri tahojen vaikutuksesta elämän tärkeisiin valintoihin. Ammatinvalintaan nuoret mielsivät vaikuttavan eniten koulun (45 %:n mielestä erittäin paljon tai paljon vaikutusta), kun taas vanhempien ja yhteiskunnan vaikutuksen ammatinvalintaan nuoret ajattelivat olevan pienempi (31 %:n ja 37 %:n mielestä erittäin paljon tai paljon vaikutusta). Miesten ja naisten välillä ulkoisten tekijöiden vaikutuksella ammatinvalintaan on eroa niin, että naiset pitävät yhteiskunnan vaikutusta ammatinvalintaan suurempana kuin miehet (paljon vaikutusta naisista 39 %:n mielestä, miehistä 35 %:n). Miehet taas pitivät kavereiden vaikutusta ammatinvalintaan suurempana (15 % miehistä ja 10 % naisista ajattelee tällä olevan paljon vaikutusta). Ikä vaikutti niin, että kaikkein nuorimmat pitivät esimerkiksi

median vaikutusta ammatinvalintaan kyselyyn vastanneita vanhempia nuoria suurempana. Nuoret kokevat siis ulkopuolisten vaikutuksen ammatinvalintaan, kuten itse asiassa muihinkin elämän tärkeisiin valintoihin, olevan kohtalaisen pieni. (Myllyniemi 2008a, 68–71.) Voidaan ainakin ajatella, että yhteiskunta ja vanhemmat eivät ammatinvalinnan suhteen pysty muodostamaan niin pakottavia normeja nuorten toivottavista elämänkuluista, että nuoret toteaisivat tällä olevan vaikutusta. Toisaalta, Kuten Järvinen & Vanttaja (2005) toteavat, nuoren yksilölistyminen tapahtuu aina yhteiskunnan yleisten ehtojen ja instituutioiden asettamissa rajoissa. Heidän mukaansa varsinkin koulutustaso ja asema työmarkkinoilla säätelevät edelleen nuorten yhteiskunnallisia toimintamahdollisuuksia ja määrittävät samalla rajat yksilöllisille valinnoille.

Englantilaisen tutkimuksen mukaan jo lapsilla on vahva käsitys siitä, mihin suuntaan heidän elämänuransa on menossa (Lapset tekevät uravalintoja varhain 2009; Today's children decide their school and career path early 2009). Yksi tutkimuksen tekijöiden johtopäätös on se, että lapsia täytyy ryhtyä kannustamaan kouluttautumiseen varhain, jos halutaan, että mahdollisimman moni jatkaa opintojaan täytettyään 16. Englantilaisen tutkimuksen lapset näkivät koulun välineenä hyvän työpaikan saamisessa, mutta eivät välttämättä tienneet, millainen koulutuspolku mihinkin ammattiin johtaa. Tämä alleviivaa jo varhaisen opinto-ohjauksen merkitystä. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää sosiaalisiin suhteisiin, jotta koulussa viihdyttäisiin paremmin. HS-Gallupissa 2005 tutkittiin puolestaan yhdeksäsluokkalaisten suomalaisnuorten toiveammattaita. Koululaisille tärkeintä ammatin valinnassa oli työn mielenkiintoisuus, palkka, työpaikan varmuus ja mahdollisuus vaikuttaa työhön. Nuorten ajatukset toiveammattaita olivat sellaisia, joita voisi olla mahdollista luonnehtia konservatiivisiksi. Tyttöjen viisi suosituinta ammattia olivat nuoriso-ohjaaja, lastenhoitaja, valokuvaaja, kosmetologi ja psykologi; poikien puolestaan ATK-asiantuntija, insinööri, diplomi-insinööri, poliisi ja asentaja. (HS-Gallup 2005; ks. Myllyniemi 2008d, 24–26.)

HS-Gallupin tuloksista voi ainakin päätellä sen, että nuoret näyttävät keskimäärin jo aikaisessa vaiheessa sosiaalistuvan normatiiviseen käsitykseen ammatteista, joita luultavasti pidetään tyyppillisinä eri sukupuolille. Tässäkin mielessä todennetuksi tulisi näin edellä mainitun englantilaistutkimuksen tulos, että jo aikaisessa vaiheessa nuoria pitäisi kannustaa kouluttautumiseen, jos halutaan tiettyihin ammatteihin tekijöitä, tai esimerkiksi eri ammattialojen sukupuolitasapainoa tasapainotettua. Toisen asteen opiskelijoiden toiveammattit näyttävät keskimäärin jo noudattelevan niitä vaihtoehtoja, joihin koulutuslinjalta on mahdollista päästä. Ammatillisessa koulutuksessa olevien toiveammattaita ovat muun muassa sähköasentaja, kokki, lähi-/ sairaanhoitaja ja auton asentaja/ -mekaa-

nikko, ja lukiossa opiskelevien toiveammatteja ovat opettaja, yrittäjä, psykologi, lääkäri ja asianajaja. (Tutkimus ammatillisen koulutuksen mielikuvista 2007.) Nuorisobarometrin 2004 mukaan koulutusallalla näyttäisi olevan koulutuksen tasoa suurempi vaikutus siihen, kokeeko nuori opiskelevansa toiveammattiinsa (Myllyniemi 2004).

Nuorisobarometrin aineistoissa voitiin ainakin vuoteen 2009 asti nähdä nuorten tulevaisuutta koskevaa luottamusta. Enemmistö nuorista, 57 prosenttia uskoo edelleen saavuttavansa työurallaan paremman yhteiskunnallisen aseman kuin vanhempansa, vaikka optimismi onkin ollut lievässä laskusuunnassa vuodesta 1996. Aiemmin korkeasti koulutetut ja opiskelijoista yliopisto-opiskelijat ja lukiolaiset olivat luottavaisempia työuransa suhteen. Näkymät ovat heikentyneet varsinkin koulutetuimpien nuorten parissa vuoden 2007 jälkeen. Opiskelijoilla tilanne on aiempaan verrattuna päinvastainen, sillä toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa opiskelevat ovat muita luottavaisempia sosiaalisen nousunsa suhteen. Ehkä myös lukioon hakeutuvien määrän lasku ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien määrän kasvu kertovat samasta ilmiöstä: siitä, että nuoret ajattelevat ammatillisella koulutuksella olevan yliopistokoulutusta enemmän kysyntää työmarkkinoilla. (Myllyniemi 2009a; Liiten 2007.) Vuoden 2007 Nuorisobarometrin mukaan tosin ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien usko siihen, että koulutus auttaa työnsaannissa, laskee valmistumisen jälkeen (Myllyniemi 2007, 32).

Vuonna 2007 nuorilta kysyttiin kysymys ”Uskotko oman ikäluokkasi taloudellisen aseman tulevaisuudessa kehittyvän huonommaksi, paremmaksi vai yhtä hyväksi tai huonoksi kuin vanhemmilla ikäluokilla?”, jonka kautta voi pyrkiä tulkitsemaan nuorten käsityksiä sukupolvien välisistä eroista ja mahdollisuuksista. Keskimäärin optimismi taloudellisen tulevaisuuden suhteen oli nuorten keskuudessa vuonna 2007 pessimismistä yleisempää. Lähes puolet eli 46 prosenttia nuorista uskoi kehityksen vievän parempaan suuntaan, kun taas joka kymmenes uskoi ikäluokkansa taloudellisen aseman heikentyvän verrattuna vanhempiin ikäluokkiin. Eri muuttujien suhteen tässä kysymyksessä ei ollut kyselytutkimuksessa eroja, paitsi että usko parempaan taloudelliseen tulevaisuuteen lisääntyi iän, koulutuksen ja sosioekonomisen aseman myötä. (Myllyniemi 2007, 88–92.) Myllyniemi ihmettelee, miksi pikemminkin kaikki nuoret eivät usko ikäluokkansa taloudellisen tilanteen paranemiseen. Onhan sukupolvittain ajateltuna suomalaisen elintaso noussut jatkuvasti tähän päivään saakka. Jotain tekemistä kysymyksen suhteen mahdollisesti voi olla perinteisellä varovaisuudella vastaamisessa, ehkä jopa pessimismillä, historiattomuudella tai huolella esimerkiksi ympäristön tilasta.

Myös Tilastokeskuksen vuoden 2002 vapaa-aikatutkimuksen mukaan nuoret

pitivät itseään luokka-asemaltaan vanhempiaan vahvempina. Myllyniemi tarjoaa tähän selityksiä siitä, että nuorten on mahdollista kokea taloudelliset vaikeutensa väliaikaisina ja että opiskelijat saattavat jo opiskelijayhteisössään sosiaalista tulevaan luokkaansa. Myllyniemen mukaan objektiivisesti nuorten yhteiskunnallinen ja taloudellinen asema on kuitenkin vanhempiaan suhteellisesti heikompi. Näin ollen tulosten saattoi kaikesta huolimatta ajatella toimivan jonkinlaisena luottamusindikaattorina sille, mihin suuntaan nuorten mielestä yhteiskunta oli menossa. (Myllyniemi 2008a; Myllyniemi 2007, 36–38; 88–94; Myllyniemi, Gissler & Puhakka 2005, 40–42.)

Vuonna 1985 vajaa kymmenesosa (6,7 %) suomalaisista 16–18-vuotiaista nuorista oli jäänyt koulutus- ja työpaikkojen ulkopuolelle. Vanttajan (2005) mukaan kotitaustan merkitys korostui tässä ryhmässä. Pudokkaat olivat usein läh töisin kodeista, joissa vanhemmat olivat pienituloisia, vähän koulutettuja ja joiden työmarkkina-asema oli heikompi kuin väestössä keskimäärin. Vanttajan mukaan voidaan myös tarkastelun perusteella yleisesti todeta, että heti oppivelvollisuuden jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret päätyvät aikuisiällä usein suhteellisesti muuta väestöä heikompaan työmarkkina-asemaan ja tulotason. Koulupudokasnuorten 15-vuotisen seurannan aikana naisista yli puolet ja miehistä peräti kaksi kolmasosa oli jättäytynyt pelkän peruskoulutuksen varaan. (Vanttaja & Järvinen 2004.)

Vanttajan mukaan nuoruusiän kouluhaluttomuus ei kuitenkaan vääjäämättä merkitse heikkoon työmarkkina-asemaan joutumista. Heikosta ”yhteiskunnallisesta ennusteesta” huolimatta joukossa on myös niitä, jotka ovat myöhemmällä iällä jatkaneet koulunkäyntiään ja onnistuneet sijoittumaan hyvin työelämään. Etenkin naisten keskuudessa myöhemmällä iällä kouluttautuminen oli Vanttajan mukaan varsin yleistä. Noin joka kymmenes jatkoi opintojaan korkea-asteen tutkintoon saakka ja sijoittui tulovertailussa keskimääräistä paremmin ansaitsevien suomalaisten joukkoon. (Vanttaja & Järvinen 2004.) Vanttajan mukaan kuitenkin nuoren myöhempi kouluttautuminen perusasteen tutkinnon jälkeen oli sitä todennäköisempää, mitä korkeampi vanhempien koulutustaso oli. Etenkin korkea-asteen koulutukseen jatkaminen oli selvästi yhteydessä vanhempien koulutustason. Korkea-asteen koulutuksen saaneiden vanhempien lapsista perusasteen tutkintoon oli tyytynyt vain kolmannes ja runsas kolmannes oli jatkanut opintojaan korkea-asteen oppilaitoksissa. Vähiten kiinnostuneita kouluttautumaan olivat perusasteen koulutuksen saaneiden vanhempien pojat, joista yli 70 prosenttia oli jäänyt peruskoulututkinnon varaan.

Vanttaja (2005) kirjoittaa, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen peruskoulun jälkeen näyttää merkitsevän vain osalle nuorista huono-osaisen

uralle ajautumista, ja toisten kohdalla kysymys onkin vain tilapäisestä elämäntilanteesta tai sapattivuodesta, jonka aikana pohditaan oman elämän suuntaa ja uravaihtoja. Vanttaja viittaa Ahoon ja Vehviläiseen (1997), joiden haastattelututkimus osoitti hyvin sen, miten koulutuksen ulkopuolelle jääminen voi johtua monista erilaisista syistä. Kun osa nuorista oli vakaasti aikonut jatkaa myöhemmin opiskelua, halusivat toiset etsiä koulutukselle vaihtoehtoisia tapoja rakentaa elämäänsä ja kiinnittyä yhteiskuntaan. Osa nuorista oli puolestaan täysin vailla tulevaisuuden suunnitelmia, ja heillä oli myös vakavia elämänhallinnan ongelmia.

Suomalaisen koulutustason nousu jatkuu, mutta siitä huolimatta edelleen liki kymmenen prosenttia nuorista jää pelkän peruskoulutuksen varaan (Moisio ym. 2008, 94). Vuonna 2005 ainoastaan perusasteen tutkinto oli 11 prosentilla 25–34-vuotiaista suomalaisista, kun OECD-maiden keskiarvo oli 23 prosenttia. Suomalaisilla nuorilla miehillä tutkinnon suorittaneiden osuus on naisia pienempi, vaikka vanhemmissa ikäluokissa suhde on toisin päin. 25–34-vuotiaista miehistä 13 prosenttia oli perusasteen koulutuksen varassa, kun naisten osuus oli 9 prosenttia. (Education at a Glance 2007.) Sanotaan, että ilman toisen asteen tutkintoa kiinnittyminen työelämään voi olla vaikeaa, mikä kohottaa näiden nuorten syrjäytymisriskiä; koulutuksella on vahva yhteys muiden muassa elinajanodotteeseen, terveydentilaan ja elämään tyytyväisyyteen. (Myllyniemi 2008b, 23–35; ks. esim. Suurpää 2009, toim.)

Valtiontalouden tarkastusviraston vuoden 2007 Nuorten syrjäytymisen ehkäisy -raportin (Nuorten syrjäytymisen ehkäisy 2007) mukaan nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä erityisen merkittävää nuorten kannalta on koulutuksen nivelvaiheissa tehtävä yhteistyö ja siihen liittyvien vastuukysymysten selvittäminen. Yhtenä syynä yhteistyön ongelmiin ovat työntekijöiden erilaiset koulutustaustat. Esimerkiksi opettajat eivät tunne riittävän hyvin sosiaali- tai nuorisotyöntekijöiden työn perusteita ja päinvastoin (ks. esim. Raitakari & Virokannas 2009). Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys on esimerkki nuorten työpajatoiminnan vaikuttavuudesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi tehtävässä työssä. Vuoden 2007 raportissa todetaan, että työpajatoimintaan osallistuu vuodessa noin 7000 nuorta 230 työpajassa. Noin puolella heistä on takanaan vain peruskoulu tai he ovat sen keskeyttäneet. Selvityksen tulosten mukaan työpajajakso ei ole vaikuttanut työhön sijoittumiseen, mutta opintoihin sijoittumiseen sillä on ollut vaikutusta. Pajajakso on hyödyttänyt eniten nuoria, joilla ei ole ollut perusasteen jälkeistä koulutusta. Työpajatoiminnalla on tehtyjen haastatteluiden perusteella ollut myös vaikutus elämänhallinnan parantamiseen.

Myllyniemi (2008b, 38–39) esittelee seuraavia tilastolukuja, joita voi käsitellä nuorten syrjäytymiseen ja työn polarisoitumiseen liittyen. Nuorten pitkäaikais-

työttömien määrä ei ollut vielä vuonna 2008 kovin suuri. Kaikista pitkäaikaistyöttömistä nuoria oli vajaa prosentti ja työttömistä nuorista pitkäaikaistyöttömiä oli vain kaksi prosenttia. Nuorten pitkäaikaistyöttömien määrä oli laskenut vuoteen 2008 asti. Edellisen laman jälkeen toimeentulotukea saaneiden 18–24-vuotiaiden määrä laski jatkuvasti. Sitä vastoin pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden nuorten osuus oli jäänyt 1990-luvun laman jälkeiselle tasolle. Toimeentulotuki on harkinnanvarainen viimesijainen tuki, jonka piiriin joudutaan yleensä ansiosidonnaisen työttömyysturva-aikeuden päättymisen jälkeen, joten sen varaan jäämisen voi tulkita kertovan syrjäytymisriskistä. Kun 1990-luvun alussa alle 5000 nuorta 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä oli pitkäaikaisen toimeentulotuen piirissä, koko 2000-luvun luku oli pysytellyt yli 10 000 nuorena.

Vuoden 2008 Nuorisobarometrissa kysyttiin nuorilta, olivatko he jossain vaiheessa olleet yli kahden kuukauden ajan työelämän ja koulutuksen ulkopuolella. Kaikista 15–29-vuotiaista barometriin vastaajista 28 % oli ollut työelämän ja koulutuksen ulkopuolella, 72 % nuorista ei ollut ollut. Edellisen 28 prosentin joukon keski-ikä oli otoksessa kolme vuotta muita korkeampi. Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olleista 55 % oli saanut työttömyyskorvausta tai työmarkkinatukea. Lopuista tuetta jääneistä 65 % jätti hakematta sitä, vaikka oman ilmoituksensa mukaan tiesi mahdollisuudesta saada sitä. (Myllyniemi 2008a, 13–15.)

Eri maiden nuorisotyöttömyyttä käsittelevässä kirjassaan Bradley ja van Hoof (2005, toim.) esittelevät nuorisotyöttömyyslukuja 15 Euroopan maasta. Eurostatin lukuihin perustuen Suomi oli säilyttänyt asemansa viidenneksi korkeimman nuorisotyöttömyyden maana vuosien 1997 ja 2003 välillä. Keskimäärin nuorten työttömyys oli laskenut halki Euroopan, erityisesti niissä maissa, joissa sen taso oli ollut korkein, joten maiden väliset erot tasoittuivat. Huomionarvoista on se, että nuorten pitkäaikaistyöttömyys oli pienintä Itävallassa ja Skandinaviassa. Näissä maissa työttömistä nuorista, kuten edelliseen viitaten Suomessakin, alle 10 prosenttia oli ollut työttömänä yli vuoden OECD:n vuoden 2002 tietojen mukaan.

Nuorisotyöttömyys voidaan nähdä koulutusrakenteiden toimimattomuuden heijastamana. Enemmistössä Siuralan (2003) tutkimia maita koettiin, että nuorten keskuudessa suurin ongelma on pitkäaikainen työttömyys. Pitkäaikaistyöttömien nuorten joukossa oli runsaasti koulunsa kesken jättäneitä, heikosti kouluttautuneita, heikosti töihin motivoituneita tai ammattiin kouluttamattomia nuoria. Siuralan mukaan ne nuoret, jotka todennäköisimmin joutuvat pitkäaikaistyöttömiksi, ovat jossain määrin peruskoulun valikointiprosessien ”kielteisiä tuotteita”. Huonon työmarkkinakelpoisuuden juuret löytyvät siis osittain kouluelämän segregoivista käytännöistä. Samaa mieltä on muistiota varten haastattelemani työelämän tutkija Ilse Julkunen. Siuralan (2003, 18) mielestä joissain tapauksissa pitäisi

puhua enemmän ”koulutuksellisesta segregaatiosta” kuin ”nuorisotyöttömyydestä”. Euroopan unionin Valkoinen paperi ”Learning and Teaching: Towards a Cognitive Society” (1995) on Siuralan mukaan myönteinen osoitus nuorisotyöttömyyttä vastustavasta koulutuspolitiikasta. Malmberg-Heimonen (2003) kirjoittaa myös vuonna 1996 tutkituista nuorista, että nuorten kouluviihtyvyydellä vaikutti olevan selvä yhteys hänen myöhempään koulutusuraansa. Nuoret, jotka eivät viihtyneet peruskoulussa eivätkä saaneet tukea vanhemmiltaan, olivat enemmän jättäytyneet koulutuksesta.

- Nuorten usko mahdollisuuksiinsa vaikuttaa ammatti- ja koulutusvalintoihinsa on suhteellisen vahva. Nuoret keskimäärin uskovat myös hyvän yhteiskunnallisen aseman saavuttamiseen.
- Nuorilla on jo kohtalaisen nuorena näkemys sopivasta ammatista, mikä korostaa varhaisen ohjauksen merkitystä.
- Pienituloisuus, alhainen koulutustaso ja alempi työmarkkina-asema ovat osittain ”perittyjä”. Koulupudokkaista kouluttautumista jatkoivat todennäköisemmin ne nuoret, joiden vanhemmilla oli korkea koulutus.
- Syrjäytymisen ehkäisyssä tärkeää on koulutuksen nivelvaiheissa tehtävä työ. Työpajatoiminta voi auttaa joitakin nuoria löytämään oppi- tai ammattialan.
- Huonot koulukokemukset vaikuttavat negatiivisesti koulutuksen jatkamiseen ja tulevaan työmarkkina-asemaan.

2.3. Syrjäytymisen käsitteestä

Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret -esiselvityksen (Heino & Kuure 2009) mukaan lasten ja nuorten syrjäytymisvaaraa selvittäessä ja hyvinvoinnin seuranta- ja vaikuttavuuden arviointijärjestelmiä kehitettäessä joudutaan kysymään, milloin syrjäytymisvaara muodostuu yhteiskuntapoliittiseksi ongelmaksi. Mistä lasten ja nuorten oletetaan tällöin syrjäytyvän: tilastoista vai yhteiskunnasta; palvelujärjestelmästä vai arkisista sosiaalisista yhteisöistä? Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan esiselvityksessä käydään analyttisesti läpi syrjäytymisen käsitteen historiaa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa ja syrjäytymiskäsitteen eri osa-alueita.⁴

Hänninen ja Karjalainen (2007) korostavat sosiaalisen syrjäytymisen ymmärtämistä dynaamisena ja monensuuntaisena prosessina, jossa vaihtelevien tilanteiden

4 Nuoria koskevan syrjäytymisen määrittämisen vaikeudesta, ks. Myllyniemi 2008c.

ja tapahtumien yhteisenä piirteenä on niissä elävien ihmisten toimintavaihtoehtojen vähyys, tulevaisuuden epävarmuus ja sosiaalinen haavoittuvuus. Hän korostaa syrjäytymistä metaforana, joka viittaa sekä ulkona olemiseen määrätystä tilasta tai paikasta tai prosessiin, jossa joudutaan ulos määrätystä yhteiskunnallisesta tilasta. Hänninen puhuu syrjäytymisen prosessista poiskäännyttämisenä. Hänen mukaansa poiskäännyttämistä voitaisiin pitää sosiaalisen syrjäytymisen aktiivisena muotona, joka toteutuu institutionaalisten käytäntöjen kautta. Esimerkiksi käy Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan mielestä lastensuojelu. Huuskosen ja Korpisen (2009) mukaan merkittävä osa lastensuojelun avohuollon asiakkaista ei saa tarvitsemiaan palveluja, vaan heidät on yksinkertaisesti torjuttu.

Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan raportti toteaa, että nuorisolain (72/2006) käsitteelliset puitteet eivät rakennu syrjäytymisen ympärille, vaan painopiste on nuorten aktiivisessa kansalaisuudessa, sosiaalisessa vahvistamisessa ja tasa-arvossa. Uudessa käsitteistössä on raportin mukaan havaittavissa pikemminkin siirtymä syrjäytymiskäsitteestä hyvinvoinnin käsitteeseen, mikä tulee erityisen selvästi esiin hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa sekä valtioneuvoston nuorisolain mukaisessa lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007–2011. Sekä nuorisopolitiittisen että lastensuojelupoliittisen keskustelun retoriikat ovat siirtyneet yhä enemmän ongelmapuheesta resursseja korostavaan ja laajentuneeseen hyvinvointipuheeseen. Samaan aikaan erilainen huolipuhe on kuitenkin lisääntynyt. Lämsä (2009) puolestaan korostaa, että elämä jännittyy kahden ääripään eli elämänhallinnan ja syrjäytymisen väliin olematta kuitenkaan yksilöllinen tai suoraviivainen kokonaisuus vaan joukko eri suuntiin risteäviä polkuja.

Nuorisotutkimusverkoston Nuoria koskeva syrjäytymistieto -raportin (Suurpää 2009, toim.) mukaan syrjäytyminen voidaan jakaa koulutukselliseksi, työmarkkinalliseksi, sosiaaliseksi, vallankäytölliseksi ja normatiiviseksi syrjäytymiseksi (mm. Jyrkämä 1986; Lämsä 2009). Nuorisobarometrin tulokset osoittavat, että nuorten kokemuksissa syrjäytyminen palautuu sille harmaalle vyöhykkeelle, jonka tiedonpoliittiset tilastot ja indikaattorit heikoimmin osoittavat: ystävyys-suhteiden ja muiden sosiaalisten siteiden puuttumiseen. Suurpään (2009, toim.) mukaan nuorisotutkimukset osoittavat koetun ja tilastollisesti arvioitun huono-osaisuuden välillä olevan erityisen suuri kuilu juuri nuoren ikäluokan kohdalla. Aiemmin todettiin, että nuoret herkästi pitävät yhteiskunnallista ja taloudellista asemaa vahvempana kuin se objektiivisesti ottaen kuitenkaan on. (Ks. Myllyniemi, Gissler & Puhakka 2005, 40–42.)

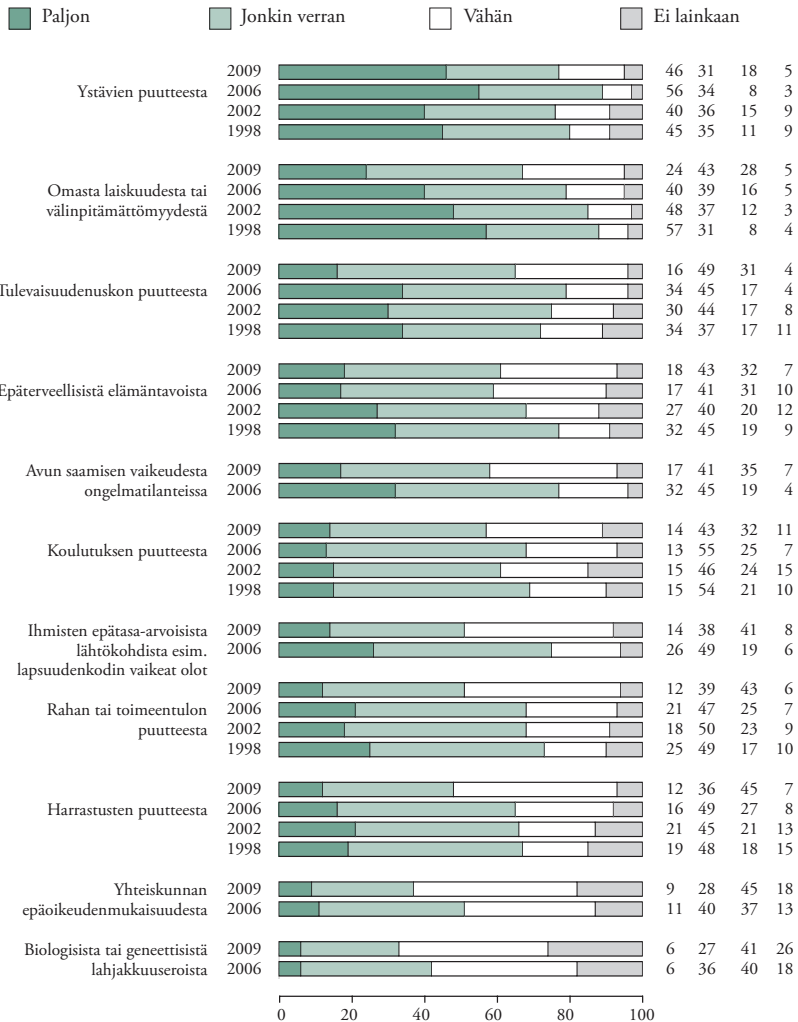
Suurpää toteaa varauksen, joka Nuorisobarometrin kaltaisilla kyselytutkimuksilla on syrjäytymisen ongelman tutkimisessa. Keskeisin menetelmällinen rajoitus

varsinkin syrjäytymisteeman tutkimisessa on otoksen vinoutuminen (ks. esim. Myllyniemi 2009a). Toinen rajoitus liittyy Suurpään mukaan itse syrjäytymisen ilmiöön. Syrjäytymisen ongelmakentän olemus, riskitekijät, syyt ja seuraukset ovat niin problemaattisia, että puhelinkyselyt eivät riitä yksin tiedonkeruumenetelmäksi. (Suurpää 2009, toim.) Eräranta ja Autio toteavat, että jos nuorella ei ole koulutus- tai työpaikkaa, hän jää myös niitä koskevan tilastoinnin ulkopuolelle. Samoin voidaan kysyä, tavoitetaanko esimerkiksi marginaalielämää viettävät nuoret edes luokissa toteutettavin kyselytutkimuksin, postikyselyin tai päiväsaikaan tehtävin puhelinhaastatteluin. Koska nuorten asiakkuus esimerkiksi sosiaalipalveluista kertoo enemmän viranomaisten toiminnasta ja asiakkuuksien tilastoinnista, ei suoria johtopäätöksiä niistä voida vetää. (Eräranta ja Autio 2008; Helavirta 2007.) Tutkimuksiin pitää liittää Suurpään mukaan eri lähteistä ja eri metodein tuotettua aineistoa, kuten laadullisia tutkimuksia nuorten omista kertomuksista ja tulkinnoista.

Suurpään mukaan nuorten parissa on nähtävissä Nuorisobarometreissä sama trendi kuin aikuisväestöllä: siirtymä yksilökeskeisistä kohti yhteisöllisempiä tai rakenteellisempia syrjäytymisen selitysmalleja. Nuoret pitävät ystävien puutetta tärkeimpänä syynä syrjäytymiskehitykselle, ja tämä käsitys on yleistymässä. Ystävien puutteesta johtuu syrjäytyminen ”paljon” 46 prosentin nuorista mielestä. Entistä harvempi sen sijaan pitää syrjäytymisen syynä omaa laiskuutta tai epäterveellisiä elämäntapoja. Oma laiskuus selittää paljon syrjäytymistä 23 prosentin ja epäterveelliset elämäntavat 18 prosentin mielestä. Oman laiskuuden merkitys syrjäytymisen syynä on vähentynyt oleellisesti vuodesta 1998, jolloin 57 prosenttia vastanneista ajatteli syrjäytymisen johtuvan paljolti tästä. (Myllyniemi 2009a, 125–128; syrjäytymisen selitysmalleista, ks. myös Niemelä 2007.) Myllyniemi kirjoittaa, että suurelta osin samat vastaajat, jotka kokevat syrjäytymisen johtuvan omasta laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä, kokevat syrjäytymisen johtuvan myös omasta halusta. Tämä selitystapa on yleisempi nuorilla miehillä kuin naisilla. Tulos on mielenkiintoinen, sillä selkeästi osa nuorista tarjoaa syrjäytymisen syiksi yksilön omia ominaisuuksia rakenteellisten selitysmallien sijaan. Toisaalta on mahdollista ihmetellä, kuinka syrjäytyminen johtuu samaan aikaan sekä yksilön omasta halusta että välinpitämättömyydestä.

Entistä harvempi pitää työttömyyttä pahana asiana, jos toimeentulo on turvattu, mikä sopii rakenteellisen selityksen näkökulmaan. Myös ajatus siitä, että ”menestyminen elämässä on itsestä kiinni” saa nuorten parissa yhä vähemmän kannatusta. Suurpää kirjoittaa, että poliittisten toimenpiteiden legitimitetin kannalta rakenteellisen näkökulman peräänkuuluttaminen antaa tukea toimenpiteille, joiden tavoitteena on kannustaa ja tukea työllistymistä. Aiemmissa tutkimuksissa

Kuvio 7. “MISSÄ MÄÄRIN SYRJÄYTYMINEN MIELESTÄSI JOHTUU SEURAAVISTA ASIOISTA?” Vertailu 1998–2009. (%)

Kuvio 7. ”Missä määrin syrjäytyminen mielestäsi johtuu seuraavista asioista?”. Vertailu 1998–2009 (%). Lähde: Myllyniemi 2009a, 127.

(Niemelä 2007, 594) on nimittäin havaittu, että mitä vähemmän väestön mielipiteet huono-osaisuuden syistä kohdistuvat yksilöä syyttäviin tekijöihin, kuten laiskuuteen, sitä suurempaa on hyvinvointietuuksien ja erityisesti perusturvan kannatus. (Suurpää 2009, toim., 51.)

Nuorilta kysyttiin myös mielipidettä väitteeseen, että nuorten syrjäytymistä yhteiskunnasta liioitellaan. Vuonna 2007 54 prosenttia nuorista oli jokseenkin tai täysin eri mieltä tämän väitteen kanssa, vuonna 2002 eri mieltä oli 50 prosenttia. Työttömistä nuorista eri mieltä väitteen kanssa oli 53 prosenttia vuonna 2007 ja 56 prosenttia vuonna 2002. Naisten sekä korkeasti koulutettujen nuorten mielestä syrjäytymistä harvemmin liioitellaan, ja tämä käsitys on yleisempi vanhempien nuorten keskuudessa. Alle 20-vuotiaista nuorista 58 prosentin mielestä syrjäytymistä on liioiteltu, 20–24-vuotiaista 41 prosentin ja 25–29-vuotiaista 32 prosentin mielestä. Korkeasti koulutetuista nuorista vain joka neljäs pitää nuorten syrjäytymistä liioiteltuna. (Myllyniemi 2007, 71–74.) Nuoret tunnistavat siis jossain määrin yhteiskunnassa syrjäytymisen. Työttömät nuoret eivät keskimäärin pidä syrjäytymistä yhteiskunnasta liioitellumpana kuin muut. Koulutusasteella näyttää sen sijaan olevan merkitystä sen kannalta, kuinka vakavana ongelmana syrjäytymisen Suomessa näkee.

Kuten alussa todettiin, nuorisopolitiikka ei enää nykyään rajoitu nuorten ongelmakäyttäytymiseen, vapaa-aikaan ja nuorisokulttuureihin, vaan on yhä enemmän laajentunut sektorit ylittäväksi yhteiskuntapolitiikaksi, jonka tavoitteena on kehittää kokonaisvaltaisesti nuorten elinoloja ja yhteiskuntaan kiinnittymistä (Tarvainen ym. 2007, 13). Tämä voi Myllyniemen (2008b) sanoin liittyä huoleen huoltosuhteen pienenemisestä sekä varhaisessa vaiheessa syrjäytyneen nuoren valtiontaloudelle aiheuttamista kustannuksista (Nuorten syrjäytymisen ehkäisy 2007, 116).

Syrjäytymisen ja osallistumisen ohella polarisaatio on käsitteenä tarjonnut yhden tavan kuvata nuorten elämäntilanteita. Hyvinvointiin liittyen polarisaatio tarkoittaa Erärannan ja Aution kuvaamana seuraavaa. ”Enemmistö nuorista voi, käyttäytyy ja tulee toimeen kohtuullisen hyvin tai jopa entistä paremmin; suorastaan erinomaisesti. Sen sijaan osalla nuoria on yhä enemmän erilaisia ongelmia, pahoinvointia ja vahingollista käyttäytymistä. Ongelmat ilmenevät nuorten erityispalveluiden ruuhkautumisena, vanhempien päihteiden käyttönä ja köyhyyden kasvuna, nuorten omina elämäntapa- ja terveysongelmina sekä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämisenä.” (Eräranta ja Autio 2008.) Polarisaation yhteydessä on tarkoitettu monen eri asian polarisaatiota, vain yhden juonteen ollessa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten. Nuorisotutkimuksessa ja sitä lähellä olevissa tieteissä ei termi polarisaatio vielä ole Erärannan ja Aution

(2008) mukaan muodostunut sellaiseksi teoreettiseksi käsitteeksi, joka olisi aina-kaan vielä laajan akateemisen keskustelun kohteena.

Kuten Järvinen ja Jahnukainen (2008) tosin toteavat, on julkisessa keskustelussa enenevässä määrin noussut esiin huoli nuorten polarisoitumisesta ”menestyjiin” ja toisaalta ”syrjäytyviin”. Polarisoitumista koulutuksen mukaan voidaan Järvisen ja Jahnukaisen mielestä analysoida ainakin kolmesta eri näkökulmasta. Voidaan tarkastella koulutusjärjestelmän sisäistä jakautumista ”hyviin” ja ”huonoihin” oppilaitoksiin kunkin koulutusasteen sisällä. Tämän lisäksi voidaan ottaa näkökulmaksi karkea jako korkeasti koulutettujen ja vähän koulutettujen välillä. Toisaalta voidaan eri koulutusasteilta tunnistaa tiettyjä hyvä- ja huono-osaisten oppilaiden ryhmiä. (Järvinen ja Jahnukainen 2008, 140–149.) Viimeinen kategoria liittyy myös eurooppalaiseen syrjäytymiskeskusteluun ja EU:n ohjelmiin. Suomessakin tavoitteet on omaksuttu kehittämissuunnitelmissa. (Ks. Järvinen & Jahnukainen 2008.)

Vammaisten ja vajaakuntoisten, erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutuspolku on Järvisen ja Jahnukaisen (2008, 144) mukaan tänä päivänä varsin turvattu myös jatko-opinnoissa ammatillisen erityisopetuksen ja esimerkiksi näyttötutkintojen avulla. Ongelmana edelleen vammaisilla ja vajaakuntoisilla on Järvisen ja Jahnukaisen mukaan kapea alavalikoima ja vaikeudet siirtyä työelämään. Keskeinen uudistus on tuettu työllistyminen, jossa työllistytään ansiosuhteeseen tavallisella työpaikalla työvalmentajan avustuksella (Pirttimaa 2003). Järvisen ja Jahnukaisen mukaan yhä esimerkiksi kehitysvammaisille nuorille suunnatulla niin sanotulla valmentavalla koulutuksella on tapana kasautua: samat nuoret voivat käydä useampia valmentavia kursseja peräjälkeen tai siirtyä valmentavan koulutuksen tasolta toiselle.

Järvinen ja Jahnukainen tuovat myös esiin, että Suomessa tehdyn seurantatutkimuksen perusteella oletus työuran alkuun sijoittuvan työttömyyden ja vähäisen koulutuksen negatiivisista seurauksista näyttäisi keskimääräisellä tasolla pitävän paikkansa. Jahnukaisen ja Järvisen mukaan koulutuskeskustelussa puhutaan kuitenkin turhan yksioikoisesti syrjäytyneistä, syrjäytymisuhanalaisista, riskinuurista ja niin edelleen. He väittävät, että monissa yhteyksissä esitetty yleinen huoli nuorten koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämisestä on jossain määrin ylimitoitettua. Vaikka poikkileikkaustiedot voivat osoittaa suuren osuuden ulkopuolisuudesta hetkellisesti, on tilanne henkilökohtaisesti muuttuva. Yleinen huoli syrjäytymisestä onkin suunnattava kohdennetuksi huoleksi, jotta voidaan löytää ne ryhmät, joiden urapolun ongelmat kasautuvat ja pitkittyvät. (Järvinen & Jahnukainen 2008, 145–146.)

Kuten aiemmin tarkasteltiin, nuoret itse pitävät osittain syrjäytymistä liioitel-

tuna. Vaarana polarisaation käsitteessä on, kuten Eräranta ja Autio toteavat, että sen käyttö jättää niin sanotut keskivertonuoret herkästi katveeseen (Karvonen 2006, Miles 2000). Samalla voivat jäädä huomiotta ne moninaiset erot, jotka tuottavat nuorille erilaisuuden kokemuksia, mutta eivät jäsenny millään yksiselitteisellä, dikotomisella tavalla (Eräranta ja Autio 2008). Polarisaatio on hankala käsite siksi, että siinä nuoret määritetään polarisoituneiksi ikään kuin ylhäältä päin, nuoret eivät itse sitä tuo esiin.

Syrjäytyminenkin on polarisaation ohella teoreettinen käsite, jota ei voi yksiselitteisesti mitata. Syrjäytymiseen käytettyjä osoittimia ovat muun muassa yksilön oma kokemus (kuten itse raportoitu masennus), palveluiden käyttö (esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitetut) ja muut rekisteritiedot (työttömyys). Myllyniemen mukaan vuoden 2008 *Nuorten elinolot -vuosikirjan* teon aikaan syrjäytymisvaarassa olevien tai syrjäytyneiden nuorten määriä oli selvitetty monin tavoin ja eri laskelmissa on päädytty lukuihin 14 000:n ja yli 100 000:n välillä (ks. Häggman 2007). Laskelmiin syrjäytymisvaarassa olevista nuorista vaikuttavat myös nuoruuden erilaiset ikärajat. (Myllyniemi 2008b.) Joissain tapauksissa monet eri ikärajat ovat jopa ongelmia eri toimijoiden väliselle yhteistyölle (Repo 2008).

Harinen (2008) viittaa kohdennetun nuorisotyön mahdollisuuteen syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisyssä ja poistossa. Nuorisotyön menetelmin ei kuitenkaan tavoiteta myöhäistä nuoruutta eläviä nuoria, jotka saattavat elää ei-toivotussa yksinäisyydessä. Erityisesti myöhäisnuoruutta eläville työttömyys ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen näyttävät altistavan nuoren niin sanotulle ”pahalle” yksinäisyydelle, mikä on havaittu myös muissa tutkimuksissa (Moisio & Rämö 2007).

Ison-Britannian kontekstista kirjoittava Nikolas Rose (2000) tulkitsee Erärannan ja Aution mukaan syrjäytymistä ja osallisuutta koskevien keskustelujen liittyvän niin sanottuun kolmannen tien politiikkaan. Syrjäytyminen tässä mielessä merkitsee tiettyyn moraaliyhteisöön kuulumisen puutetta, sen sijaan että se liittyisi ihmisten materiaaliin tai kulttuuriin resursseihin. Syrjäytyminen on puutetta sellaisista käyttäytymistä ja itsekontrollia vakauttavista asioista kuten koulutus, perhe, työ tai asunto, ja osallisuus taas on niihin kuulumista. Tämän mukaan tulisi pyrkiä ymmärtämään niitä poliittisia ja taloudellisia prosesseja, jotka tuottavat yksilöiden ja yhteisöjen murtumisia ja ovat riippuvaisia niistä. Erärannan ja Aution mukaan esimerkiksi polarisaation käsitteen avulla ei aina analysoida yhteiskunnallisia jakoja ja erontekoja sekä erilaisten nuorten asemaa näissä jaoissa, vaan keskitytään tiettyjen nuorten haastavina pidettyihin elämäntilanteisiin. (Eräranta ja Autio 2008.)

- Yleisin syrjäytymisen syy nuorten mielestä on ystävien puute.

- Voidaan nähdä, että nuorilla on rakenteellinen näkökulma työttömyyden syihin. Tämä näkökulma oikeuttaa sekä yleisesti sosiaaliturvan kattavuutta että aktiivisia työllistämistoimenpiteitä.
- Tuettu työllistäminen, ammatillinen erityisopetus ja esimerkiksi näyttötutkinnot voivat tukea vammaisten ja vajaakuntoisten työllistymistä.
- Nuorten syrjäytymistä tai polarisaatiota ei ole mahdollista yksiselitteisesti mitata. Yhteiskuntapoliittisesti ehdotetaan huomion kiinnittämistä niihin ryhmiin, joiden urapolun ongelmat kasautuvat ja pitkittyvät, toisaalta kehoitetaan erityisesti analysoimaan yhteiskunnallisia jakoja ja erontekoja nuorten polarisaatiossa.

2.4. Työvoimapolitiittiset toimenpiteet syrjäytymisen ehkäisyssä

Nuoria työttömiä on pidetty velvollisina antamaan aktiivista vastinetta saamalleen koulutukselle ja työttömyystuelle, kansalaisen velvollisuuksia on painotettu enemmän kuin heidän oikeuksiaan. Siuralan (2003) mielestä on mahdollista, että yleinen trendi nuorten siirtämisessä pois työttömyystuen piiristä työllistämistoimenpiteisiin johtaa arvaamattomiin seurauksiin. Nuorten mahdollisuudet etsiä itsellensä sopiva ura käyvät rajoittuneiksi, kun nuorten pitää työttömyystuen menettämisen uhalla hakea vähintään kahteen eri koulutukseen. Toisaalta pyrkimys siirtää nuoria pois työttömien kirjoista työllistämistöiden tai koulutuksen pariin on vähentänyt nuorisotyöttömyyttä ainakin tilastollisesti.

Siurala kirjoittaa, että 1990-luvulla nuorisotyöttömyys sai nopeasti statuksen yhtenä ensisijaisista ongelmista. Tällöin siihen liitettiin olettamuksia, kuten että mikä tahansa nuorisotyöttömyyden kokemus, jopa lyhytaikainen, vaikuttaa haitallisesti nuoren ihmisen sosialisatioprosessiin, johtaa kasvaviin sosiaalisiin ongelmiin ja jatkuvaan työttömyyteen ja toimii sosiaalisen syrjäytymisen osoituksena ja oireena. Termi, joka aiemmin viittasi normaaliin ja hyödylliseen ylimenovaiheeseen nuoren ihmisen urakehityksessä, muuttui Siuralan mukaan 1990-luvulla termiksi, johon oli helppo liittää useimmat sosiaalisesti epätoivotut asiat. Siurala (2003, 22–23) kirjoittaa, että nuorisotyöttömyys on riski, jos se jatkuu tarpeeksi kauan ja siihen liittyy syrjäytyminen muilla elämänapoilla. Hänen mukaansa 1970- ja 1980-luvun laman aikana tehdyt tutkimukset nuorisotyöttömyyden vaikutuksista osoittivat, että työttömäksi joutuminen ei ollut sinänsä syrjäytymisriski.

Suutari (2002) kuvaa sitä, kuinka Julkusen (2001) mukaan Suomessa siirryttiin 1990-luvulla tasa-arvoistavasta kannustavaan sosiaalipolitiikkaan, joka heikentää universalismia, lisää eriarvoisuutta ja vähentää julkista vastuuta kansalaisten elä-

mästä. Sosiaalipolitiikan lähtökohdaksi nousi Jordanin (1996, 92) sanoin pakottamisen politiikka, jonka johtavia periaatteita ovat vaatimukset avun tarvitsijoiden aktivoinnista sekä sosiaalietuuksien, etenkin työttömyysturvan, vastikkeellistaminen. Nämä vaatimukset aktivoivasta sosiaalipolitiikasta ovat Suutarin mukaan liittyneet 1990-luvun suomalaisessa keskustelussa pääasiassa puheeseen syrjäytymisestä. Aktivointitoimet on nähty avainkeinona syrjäytymisen torjumiseen erityisesti koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneiden ja jättäytyneiden nuorten kohdalla. Kuten 1990-luvun taloudellisen laman oloissa, jolloin syrjäytymisen käsite varsinaisesti vasta otettiin käyttöön poliittisessa keskustelussa ja empiirisessä tutkimuksessa, syrjäytyminen käsitteenä on samoin perustein jälleen ajankohtainen. (Suutari 2002, 11–12; ks. myös Strobel 1996; Heikkilä 2000; Helne 2002.)

Aiemmin esiin nostettu polarisaation käsite kiinnittää huomiota universalistisen hyvinvoinnin tulkinnan sijaan pikemminkin tiettyjen reunaryhmien pahoinvointiin. Saulin ja Simpuran mukaan laaja hyvinvointikäsite on 1990-luvulta alkaen väistynyt esimerkiksi EU-elinolotutkimusten myötä. (Sauli ja Simpura 2005; ks. Eräranta ja Autio 2008.) On esimerkiksi esitetty, että tilanteessa, jossa hyvinvoinnin eriytymisestä alkaa olla kumuloitunutta tietoa, olisi syytä pohtia universalistisen sosiaalipolitiikan vaikuttavuutta ja rajoja. Erärannan ja Aution mukaan tämä merkitsee kuitenkin myös merkittävää hyvinvointia ja hyvinvointipolitiikkaa koskevaa ideologista muutosta. Heidän mukaansa voi kysyä, minkälaiseen yhteiskuntapolitiikkaan marginaaleihin keskittyvä hyvinvointikäsitteitys sitoutuu: onko tavoitteena sitoa mahdollisimman monet keskiluokkaiseen elämään vai pikemminkin sallia (luokka)erojen kasvu? (Eräranta ja Autio 2008; vrt. Kautto 2006, 352.)

Aho ja Vehviläinen (1997) kirjoittivat alle 20-vuotiaita aktivoivasta työvoimapolitiittisesta uudistuksesta ja sen vaikutuksista. Vuoden 1996 alusta lähtien alle 20-vuotias vailla ammatillista koulutusta oleva nuori menetti oikeutensa työmarkkinatukeen, ellei hakeutunut ammatilliseen koulutukseen tai työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen. Samalla koulutustarjontaa ja työharjoittelupaikkoja lisättiin tuntuvasti. Ahon ja Vehviläisen tutkimuksessa verrattiin nuorten tilannetta ennen uudistusta ja sen jälkeen. Uudistuksen vaikutus oli tutkijoiden mukaan merkittävä vain peruskoulun käyneillä: työttömänä olevien osuus peruskoulun käyneillä nuorilla aleni kolmanneksen ja opiskelun aloittaneiden osuus kasvoi 61 prosenttia. Opiskelun lisäys oli suurin juuri aikaisemmin passiivisimmassa ryhmässä, joissa kuitenkin lisääntyi myös niiden osuus, jotka luopuivat työttömäksi rekisteröitymisestä tai/ ja eivät aloittaneet opiskelua vaikka olivat opiskelupaikan saaneetkin. Muita vaikutuksia oli tällöin työttömyyden päättymisen aikaistuminen ja työharjoitteluun ja työvoimakoulutukseen osallistumisen huomattava lisäys. (Aho & Vehviläinen 1997.)

Työministeriön Työpoliittisessa tutkimuksessa (Pitkänen ym. 2007) selvitettiin nuorten yhteiskuntatakuun toteutumista ja tuloksellisuutta. Alle 25-vuotiaita työttömiä koskeva Nuorten yhteiskuntatakuu on ollut voimassa vuodesta 2005 saakka. Tutkimusryhmän mukaan takuun tavoitteena on ollut edistää alle 25-vuotiaiden nuorten sijoittumista koulutukseen ja työmarkkinoille, estää työttömyyden pitkitymistä sekä tukea nuorten kestäviä uraratkaisuja. Nuorten yhteiskuntatakuussa on ollut keskeistä työntekijöiden palvelutarpeen arvioiminen heti työnhaun alkuvaiheessa ja työnhakusuunnitelman laatiminen määräajassa sekä jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle annettu lupaus aktiivivaihtoehdon järjestämisestä viimeistään kolmen kuukauden työttömyyden jälkeen. Nuorten palveluprosessia on pyritty tehostamaan työvoimapalveluiden resurssien uudelleenkohdentamisen ja organisoinnin lisäksi ulkoista palveluyhteistyötä kehittämällä.

Tutkimuksen tekijöiden mukaan yhteiskuntatakuu on vaikuttanut työvoimatoimistoissa etenkin palveluprosesseihin, mutta myös nuorten palveluiden organisointiin. Tutkimusryhmän mukaan nuorten yhteiskuntatakuu on ollut kokonaisuudessaan nuorten palveluita ja tukea hyvin tehostava malli. Sen kriittiset tekijät ovat liittyneet työvoimatoimiston resursointiin sekä muiden toimijoiden sitoutumiseen ja mahdollisuuksiin tukea yhteiskuntatakuun tavoitteita. Haasteena on ollut myös nuorille elämäntilanteen ja tulevaisuuden kannalta sopivien toimenpiteiden tarjoaminen. Yhteiskuntatakuu on vaikuttanut myönteisesti niiden nuorten tilanteeseen, joiden työllistymisedellytykset ovat hyvät, mutta keskimääräistä enemmän tukea tarvitsevilla nuorilla, moniongelmaisilla nuorilla ja nuorilla, joilla on maahanmuuttajatausta tai erilainen etninen tausta, yhteiskuntatakuun tuloksellisuus on ollut vähäisempää. (Pitkänen ym. 2007.)

Huomioitavaa nuorten näkökulmasta yhteiskuntatakuusta ja sen sujumisesta on, että nuoret suhtautuivat yhteiskuntatakuuseen neutraalisti, heillä ei ollut vahvoja ennakko-odotuksia työvoimatoimiston palveluiden sisällöstä. Myönteisesti nuoret suhtautuivat yhteiskuntatakuuseen siinä luvattujen toimenpiteiden sekä niihin osallistumisen koulutus- ja työllistymisedellytyksiä vahvistaneen vaikutuksen vuoksi. Työhallinnon viranomaiset raportoivat myös motivoituneisuuden puutetta joillakin nuorilla. Työvoimatoimistojen edustajista arvioi palveluprosessiin sitoutumattomia nuoria olevan keskimäärin 25 prosenttia, kun työvoiman palvelukeskusten edustajat arvioivat heidän osuutensa olevan 43 prosenttia asiakkaista. Työhallinnon edustajien havainnon mukaan palveluprosessin pidempiaikainen keskeyttäminen johtuu tyypillisesti nuoren elämäntilanteeseen liittyvistä muutoksista ja elämänhallintaa vaikeuttavista tekijöistä.

Vaikuttaa siltä, että nuoret arvostavat henkilökohtaista kontaktia ja henkilökohtaista työtettä työvoimaviranomaisten kanssa asioidessaan. Nuoret

arvostelivatkin Työvoimapolitiisessa tutkimuksessa eniten pinnallista ja etäistä palveluotetta työvoimatoimistoissa, ja lisäksi toimenpidevalikoiman harjoittelupainotteisuutta sekä järjestelmän ehtoja tai linjauksia, jotka pudottavat työttömyys-turvalta tai estävät pääsyä nuorten itselleen hyödyllisiksi kokemuksiin toimenpiteisiin, kuten palkkatuettuun työhön. Vaikka selvityksen mukaan työn ja koulutuksen hakuun patistelua ja varhaista palvelujen tarjoamista ei pidetty pahana, reagoivat nuoret melko herkästi ja kielteisesti sellaiseen viranomaistoimintaan, joka tulkit-tiin pakottamiseksi. Palvelun henkilökohtaisuus, erilaisuuden hyväksyminen ja nuorten yksilölliseen tilanteeseen paneutuminen olivat nuorille erityisen tärkeitä. Nuoret toivoivat yhteiskuntatakuumallin palveluprosessia ryhdistävään raken-teeseen henkilökohtaisen ja nuorten erilaiset tilanteet ymmärtävän asiakastyön yhdistämistä sekä palvelun joustavoittamista yksilöllisten tarpeiden mukaan muun muassa määräraajojen osalta. (Pitkänen ym. 2007.)

Yhteiskuntatakuuta koskevan tutkimuksen kyselyn perusteella nuorten yhteis-kuntatakuulla on ollut asiakastulosten näkökulmasta eniten merkitystä nuorten työvoimapolitiisten toimenpiteiden aloittamiseen, elämänhallinnan paranemiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn sekä nuorten työllistymiseen, joihin noin kolme nel-jästä tutkimuksen vastaajasta arvioi yhteiskuntatakuulla olleen paljon tai erittäin paljon vaikutusta. Toisaalta, tilastollisen tarkastelun valossa, vain noin 38 prosen-tin kohdalla päästiin siihen, että työnhakusuunnitelma oli laadittu ajoissa ja siihen sisältyi lupaus aktiivitoimenpiteestä (kahdella kolmanneksella) tai perustelu sen puuttumisesta (yhdeällä kolmanneksella). Lupaukset myös toteutuvat suhteellisen harvoin, väljilläkin seurantakriteereillä seuraavien kolmen kuukauden kuluessa vain noin viidesosa. Suunnitelmien laatu, eli kattavuus oli tutkimusryhmän mie-lestä kuitenkin selvästi parempi kuin kaikkia työttömiä edustavassa muutamaa vuotta vanhempaan aineistoon perustuvassa tutkimuksessa. (Pitkänen ym. 2007.)

Siurala (2003) toteaa, että viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtuneeseen muutokseen aktiivisempaan työmarkkinapolitiikkaan on syynä se, että budjetti-vajeiden korjaamiseksi on noussut tarve vähentää työttömyysrahoja ja houkutel-la työttömiä produktiiviseen työhön. Suutari (2002, 13–14) kuvaa sitä, millainen oli nuorisotyöttömyyden tilanne laman jälkeen Suomessa 90-luvun lopulla. Suutari kuvaa myös nuorten kiinnittymistä niin sanotuille sekundäärityömarkkinoille ja heidän työuriensa rikkonaisuutta 2000-luvulla. Suutarin mukaan ”[T]yömarkkina tukijärjestelmän myötä ilman perusasteen jälkeistä ammatillista koulutusta olevista nuorista onkin tullut osa työmarkkinoiden ulkopiiriä, jota Julkunen (2001, 221) kutsuu marginalisoitujen klubiksi.” (Suutari 2002, 15.)

Etsivä työparitoiminta liittyy nuorten työpajatoimintaan. Tässä erityisnuoriso-työssä nuoria asiakkaita etsitään ikään kuin julkisten palvelujen ”välillä”. Etsivän

työparitoiminnan raportin perusteella nämä nuoret ovat joko niitä, joilta puuttuu oma aloitekyky saavuttaa julkisen sektorin palvelut tai jotka eivät syystä tai toisesta jaksa suorittaa loppuun heille kohdennettua palvelua, olipa se sitten opiskelua, työharjoittelua tai muuta aktivoivaa toimintaa. Raportin kokoajien mukaan etsivälle työparitoiminnalle on tarvetta, ja etsivän työn ammattilaiset ovatkin hyvin lyhyessä ajassa löytäneet nuoria, joita ovat voineet auttaa. (Walldén & Häggman 2008.)

Etsivä työparitoiminta on yksi niistä toimista, joilla nykyinen hallitus vastaa nuorten yhteiskunnan palvelujen ulkopuolisuuteen ja sitä kautta mahdollisesti kehittyvään syrjäytymisriskiin. Etsivä työ toteuttaa nimenomaisesti varhaisen puuttumisen ideaa. Saatavilla oleva raportti oli ensimmäinen etsivän työparitoiminnan ajalta, eikä pitkäaikaista seuranta toiminnan vaikuttavuudesta siis ole saatavilla. Toiminnan vaikutuksia voitaneen kuitenkin osittain arvioida nuorten toimenpiteisiin sijoittumisen perusteella. 517:sta nuoresta 17 % prosenttia oli sijoittunut opiskeluun, 15 % työvoimatoimistojen asiakkaaksi, 13 % nuorisotoimen asiakkaaksi, 10 % työpajoihin ja 9 % sosiaalitoimen toimenpiteisiin. Yhteensä 6 prosenttia nuorista kieltäytyi toimenpiteestä tai kokonaan yhteistyöstä. (Walldén & Häggman 2008.)

Hännisen ja Karjalaisen mukaan (2007; vrt. Myllyniemi 2008b) toimeentulotuen säädösten muutokset Suomessa eivät yksin riitä selittämään tuen saajien lisäystä tai heidän nuorentumistaan. Tämä havainto viittaa polarisoitumiskehitykseen nuorilla. Edelleen Hännisen ja Karjalaisen mukaan työvoimapolitiittisten toimenpiteiden painopiste on 90-luvulta siirtynyt pitkäaikaistyöttömyydestä hyvin lyhytkestoiseen, alle kolmen kuukauden mittaiseen työttömyyden hoitoon. Suomessa työmarkkinoilta pudonneen on vaikea palata takaisin, mikäli poissaolo venyy pidemmäksi. Sillä, että suunnataan työvoimapolitiittisia toimenpiteitä suurimmassa syrjäytymisvaarassa olevien sijaan niihin, jotka useimmiten työllistyvät joka tapauksessa, on siis vaikutuksensa polarisaatiokehitykseen.

Malmberg-Heimonen ja Julkunen (2005) tuovat esiin, kuinka aktiivisten työmarkkinatoimenpiteiden positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia on vaikea yksiselitteisesti todeta. Esimerkit Hollannista ja Tanskasta (Johansson 2001; van Oorschot 2002; Weise & Brogaard 1997) näyttävät, että työttömille suunnatut ohjelmat ja toimenpiteet tepsivät paremmin hyvin resursoituille työttömille kuin niille työttömille, joilla on sosiaalisia tai terveydellisiä ongelmia. Sosiaaliturvan kiristäminen ja vaatimus vastikkeellisemmasta osallistumisesta työllistämistoimenpiteisiin heikentää kaikkein hankalimmassa asemassa olevien ryhmien, kuten nuorten ja maahanmuuttajien asemaa (Bergmark & Palme 2003).

Malmberg-Heimosen ja Julkusen tarkastelu (2005, 239–241) Suomen,

Ruotsin, Ranskan ja Saksan työmarkkinatoimenpiteistä ja niiden vaikutuksesta työllistymiseen osoittaa, että osallistuminen työllistämistoimenpiteisiin saattaa joissain tapauksissa edistää maahanmuuttajien ja niiden nuorten, joilla ei ole aikaisempaa työkokemusta, työllistymistä. Positiivisimmat vaikutukset olivat Ruotsissa, jossa toimenpiteisiin osallistuminen lisäsi olennaisesti koulutukseen hakeutumista. Malmberg-Heimonen ja Julkunen (2005) toteavat, että tehokkaimmat työllistämistoimenpiteet ovat maissa, joissa on pitkä historia aktiivisten työvoimapolitiikkojen käytöstä ja joissa toimenpiteet ovat hyvin integroituja työllisyyspolitiikan kanssa. Yksi tutkijoiden tärkeimpiä löytöjä oli se, että jatkuvalla työllistämistoimenpiteisiin osallistumisella oli negatiivinen vaikutus kaikissa maissa. Ohjelmasta ohjelmaan kiertäminen näyttää vähentävän nuoren mahdollisuuksia koulutuksessa ja työmarkkinoilla.

Malmberg-Heimosen ja Julkusen (2005) mukaan on erittäin tärkeää, että kun nuori henkilö osallistuu työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin, pitäisi näiden toimenpiteiden olla osa heidän omia tulevaisuudensuunnitelmiaan siltana koulutukseen tai työhön. Tulokset osoittavat, että toimenpiteiden pitäisi olla voimakkaasti yhteydessä työmarkkinoihin ja oppilaitoksiin, eikä niitä pitäisi nähdä omina yksittäisinä projekteinaan. Lisäksi toimenpiteiden laatu on olennainen, sillä positiiviset subjektiiviset toimenpidetekemukset lisäävät myös positiivisten tulosten mahdollisuutta. Yksi Malmberg-Heimosen ja Julkusen (2005) tulos on myös se, että työmarkkinatoimenpiteet eivät näytä olevan tehokkaita maissa, joissa on korkea yleinen työttömyyden taso, kuten Suomessa.

Suutari analysoi tutkimuksessaan nuorten sosiaalisia verkostoja ja pyrki kyseenalaistamaan erityisesti yhteiskunnallisen syrjäytymiskeskustelun esioletuksia. Näissä oletuksissa kiinnittyminen palkkatyöhön näyttäytyy usein ainoana mahdollisuutena sosiaaliseen integraatioon ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Tähän liittyy esimerkiksi EU-maissa virinnyt inklusiopolitiikka, jossa osallisuuden pohjaksi ei Julkunen sanoin riitä yksilöiden elämänhallinta tai kiinnittyminen lähiyhteisöihin ja perhesuhteisiin. (Suutari 2002, 17.)

Suutari analysoi työmarkkinoiden marginaalissa elävien nuorten työstä syrjäytymisen ja sosiaalisen syrjäytymisen välistä yhteyttä analysoimalla nuorten parissa kerättyä kyselyaineistoa määrällisesti. Hän päätyy rakenteellisen verkostoanalyysin tuloksena tulkintaan, että ilman pysyvää työtä jääneet tai jättäytyneet nuoret eivät aina ole sosiaalisesti syrjäytyneitä siinä mielessä, että he olisivat kokonaan vailla sosiaalisia kiinnikkeitä. (Suutari 2002.) Holvas ja Vähämäki (2005, 188) kritisoiivat tähän liittyen oletusta siitä, että työ näyttäytyy osana sosiaalista integraatiota ja osallisuutta yhteiskunnassa. He väittävät, että ”työn karttaminen on sosiaalisesti sopimatonta käytöstä” ja että tuntuu emotionaalisesti vaikealta kysyttäessä vastata,

ettei tee mitään. Syrjäytymispuheen nuorista voi joka tapauksessa nähdä osittain ulkoa asetettuna määritelmänä. Syrjäytymisen yksinkertaistaminen ulkopuolisuuteen työmarkkinoilla ei kata koko kuvaa nuortenkaan sosiaalisesta todellisuudesta, vaikka, kuten Suutari (2002, 19) toteaa, syrjäytymispuheen taustalta löytyy monien tutkimusten perusteella myös todellisia, vakavia ongelmia.

Myös Malmberg-Heimonen ja Julkunen (2005) toteavat Abrahamsoniin (1999) nojautuen, että myöhäismodernien yhteiskuntien sosiaalipoliittiset toimet ovat radikaalisti muuttumassa. Riskien ja sosiaalisten ongelmien suhteen ollaan siirtymässä reagoivasta ennakoivaan lähestymistapaan. Hyvinvointipolitiikan mittakaava myös laajenee, ja sen painopiste on enenevässä määrin aktiivisissa työmarkkinatoimenpiteissä. Useissa Euroopan maissa trendi on siirtynyt passiivisista sosiaalietuuksista aktiivisiin toimenpiteisiin, ja lisäksi on pyritty vahvistamaan kannustimia ja velvollisuuksia sosiaaliturvaa kiristämällä. Suomessa niin sanotut passiivitoimenpiteet vastaavat edelleen suurempaa osuutta julkisesta rahoituksesta verrattuna aktiivitoimenpiteisiin; vuonna 2004 Ruotsissa 57 prosenttia käytetyistä rahoista meni aktivointitoimenpiteisiin, Suomessa 33 prosenttia. (Malmberg-Heimonen & Julkunen 2005; OECD 2004.)

- Nuorten yhteiskuntatakuun osalta haasteena ovat esimerkiksi työvoimatoimistojen resurssit nuorten palvelemiseksi ja sopivien harjoittelu- ja työpaikkojen puute. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden pitäisikin olla osa nuorten omia koulutus- ja työsuunnitelmia.
- Nuoret ovat arvostelleet työvoimatoimistoissa etäistä ja pinnallista palveluotetta sekä järjestelmän ehtoja, jotka pudottavat työttömyysturvalta ja estävät pääsyä hyödyllisiksi koettuihin toimenpiteisiin.
- Osaltaan työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ja nuorten parissa tehtävän sosiaalityön merkitys on siinä, että nuoret jatkavat opiskeluaan.
- Aktiiviset työvoimapolitiittiset toimenpiteet tekevät parhaiten hyvin resursoituihin nuoriin. Toisaalta ne voivat olla vaikuttamatta tai vaikuttaa epätoivottavasti niihin nuoriin, joilla on elämänhallinnallisia ja terveydellisiä ongelmia.

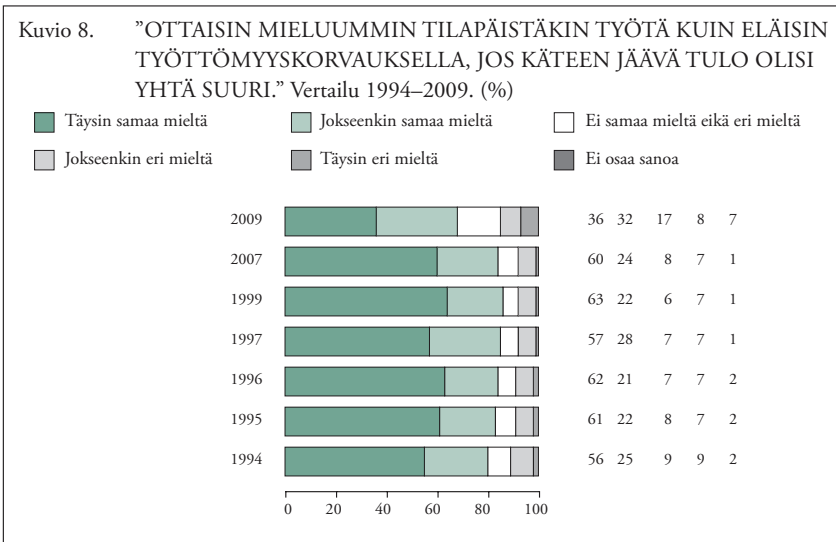
2.5. Keskustelu perustulosta

Vuodesta 1994 lähtien on Nuorisobarometrissa mitattu työn arvostusta nuorten arvomaailmassa väitteellä ”Ottaisin mieluummin tilapäistäkin työtä kuin eläisin työttömyysturvalla, jos käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri”. Myllyniemen (2009a)

mukaan viime vuosiin saakka tulokset ovat olleet johdonmukaisia; yli 80 prosenttia vastaajista on yhtynyt siihen, ja osuus on ollut lievässä kasvusuunnassa. Vuoden 2009 barometrissa mieluummin työn kuin työttömyyskorvauksen valitsevien nuorten osuus on pudonnut 16 prosenttiyksiköllä. Täysin samaa mieltä väitteen kanssa olevien osuus on pudonnut erityisen dramaattisesti 60:sta 36 prosenttiin.

Työttömät valitsisivat hieman muita useammin työttömyyskorvauksen kuin työn. Kuitenkin myös työttömistä nuorista enemmistö eli 61 prosenttia eläisi mieluummin työtulolla, vaikkei käteen jäävä osuus olisi sen suurempi. Vuonna 2007 työttömistä nuorista mieluummin työn kuin työttömyysturvan olisi ottanut 65 prosenttia vastaajista. Nopein muutos asenteissa onkin tapahtunut muiden kuin työttömien nuorten parissa.

Ei osaa sanoa -vastausten osuus kasvoi vuoteen 2007 verrattuna moninkertaiseksi. Ainakin tulos tästä kysymyksestä heijastaa nuorten epävarmuutta siitä, mikä olisi mielekästä käyttäytymistä työn, työttömyyden ja opiskelun suhteen taloudellisen epävarmuuden aikana. Tämän kysymyksen kohdalla mahdollinen on edelleen se tulkinta, että nuoret ajattelevat työn vastaanottamisen hyödyttävän tulevaisuuden työnhauissa kokemuksen ja pätevyyden karttuessa. Työn arvostuksenkin voi tämän perusteella nähdä vähintään olevan kohtalaisen suurta. Yksi selitystekijä työn ehdottomasti valitsevien osuuden laskulle voisi olla se, että nuoret näkevät

Kuvio 8. ”Ottaisin mieluummin tilapäistäkin työtä kuin eläisin työttömyyskorvauksella, jos käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri.” Vertailu 1994–2009 (%). Lähde: Myllyniemi 2009a, 109.

opiskelun fiksuumpana sijoituksena tällä hetkellä. Luultavasti myös tässä taloustilanteessa tilapäiset työsuhteet saatetaan kokea turvatomiksi ja siten jo lähtökohdaisesti epämiellyttäväksi vaihtoehdoiksi.

Sitä vastoin usko nykyisen sosiaaliturvan passivoivaan vaikutukseen on laskenut edelleen, yhtäjaksoisesti vuodesta 1995 lähtien. Vuonna 1995 täysin tai joksikin samaa mieltä väitteen ”Nykyinen sosiaaliturva tekee ihmisistä passiivisia ja vie heiltä halun yrittämiseen” kanssa oli 67 prosenttia nuorista. Vuonna 2007 vastaava luku oli 59 prosenttia ja tällä hetkellä vuonna 2009 54 prosenttia. Huomattavaa on, että muutoksesta huolimatta enemmistö nuorista näkee yhä nykyisen sosiaaliturvan vevään yrittämishalut. Työttömistä tätä mieltä on jopa muita useampi, 59 prosenttia. Tällä hetkellä vastauksissa ikäryhmittäin tai sukupuolen mukaan ei ole enää eroa, aiemmin naiset ja nuoret ovat muita vähemmän yhtyneet käsitykseen sosiaaliturvan passivoivasta vaikutuksesta. Muuttujista erottuu Myllyniemen mukaan alumuuttujana pääkaupunkiseutu, jossa tällä hetkellä nuoret pitävät muita harvemmin sosiaaliturvaa passivoivana. (Myllyniemi 2009a.)

Työttömyysturvan vastikkeellisuutta ja sitä käsitteleviä arvostuksia voi tarkastella Nuorisobarometrin vuodesta 1994 esitetyllä kysymyksellä siitä, pitäisikö nuorten työttömien tehdä työttömyysturvan vastikkeeksi jotain yhteiskuntaa hyödyttävää työtä. Tämän vuoden Nuorisobarometriin kysymystä ei esitetty. Sen sijaan esimerkiksi vuonna 1994 neljä viidestä eli 79 prosenttia ja vuonna 2007 kaksi kolmesta eli 65 prosenttia oli tätä mieltä. Kriittisyys työttömyysturvan vastikkeellisuutta kohtaan kasvoi siis edeltäneen vuosikymmenen aikana. Työttömillä itse työttömyysturvan vastikkeellisuuden kannatus laski vielä kaikkia nuoria enemmän, 73:stä prosentista 46:een vuosina 1994–2007. (Myllyniemi 2007, 43–44.) Edellisen perusteella universalistisen sosiaaliturvan kannatus ei nuorten parissa Suomessa ainakaan näytä heikentyneen. Työttömyysturvan vastikkeellisuuden kannatusta vuonna 2009 on vaikea lähteä arvailemaan, esimerkiksi edellisen työn vastaanottamistakin koskevan kysymyksen perusteella. Johdonmukaisesti kasvavan työttömyyden ja epävarman taloudellisen tilanteen aikana ajatuksen työttömyysturvan vastikkeeksi tehtävästä työstä ei luulisi saavan suurta kannatusta, toisaalta laman vaikutus luultavasti tämänkin kysymyksen suhteen on monitulkintaisempi.

Yhtenä nuoren työvoimapalveluihin sitoutumiseen vaikuttavana tekijänä on työministeriön työpoliittisen tutkimuksen (Pitkänen ym. 2007, 174–175) nuorten yhteiskuntatakuun järjestämistä koskevien haastatteluiden perusteella ollut perus- ja työttömyysturvajärjestelmän pirstaleisuus. Vuodesta 2002 lähtien yli 17-vuotiailla toimeentulotukea saavilla sosiaalitoimen asiakkailla on ollut velvollisuus hakeutua työnhakijaksi työvoimatoimistoon. Tämän arvioidaan lisänneen työvoimatoimistojen ja sosiaalitoimistojen työmäärää, sillä muutoksen myötä työnhaun

nopeasti katkaisevien nuorten määrän todetaan kasvaneen. Nuorten työttömyyden vähentyminen 2000-luvulla ei näkynyt yhtä jyrkkänä laskuna toimeentulotukiasiakkuuden vähenemisessä eikä etenkin pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien nuorten vähenemisestä. Tutkimukseen haastatelluista työttömistä nuorista osa joutui turvautumaan sosiaalitoimiston palveluihin ja hakemaan toimeentulotukea vuokranmaksua varten.

Nuorten haastatteluisia kritisoitiin muun muassa sitä, etteivät nuoret pystyneet ansaitsemaan työharjoittelun aikana muuta tuloa kuin työmarkkinatuen menettämättä etuisuutta. Samantapaista kritiikkiä raportoivat aiemmin esitellyt Aho ja Vehviläinen (1997). Monella olisi raportin mukaan ollut mahdollisuus tehdä sijaisuuksia ja toimia satunnaisesti kiireapulaisena työharjoittelupaikassaan. Pitkänen ja muut tutkimuksen tekijät kirjoittavat, että hallitusohjelman mukainen tavoite pyrkii parantamaan tukien saajan asemaa sosiaaliturvajärjestelmää yksinkertaistamalla (Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 2007, 25; 43) on siten tarpeellinen nuorten yhteiskuntatakuututkimuksessa esille nousseiden kehittämis-kohteiden näkökulmasta.

Nuorilta kysyttiin vuoden 2007 Nuorisobarometrissa kantaa väitteeseen ”Suomessa pitäisi ottaa käyttöön kaikille maksettava perustulo”. Täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa oli 50 prosenttia nuorista, täysin tai jokseenkin eri mieltä 46 prosenttia ja en osaa sanoa -vastausten osuus kaikista vastauksista oli 5 prosenttia. Myönteinen asenne perustuloa kohtaan liittyy vahvasti naissukupuoleen, nuoreen ikään, matalaan tulotasoon ja sosioekonomiseen asemaan. (Myllyniemi 2007, 73–81.) Nuorten kannat väitteeseen ”Kaikille maksettava perustulo kannustaisi ihmisiä työntekoon” osoittautuivat lähes samoiksi edellisen väitteen kanssa. 47 prosentin mielestä perustulo kannustaisi ihmisiä työntekoon, 49 prosentin mielestä ei. Täysipäiväisessä vakinaisessa palkkatyössä olevat nuoret uskovat kannustavuuteen vähiten, osa-aikaisessa määräaikaistyössä olevat puolestaan eniten. Samoin iällä ja sukupuolella on yhteys myönteiseen perustulokantaan, vaikka työsuhteen luonteen vaikutus vakioitaisiin. (Myllyniemi 2007, 75; 78.)

Myllyniemen mukaan nuoret noudattavat perustuloa koskevassa mielipiteessään kannustinloukkuongelmaa: jos pitää perustuloa työntekoon kannustavana, se pitäisi ottaa käyttöön. Jos toisaalta sitä ei pidä kannustavana, silloin sitä ei pitäisi myöskään käyttöön ottaa. 6 prosenttia nuorista pitää kaikille maksettavaa perustuloa työntekoon kannustavana, mutta ei kuitenkaan kannata sen käyttöönottoa; 10 prosenttia puolestaan ei näe perustulon kannustavan työntekoon, mutta haluaisi sen käytössä nähdä.

Nuorisobarometrissa nuorille esitettiin myös väite ”Kaikille maksettava perus-

tulo kannustaisi ihmisiä joutilaisuuteen”. Enemmistö eli 61 prosenttia katsoo kaikille maksettavan perustulon kannustavan ihmisiä joutilaisuuteen. Toisaalta tiedetään, että puolet vastaajista kannattaa perustulon käyttöönottamista. Yhdessä nämä kaksi tulosta tarkoittavat väistämättä sitä, että osa niistäkin nuorista, jotka näkevät perustulon kannustavan joutilaisuuteen, kannattavat sitä. Tämä joukko, Myllyniemen mukaan itse asiassa yli 20 prosenttia vastaajista, on keskimääräistä nuorempaa ja vähemmän koulutettua. (Myllyniemi 2007, 75–79.) Kaiken kaikkiaan perustulon kannatuksen suhteen nuorten mielipiteet näyttävät jakautuneilta.

Perustulokantaa on kysytty toisella muotoilulla eduskuntavaalitutkimuksessa 2007 (Paakkunainen 2007, toim.). Nuorilta kysyttiin kantaa väitteeseen ”Olisi kokeiltava kansalaispalkkaa”. Tulokset ovat Nuorisobarometrin tuloksiin verrattuna hämmentävän erilaisia; 45 prosenttia on väitteen kanssa täysin eri mieltä, 18 prosenttia jokseenkin eri mieltä ja 18 prosenttia joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Mikä tekijä voi vaikuttaa näin erilaisiin tuloksiin? Ainakin konteksti on erilainen, Nuorisobarometrissa (Myllyniemi 2007) aiemmat kysymykset olivat ”perusarvoista”, eduskuntavaalitutkimuksen kansainvälisestä politiikasta ja moninaisesti suomalaisesta yhteiskunnasta. Lisäksi eduskuntavaalitutkimuksen väitteen voi nähdä melko epäinformatiivisena, mikä voi vaikuttaa vastauksiin.

Myös Alanko-Kahiluoto (2006) kirjoittaa, että yksilön on kannettava osansa riskeistä ja että yrittämisen ja elämisen epävarmuus sälytetään kasvavassa määrin kansalaiselle itselleen. Perinteisesti pohjoismaiseen hyvinvointi-ideologiaan on kuulunut ajatus vahvoista julkisista palveluista turvaverkkona, joka joustaa silloin, kun yksilö tarvitsee apua siirtyäkseen elämäntilanteesta toiseen. Nyt prekariaatin on kannettava itse pärjäämisen riskit epävarmojen päätöksyysuhteiden ja -työetujen välissä. Hieman kärjistään Alanko-Kahiluoto toteaa, että työttömän tehtäväksi pelkistyy aktiivinen työmarkkinoiden käytössä oleminen, minkä vuoksi esimerkiksi päätoiminen opiskelu on työttömältä kielletty. Työn murros saattaa hänen mukaansa todella tuoda mukanaan myös uuden köyhän luokan työssä käyvien joukkoon.

Turvaverkkojen väliin putoavan näkökulmasta hyvinvointivaltion ideologia näyttää nojaavan viime kädessä työn ideologiaan. Pohjoismaisen hyvinvointi-ideologian logiikan mukaista olisi kysyä, millä tavalla myös osa- ja päätöksyötä tekevän oikeus hyvinvointiin voitaisiin taata: sosiaaliturva toteutuisi myös niinä väliajan, etsimisen ja odottamisen hetkinä, jotka niveltävät elämää epävarmasta nykyyhetkestä kohti vielä epävarmempaa tulevaisuutta. Alanko-Kahiluodon mukaan uuden sosiaaliturvan, käytännössä perustulon, tarpeen tunnustaminen edellyttää sen hyväksymistä, ettei työ voi olla toimeentuloturvan oikeutuksen viimekätinen peruste. Perustulo toisi helpotuksen esimerkiksi niille opiskelijoille, tutkijoille ja taiteilijoille, jotka haluavat elää vähemmän kuluttaen, mutta itse valitsemallaan

tavalla. Perustulo käytäntönä ei merkitsisi estettä osa-aikatyön vastaanottamiselle eikä opiskelulle, ja siten edesauttaisi sekä nuorten halukkuutta osallistua työelämään että kouluttaa itseään. (Alanko-Kahiluoto 2006.)

Wrede-Jäntti (2003) tuo esiin seuraavassa luvussa käsiteltävästä opintoihin orientoituneiden ryhmästä sen, että heitä oli työttömien työnhakijoiden ryhmässä yllättävän paljon. Wrede-Jäntti kysyy, mistä tämä johtuu ja vastaa: työttömyystuki oli opiskeluhaluukaille nuorille, joilla ei ollut työkokemusta, yksinkertaisin ja mukavin tapa saada taloudellista tukea. Toinen vaihtoehto olisi heille ollut toimeentulotuki, joka edellyttää, että tuensaaja käy säännöllisesti sosiaalitoimistossa selostamassa sosiaalityöntekijälle senhetkistä elämäntilannettaan. Wrede-Jäntti väittää haastatteluiden perusteella, että mikäli opintoihin suuntautuneet olisivat ilmoittaneet asettavansa opinnot työn edelle ja kertoneensa viettävänsä aikaansa kirjastossa lukemassa pääsykokeisiin, heillä ei olisi ollut oikeutta työttömyystukeen. Wrede-Jäntin haastatteluiden aikana (vuosina 1996 ja 1998) töihin ohjaamisen riski oli lähes olematon. Toinen Wrede-Jäntin tunnistama ryhmä, vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret, olivat myös vaikeuksissa. Jos he kieltäytyvät luopumasta elämäntyylistään, heidät määritellään työllistämislain mukaan yhteistyöhaluttomiksi, josta seurauksena on karenssi. Tällöin he joutuvat taloudellisesti toimeentulotuen varaan, mikä karensissa olevilta voidaan vähentää 40 prosentilla (laki toimeentulosta 1412/1997, 10 §).

- Laman aikana työn arvostuksen voi tulkita nuorten keskuudessa laskeneen. Entistä useamman nuoren voi nähdä kuitenkin kannattavan universalistista sosiaaliturvaa ja sen vastikkeettomuutta.
- Perustulon tyyppinen sosiaaliturva toisi pätkittäisissä työsuhteissa ja epävarmassa elämäntilanteessa oleville nuorille toimeentulon jatkuvuutta ja mahdollistaisi joustavan työn vastaanottamisen. Se myös mahdollistaisi helpomman opintoihin suuntautumisen ja lisäisi vaihtoehtoisesti elävien mahdollisuutta elää itse haluamallaan tavalla.
- Noin puolet nuorista kannattaa perustulon käyttöönottoa. Perustuloa kannattavat enemmän epätyypillisissä työsuhteissa olevat, nuorista nuorimmat ikäluokat ja naiset.

2.6. Palkkatyö osallisuuden lähteenä

Wrede-Jäntin (2003) laadullisessa tutkimuksessa kiinnostavia ovat kuvaukset eri työttömien nuorten ryhmien eroista. Näitä ryhmiä olivat opiskeluun suuntautu-

neet, työhön suuntautuneet, vaihtoehtoisesti suuntautuneet ja suuntautumattomat nuoret. Vaihtoehtoisiin elämänarvoihin suuntautuneet nuoret mielsivät palkkatyön orjuuttavana ja materialistisen ajattelun ilmentymänä, opintoihin suuntautuneet näkivät taas palkkatyön sekä tulonlähteenä että myös itsensä toteuttamisen keinona. Työhön suuntautuneet sekä mihinkään erityisesti suuntautumattomat nuoret taas suhtautuivat työhön lähinnä instrumentaalisesti: töitä tehdään palkan tähden. Työhön suuntautuneet ajattelivat, että heidän pitäisi olla itse aktiivisia työn hankkimiseksi, kun taas elämässään suuntautumattomat nuoret lähtivät lähinnä siitä, että parantunut yhteiskunnallinen tilanne toisi heillekin ennen pitkää töitä.

Työhön suuntautuneilla nuorilla oli Wrede-Jäntin (2003, 117) tutkimuksessa keskimäärin korkeimmat kuukausitulot, he kokivat tosin myös eniten joutuvansa tinkimään elintasostaan. Täysin vastakkaista näkemystä edustivat vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret, joilla oli selvästi matalimmat tulot, mutta jotka silti kertoivat, ettei heidän tarvinnut tinkiä juuri mistään. Selitys tähän ei löydy esimerkiksi nuoren asumismuodosta, koska kotona ja itsenäisesti asuvien osuudet olivat yhtä suuret molemmissa ryhmissä. Poliittisesti aktiivisimpia olivat opintoihin orientoituneet ja vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret, heistä suurin osa oli äänestänyt vaaleissa, kun työhön suuntautuneet olivat näin harvoin tehneet. Jos taas katsotaan aktiivisuutta työhaun suhteen, olivat työhön suuntautuneet aktiivisimpia, kun taas opintoihin suuntautuneet ja vaihtoehtoista elämäntapaa edustavat sijoituivat tässä viimeisiksi. Vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret saivat kyselyvastausten perusteella muita nuoria enemmän emotionaalista tukea sekä vanhemmiltaan että ystäviltään, opintoihin suuntautuneet sijoittuivat tässä suhteessa toisiksi. Suuntautumattomat nuoret eivät juurikaan saaneet tukea sen paremmin vanhemmiltaan kuin ystäviltään.

Kuten aiemmin todettiin, työuran pilkkoutuminen ja halu sitoutua kunnolla johonkin työpaikkaan eivät asenteissa sulje välttämättä toisiaan pois: 20 prosenttia nuorista haluaa sekä vaihtaa työpaikkaa useita kertoja että sitoutua kunnolla johonkin työpaikkaan (Myllyniemi 2006, 27). Tuntuu hyväksyttävältä ajatella, että nuoret haluavat kyllä sitoutua kunnolla siihen, mitä kullakin hetkellä tekevät, mutta ovat valmiita siirtymään toisiin tehtäviin suotuisissa olosuhteissa. Toisaalta voidaan nähdä, että osalle nuorista vakituinen työpaikka on tärkeä. Nuorten asenne poikkeaa vanhemmista määräaikaisten työsuhteiden toivottavuuden suhteen.⁵ Kuten aiemmin todettua, nuorten 15–29-vuotiaiden määräaikaisista työsuhteista vapaaehtoisia oli noin 38 prosenttia, alle 20-vuotiailla peräti yli puolet.

5 Lähde: Tilastokeskuksen Työvoimatutkimus.

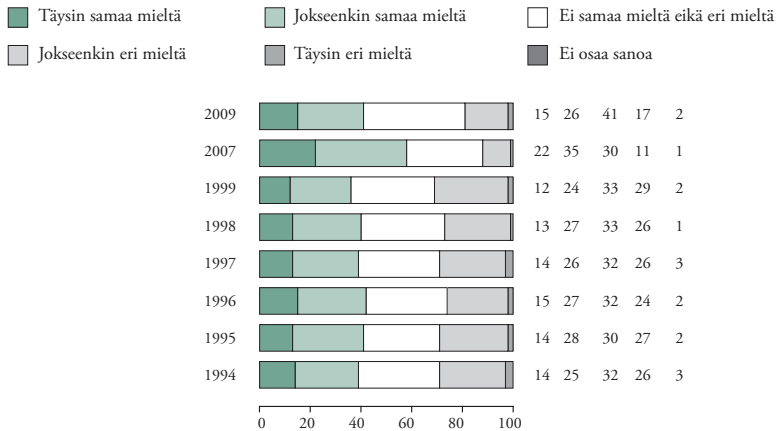
Kaikista työikäisistä vain joka neljäs on määräaikaisessa työsuhhteessa siksi, ettei halua pysyvää työtä. Asenne-eroja voidaan selittää nuorten erilaisilla normatiivisilla suhtautumistavoilla työhön, mutta toisaalta myös opiskelijoiden työnteolla ja sillä, ettei toiveammattia työuran alussa ole vielä löytynyt.

Wrede-Jäntti (2003, 106–108; 114–127) toteaa, että vuonna 1998 niin sanotusti vaihtoehtoisia elämänarvoja edustavat nuoret saivat paljon huomiota Suomen tiedotusvälineissä. Wrede-Jäntin mukaan oli olemassa myös riski, että vaihtoehtoisia arvoja edustavat nuoret yhdistetään turhan helposti suureen määrään nuoria työttömiä. Wrede-Jäntin kuvaamalla vaihtoehtoisryhmällä ja opintoihin suuntautuvalla ryhmällä on piirteitä Sellin (2007) nuorista kulttuurialan ammattilaisista, kun taas esimerkiksi suuntautumattomat nuoret muistuttavat Kojon (Kojo & Sell 2009) kuvaamaa ryhmää. Liian pitkälle menevien päätelmien tekemistä Wrede-Jäntin havaitsemien nuorten ryhmien pohjalta on syytä välttää. Laadullisessa tutkimuksessa käytetty joukko (n=36) oli liian pieni tilastollisten johtopäätösten tekemiseen. Oleellista tässä on se, että ylipäätään tunnistettiin erilaisia ryhmiä nuoria, joilla on selkeästi toisistaan poikkeavat arvot ja päämäärät. Eri ryhmien suhteellisia kokoja vaikkapa tämän hetken nuorista ei ole Wrede-Jäntin tutkimuksen perusteella pystytty arvioimaan.

Työstä syrjäytyminen ei Siuralankaan (2003) mukaan ole sama kuin muista, niin ikään merkityksellisistä, elämänkuvioista syrjäytyminen. Siuralan mukaan tuntui olevan niin, että nuorilla oli sosiaalinen verkosto, joka auttoi heitä välttämään työttömän elämän kielteisiä vaikutuksia. Työttömyys sinänsä varmasti pahentaa sosiaalisia ongelmia, erityisesti tiettyjen nuorten alaryhmien joukossa. Vaikka työttömyyden väheneminen varmasti korjaa tilannetta jonkin verran, ei se Siuralan mukaan ratkaise niitä taustalla olevia sosiaalisia tasa-arvo-ongelmia, jotka vaivaavat etnisinä vähemmistöjä, koulunsa kesken jättäneitä, maahanmuuttajia, kodittomia ja kehittymättömillä maaseutualueilla eläviä heikosti koulutettuja ihmisiä. Nuorisotyöttömyyttä ei siis yksinomaan saisi liittää nuorten vaikeuksiin integroitua aikuiselämään.

Tämän muistion tavoitteiden kannalta kiinnostavaa on se, mitä nuoret itse ajattelevat työttömyydestä. Esimerkiksi Tuohinen on sitä mieltä, että mahdollisten työttömyysjaksojen merkityksestä nuorten elämänotteen ja -kulun kannalta ei ole paljon mieltä puhua minään yleisenä ja yhtäläisenä asiana. Suuri osa suomalaisista nuorista tuntui 1990-luvulla Tuohisen mukaan edelleen olevan ”jäyhänpuoleisia jätkeä”, joille työ on työtä ja vapaa-aika on vapaa-aikaa. Tuohisen mukaan hyvän itsellisen elämän rakentaminen kovalla työnteolla ei kuitenkaan entiseen tapaan ole yleisesti mahdollinen strategia. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa joko työtä on tai ei ole muista kuin itsestä johtuvista syistä. (Tuohinen 1996, 86; 93.)

Kuvio 9. ”TYÖTTÖMÄNÄ OLO EI OLE PAHA ASIA JOS TOIMEENTULO ON TURVATTU.” Vertailu 1994–2007. (%)

Kuvio 9. ”Työttömänä olo ei ole paha asia, jos toimeentulo on turvattu.” Vertailu 1994–2007 (%).
Lähde: Myllyniemi 2009a, 120.

Kiinnostava onkin Nuorisobarometrin tulos, että enää 36 prosenttia nuorista ottaisi ehdottomasti vastaan tilapäistäkin työtä sen sijaan, että eläisi työttömyyskorvauksella, jos käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri. 2000-luvun alussa puolestaan nuorten näkemys siitä, että työttömänä olo ei ole paha asia, jos toimeentulo on turvattu, lisääntyi voimakkaasti (Myllyniemi 2009a). Kahden vuoden takaisesta samaa mieltä olevien osuus pieneni nopeasti 57 prosentista tämän vuoden 41 prosenttiin, Myllyniemen mukaan takaisin 1990-luvun arvoihin. Työttömyyteen näytetään suhtautuvan hyväksyvämmiin silloin kun se on harvinaisempaa – ja riski joutua itse työttömäksi pienempi. Vastaavasti korkean työttömyyden oloissa työttömyyttä pidetään pahempuna asiana. Vaikka työttömyys kohdistuu yhä useampaan laman oloissa, ei se siitä huolimatta normalisoidu ja arkipäiväisty. Myllyniemi (2009a) esittää, että työttömyyden pahuudella voidaan tarkoittaa montaa asiaa, niin sosiaalista leimaavuutta kuin estettä urakehitykselle, ja ehkä myös pelkoa työttömyyden pitkittymisen riskistä.

Lähteenmaan (Vihriälä 2009) tekemään nettikyselyyn vastanneista nuorista 42 prosenttia katsoo, ettei ”ole kamalaa olla työtön jonkin aikaa, jos toimeentulo on muuten turvattu”, mikä on lähes sama tulos tämänvuotisen Nuorisobarometrin kanssa. Lähteenmaan mukaan varsin suuri osa työttömyyden hyväksyvistä voi

selittyä sillä, että nuoret ovat tottuneet pätkätöihin, käyneet prekariaattikeskustelua, ja osa heistä on kokenut laman jo lapsuudessaan. Vihriälän artikkelin (2009) mukaan Lähteenmaan kyselyn alustavat tulokset kertovat myös sen, että enemmistö nuorista eli 61 prosenttia tahtoo mieluummin tehdä töitä kuin turvautua työttömyyskorvaukseen (Nuorisobarometrin vastaavan kysymyksen mukaan 68 % nuorista ja 61 % työttömistä nuorista). Lisäksi Lähteenmaan mukaan aktiivinen työvoimapolitiikka sisältää aikamoisia vaaroja, jos työttömyys pysyy korkeana. Pimeän työn tekeminen saattaa yleistyä, jos nykyinen työvoimapolitiikka, eli pakokouluttaminen ja -kursittaminen jatkuu, mutta töitä ei kuitenkaan ole tarjolla. Hieman yli puolet näyttäisikin hyväksyvän pimeän työn, jos vaihtoehtona on työttömyys. (Vihriälä 2009.)

Tuohinen (1996, 82, 84) teoretisoi myöhäismodernin sosiaalisen todellisuuden tulkinnan pohjalta. Tämän mukaan eri yhteiskunnallisissa segmenteissä tai ”elämäntaparyhmissä” elävät ihmiset eivät välttämättä enää tiedä paljoa siitä, miten oma segmentti muualla noteerataan, tai että eri segmentit toisaalta eivät asetu itsestään selvään statushierarkiaan. Tämän mukaan nuorten keskuudessa on luontevaa olla pitämättä työttömyyttä sosiaalisesti stigmatisoivana, siinä tapauksessa, jos omassa ”viiteryhmässä” työttömyyttä ei nähdä erityisesti leimaavana asiana.

- Työn ja esimerkiksi opiskelun voi nähdä merkitsevän eri asioita erilaisille nuorille. Osallisuus ei myöskään synny vain työstä ja työmarkkinoihin kiinnittymisestä.
- Taloudellisen laman aikana työttömyyttä pidetään keskimäärin pahempana asiana kuin nousukaudella.

3. VIHREÄ KULUTTAJUUS JA TIETOYHTEISKUNTA SUHTEESSA TYÖHÖN

3.1. Kestävä kuluttamisen suhde työhön

Eettisyys kuluttamisessa tarkoittaa kulutuksen aiheuttamien vahinkojen minimoimista. Tietoyhteiskunnan kuluttajat edistävätkin kuin itsestään muutosta ekologisempaan kuluttamiseen siirtymällä anti-materialistiseen kulutuskulttuuriin. (Sell 2007; Autio & Wilska 2003, 6 Rifkinin mukaan.) Aution ja Wilskan (2003, 4–5) mukaan vihreä kuluttaminen on normalisoitumassa yhdeksi kulutussuuntaukseksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kuluttaminen ja kuluttajuus itsessään liittyvät osaltaan myös syrjäytymiseen. Raijas, Lehtinen ja Varjonen (2009) kirjoittavat, että taloudelliset tekijät, elintaso ja kulutus muodostavat yhden keskeisistä syrjäytymisen ulottuvuuksista. Taloudellinen ympäristö monimutkaistuu, ja samaan aikaan ihmisiä veloitetaan ottamaan itsenäisesti selvää taloudellisista sitoumuksistaan ja niihin liittyvistä velvoitteista. Raijaksen, Lehtisen ja Varjosen mukaan on esitetty, että nykyisin yksilöt kulutuksellaan kiinnittyvät yhteiskuntaan ja lähiyhteisöihin. Toisin sanoen se, mitä tavaroita ja palveluita ihmiset hankkivat ja käyttävät, määrittelee heidän asemansa yksilönä yhteisössä. Kulutus siis määrittelee sitä, kohdellaanko ihmisiä tasa-arvoisesti yhteisöissä.

Kurtakon (2008) mukaan yhä useampi osallistuu opiskeluidensa aikana johdantamiskoulutukseen ja saa eväitä myös henkilökohtaisen taloutensa hallintaan. Kansantaloutta koskevan tutkimuksen tuntemus on sitä vastoin heikompaa, ja kouluissa talouskasvatus on kaikilta osin lapsenkengissä. Danske Bank -konsernin teettämästä nuorten ja heidän vanhempiensa taloustietoja mittaavasta tutkimuksesta kävi Kurtakon mukaan ilmi, että suomalaisten nuorten taloustiedossa on merkittäviä puutteita: he eivät esimerkiksi osaa valita halvinta lainaa tarjottujen joukosta. Kiviaho (2005) pohtii nuorten taloustietojen ja -taitojen vaatimatonta tasoa. Tämä taso on myös yksilön ja yhteiskunnan talouden kestävyyskysymys. Aution ja Pajun mukaan nuorten luottohäiriöiden ja maksuhäiriömerkintöjen taustalla näyttää useimmiten olevan sitkeä ripustautuminen kerran vanhempien luona, puolison kanssa tai hyvässä työpaikassa saavutettuun elintasoon (Autio &

Paju 2005, 10). Tässä mielessä nuortenkin muuttuvat elämäntilanteet ja -olosuhteet näyttävät voivan tuottaa ongelmia yksilön elämän taloudellisessa mitoittamisessa.

Toinen Kurtakon (2008) mielestä huomattavasti vaikeampi ja merkittävämpi asia on talouden hahmottaminen osana yhteiskuntaa. Turhan usein keskustelussa – myös osassa akateemista keskustelua – yhteiskuntaa tarkastellaan vain osana taloutta. Joseph Schumpeterin näkemyksen mukaan talouden muutokset eivät perustu ensisijaisesti kuluttajien halujen spontaaniin syntyyn, vaan siihen, että yrittäjät ja yritykset kouluttavat kuluttajia. Kyse on siis kulutuskuulttuurin luomisesta. Kurtakko näkee, että hätiköityjä toimenpiteitä taloussivistyksen ja -kasvatuksen edistämiseksi on syytä välttää. Näkemyksiä tulee hakea kauppa- ja kansantaloustieteiden lisäksi psykologian, sosiologian sekä politiikan ja historiantutkimuksen keskusteluista taloudesta. Ennen kaikkea tulee edistää omaehtoista ajattelua ja sen perustana laajaa yleissivistystä.

Sellin (2007) haastateltavien elämäntyyli näkyy siinä, että he eivät ottaneet työtä vastaan työ kuin työ -periaatteella, vaan ennemmin silloin, kun se palveli omia etenemisen kannalta suotuisia vaatimuksia. Itseä ja omaa työminää kehitettiin, ja resursseja työelämään hankittiin myös työttömyysjaksojen aikana. Myös Sellin mukaan nuoret olivat omaksuneet lyhyen, mutta työhistorialtaan vaihtelevan ja oikukkaan elämänsä aikana asenteen, että uraputken kehittämisen sijaan uskottavuus on haettava työmarkkinoilla jotain muuta kautta. Oman ajattelun legitimoiminen näyttäisi tapahtuvan tällöin nimenomaan omien elämänaikomusten kanssa yhteneväisen elämäntyylin avulla. (Sell 2007, 15.) Sellin (2007) joillakin haastateltavilla eettinen ja elämäntyyllinen kannanotto laajeni toiminnan tasolle ja merkitsi sitä, että tarkoituksellisesti vetäydyttiin siitä, mitä haastateltavat kutsuivat normaaliksi elämänmenoksi. Normaaliin elämänmenoon liitettiin kuluttaminen, joka lähes poikkeuksetta nähtiin korkeampana elintasona ja johon kuuluu auto, omistusasunto sekä mahdollisuus panostaa vaatetukseen ja omiin harrastus- ja vapaa-ajan menoihin. Sellin haastattelemat nuoret kokivat aikuistumisen yhä enemmän, jossa osasina olivat vakiintunut taloudellinen toimeentulo ja kuluttaminen. Omalla elämisen tavalla otettiin kantaa nyky-yhteiskuntaan, ja kysymys oli ennen kaikkea sen suhteuttamisesta yhteiskunnan elintasoon. Tällöin kapeampi elintaso oli valittu jo ennen työttömäksi jäämistä, ja se näkyi arvopohjaisena kuluttamisena ja näkymättömänä yhteiskunnallisena osallistumisena. Kuluttamisen tavoista valittiin omaan elämäntapaan sopivat vähemmän rahallisia resursseja vaativat muodot. (Sell 2007.)

Haanpää (2005) käy artikkelissaan läpi kuluttajuuden ja ympäristöasenteiden välisen yhteyden kehittymistä 1960-luvulta lähtien. 1990-luvun alun lama koet-

teli maailmantaloutta ja heijastui kulutukseen ja ihmisten asenteisiin ympäristöä kohtaa. Lamavuonna 1992 oli kansalaisten valmius tinkiä omista eduistaan ympäristön hyväksi suurimmillaan: 75 prosenttia ihmisistä ajatteli näin (Haikonen ja Kiljunen 2003, 177). Kuten Haanpää (2005, 119) huomauttaa, kuluttajien asenteisiin myötävaikutti myös lisääntynyt tietoisuus ympäristöongelmien laajuudesta yleensä ja erityisesti kulutuksen merkityksestä ympäristöongelmien tuottajana. Haanpään (2005, 118–131) mukaan vihreä kuluttajuus, kuluttaja ja kulutusikäytyminen näyttäytyy osana kulutuskulttuurin moninaista kirjoa, mutta myös retorisenä puhetapana, joka liittyy luontevana osana niin nuorten kuin vanhempienkin ikäluokkien rakentamaan identiteettiin.

Sellin mukaan ekologisessa elämäntyyliä on potentiaalia siihen, että valinnan perusta ei ole ankkuroitunut pelkästään viiteryhmään tai ikään. Vihreän kuluttamisen ja laajemmin kulutusta minimoivan elämäntyylin valinta luo pysyvyyttä ja mahdollisuuden aikuistua. Kun kulutus on minimoitu vastaamaan tulotasoa, on elämäntyylin materiaallinen perusta kestävä. Tällöin elämäntyyli, joka perinteisesti on liittynyt tuottamiseen, yhdistetään elämäkokemukseen, jossa olennaista on uudenlainen suhtautuminen työhön. Identiteetin etsiminen projektien kautta ja suhtautuminen työhön valintana on tosin pitkälti mahdollista sosiaaliturvan kautta, kuten Sell toteaa. Myöhäismodernissa Suomessa nuoret aikuiset kokevatkin, että mikä tahansa työ ja itsensä hengissä pitäminen eivät ole itsessään riittäviä suorituksia elämässä. (Sell 2007, 16.) Sellin tutkittavat olivat luoneet erilaisia tapoja punoa elämänalueitaan yhteen. Työn, vapaa-ajan, ansainnan ja kulutuksen suhteiden yhtenäiseksi elämäntyyliksi muokkaamisen kautta työn tekeminen päätöksissä pystyttiin hyväksymään ja jopa kääntämään itselle mieluisaksi.

Minna Autio on tutkinut nuorten kuluttajuuden ja erityisesti ympäristöystävällisen kuluttajuuden rakentumista myös väitöskirjassaan (2006). Kun Sellin tarkastelun kohteena olivat nuoret työelämässä olevat taiteen ja kulttuurin ammattilaiset, tutki Autio nuorten itse kirjoittamien kuluttajaelämäkertojen ja ryhmäkeskusteluiden kautta kuluttajuutta 15–19-vuotiaiden nuorten kohdalla. Aution mukaan nuoret rakentavat kuluttajuuttaan pääosin itsekontrolliin, jossa keskeisiä puhetapoja ovat säästäväisyys, harkitsevuus ja ekologis-eettisyys. Myös nautinnoille ja tuhlaukselle antautuminen on Aution tutkimille nuorille sallittua, kunhan se pysyy järjen avulla kurissa.

Aution tutkimuksen nuoret siis yhdistivät vihreän kulutuksen käytäntöihin myös kulutuksen nautintoja. Valtavirtakäytäntöjen kuten jätteiden lajittelun, kierrätyksen ja ympäristömerkittyjen tuotteiden suosimisen lisäksi ympäristöystävällistä tarinaa rakentava nuori voi kertoa kalliiden merkkifarkkujen ostamisesta. Aution (2006) mukaan tämä voidaan tulkita uudenaikaiseksi vihreäksi kuluttajuudeksi.

deksi. Vauraan yhteiskunnan ja sallitun nautinnon vaikutuspiirissä kasvaneet nuoret rohkenevat yhdistää moniäänisissä kuluttajatarinoissa useita eetoksia.

Autio väittää, että nuorten kulutuskerronta rikkoo ikiaikaisen myytin nuorista kulutuskeskeisinä toimijoina. Esimerkiksi saituruuden kulttuuriset tarinat kuuluvat olennaisesti suomalaisen kulutuspuheen ja nuorisokulttuurin kielellisiin käytäntöihin, ja tulkintaa vahvistavat kontrolloidun nautinnon tarinat. Aution mukaan nuorten kulutuskulttuuriin vaikuttaa edelleen myös suomalaiselle kulutuskulttuurille ominainen puhetapa, jonka avulla arvioidaan kulutuspäätöksiä onnistumista, iloa, hyötyä sekä erityisesti hyödyttömyyttä (ks. myös Heinonen 1998; Lehtonen 1999). Tuhlaus saattoi nuorten kertomuksissa joskus merkitä iloista rahan polttamisen taitoaakin. Uhkakuvissa nuorten holtittomasta rahankäytöstä voi sikäli olla perää, että tuhlaamiselle saatetaan tehdä eroa vastuulliseen aikuisuuteen ja osittain kapinoida kulutuskulttuurin hyveellistä, kontrolloitua toimijuutta vastaan. (Autio 2006.)

Autio toteaa kuitenkin, että nuoret hallitsevat vihreän kuluttajuuden retoriikan, mutta eivät toimi sen mukaisesti. Esimerkiksi Nuorisobarometrissa (Myllyniemi 2008a, 106–108) kysyttiin nuorilta muun muassa, kuinka tärkeänä toimintaa luonnon ja ympäristön hyväksi he pitivät. Melko tärkeänä nuorista sitä piti 50 prosenttia nuorista ja erittäin tärkeänä 28 prosenttia. Nuoret siis pitävät ympäristönsuojelua tärkeänä, vaikka se ei muihin kysytyihin asioihin, kuten ajanvietto läheisten ja ystävien kanssa, verrattuna noussutkaan tärkeysjärjestyksessä kärkitiloille. Haanpään (2005) tulokset todentavat sen, että nuorilla ei välttämättä ole halukkuutta konkreettiseen toimintaan ympäristön hyväksi. Nuoret olivat keskimäärin vähän haluttomampia kuin halukkaita maksamaan korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi. Nuoret ovat tässä asiassa jakautuneita erityisesti kaupungeissa; 52 prosenttia oli haluttomia maksamaan korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi ja 34 prosenttia halukkaita, kun taas maaseudulla asuvista nuorista 45 prosenttia oli haluttomia ja 14 prosenttia oli tähän halukkaita. Tämä tukee jo aiempia (Autio ja Wilska 2003, 15) tutkimustuloksia siten, että nuoret eivät koe ristiriitaiseksi asenteellista vihreyttänsä ja toteutunutta materialistista elämäntapaansa.

Haanpään (2005, 130) aineiston nuorista, jotka omistivat ajokortin, 87 prosenttia ei kokenut tarpeelliseksi rajoittaa auton käyttöä ympäristösyistä. Nuorten aktiivinen osallistuminen kierrättämiseen osoittaa toisaalta sen, että kun ympäristövastuullinen käyttäytyminen tehdään yhteiskunnan taholta helpoksi, myös toiminta tehostuu. Jos ympäristöä voi suojella vähäisin taloudellisin kustannuksin ja vaivattomasti, nuorten ympäristöhuoli konkretisoituu käytännön toiminnaksi. Haanpää toteaa, että vaikka ympäristöasioista on tullut jossain määrin merkit-

tävä elämäntyylin määrittäjä ja vaikutin kulutus päätöksiin, ne ovat vain yksi kulutusmotiivi muiden joukossa. Haanpään (2005) tutkimuksessa lisäksi nuorten enemmistön mielestä ympäristönsuojelu ei edellytä talouskasvua, ja toisaalta talouskasvun uskottiin hidastuvan, mikäli ympäristöä ei hoideta. Nuoret ovat siis Haanpään mukaan keskimäärin sitä mieltä, että talouskasvu on riippuvainen ympäristöstä eikä päinvastoin. Näin siis hyvinvointiyhteiskuntaan nuorten käsitysten mukaan liittyy talouskasvun lisäksi myös hyvinvoiva elinympäristö.

Autio ja Paju (2005) toteavatkin, että taloudelliset ja mukavuuteen liittyvät uhraukset eivät näytä olevan nuorten valtavirralla tyypillisiä. He pohtivat erilaisia ratkaisumalleja tähän nuorten asenteelliseen vihreyteen ja myönteisyyteen ympäristöasioissa mutta toimimattomuuteen omassa elämässään. Heidän mukaansa nuorten valtavirta suhtautuu ekologiisiin asioihin vakavasti, mutta tahtoo vihreytensä enemmänkin ”tuotteistettuna”, helppona ja halpana pakettina. Autio ja Paju (2005, 9–10) sanovat, että jos vihreää kulutusta pitäisi tutkimustulosten perusteella kääntää politiikaksi, viittaisi kaikki verotuksen ja muiden suurten linjojen toimien käyttöön. Autio ja Paju myös tulkitsevat myönteisenä sen, että nuoret tuskin panevat pahakseen ympäristöperusteisia veroja ja maksuja. Lienee mahdollista ajatella, että nuorten aikuisten osallistuminen kuluttamiseen riippuu siitä, kuinka hyvin heille tarjotaan kestäviä tapoja kuluttaa. Kestävät tuotteet, vähän ympäristöä kuluttavat palvelut ja elämäntapavalintojen mahdollistaminen voivat paremmin sopia ekologisen elämäntyylin valinneiden nuorten pirtaan.

Tytöt ovat myös poikia keskimäärin selvästi enemmän huolissaan monista ympäristöä uhkaavista tekijöistä, kuten luonnon monimuotoisuuden häviämisestä sekä ympäristön kuormituksesta ja sen vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin. (Haanpää 2005.) Tytöistä 76 prosenttia ja pojista 65 prosenttia oli eri mieltä väitteen ”Olemme liian huolissamme siitä, että ihmiskunnan kehitys vahingoittaa ympäristöä” kanssa. Tytöistä 66 prosenttia ja pojista 42 prosenttia oli samaa mieltä väitteen ”Nykyinen elintapamme vahingoittaa luontoa” kanssa. Edelleen tytöistä 75 prosenttia ja pojista 58 prosenttia oli sitä mieltä, etteivät väitteet ympäristöuhkista ole liioiteltuja. Haanpään (2005) aineistossa poikien ja tyttöjen usko tieteen kykyyn ratkaista ympäristöongelmat eivät eronneet tilastollisesti toisistaan. Aution ja Wilskan (2003, 10–11) tutkimus taas osoitti, että poikien vihreys ilmenee teknologiaoptimismina: yli 70 prosenttia pojista, mutta hieman yli 40 prosenttia tytöistä uskoi teknologian mahdollisuuksiin.

Tyttöjen tai naisten ja poikien tai miesten välillä täytyy todeta kohtuullisen suuret erot myös ympäristöä huomioivassa kuluttamisessa. Haanpää (2005, 118–131) katsoo artikkelissaan *Nuorten elinolot -vuosikirjassa* 2005, että pojat ovat haluttomampia ottamaan ympäristön huomioon kulutus päätöksissään, tytöt

taas valmiimpia kantamaan oman kortensa ympäristömyönteisyyden kekkoon. Tytöt esimerkiksi olivat halukkaampia maksamaan korkeampia veroja tai tinkimään elintasosta ympäristön hyväksi. Kuluttajuutta koskevia tarinoita ajatellen Autio toteaa, että nuoret naiset uusintavat kertomuksissaan heille tuotetun vihreän kuluttajuuden, kun taas nuoret miehet voivat Aution sanoin kertoa olevansa ympäristöntuhoajia, eikä heidän tarvitse selittää, miksi he toimivat tai ajattelevat niin. Vihreitä kulutuskäytäntöjä harjoittava mies saattaa määrittäytyä erilaiseksi tai erikoiseksi toimijaksi, jonka pitää perustella muille toimintansa oikeutusta. (Autio 2006, 135–138.)

Kuinka paljon koulu ja koulutus opettavat nuorille ympäristön kannalta myönteisiä tietoja ja asenteita? Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2008a, 16–17) mukaan nuoret kokevat oppivansa peruskoulussa ja toisella asteella varsin hyvin ympäristötietoisuutta. 9 prosentin mielestä sitä oppi erittäin paljon, 48 prosentin mielestä paljon ja 35 prosentin mielestä jonkin verran. Lukiolaiset erottautuivat tässä ammattikoululaisista niin, että lukiolaiset arvioivat korkeammalle oppilaitoksen kyvyn opettaa ympäristötietoisuutta. Ympäristötietoisuutta elämässä pärjäämisen kannalta piti erittäin tärkeänä 24 prosenttia nuorista, tärkeänä puolet eli 50 prosenttia nuorista ja jonkin verran tärkeänä 23 prosenttia nuorista. Sitä, että pitää ympäristötietoisuutta tärkeänä elämässä pärjäämisen kanssa, selittää myös ikä: mitä vanhempi nuori, sitä tärkeämmäksi tämän näkee. Myös tässä sukupuoli vaikuttaa siihen, kuinka tärkeänä ympäristötietoisuutta pitää. Elämässä pärjäämisen kannalta erittäin tärkeäksi sen näki 31 prosenttia naisista ja 17 prosenttia miehistä. Myllyniemi toteaa, että sukupuolten väliset erot suhteessa ympäristökyky-symyksiin tulevat esille myös kysyttäessä turvattomuuden kokemuksista ja oman elämän kannalta tärkeistä asioista. Ympäristötietoisuus liittyy tiedon lisäksi arvoihin, asenteisiin ja toimintaan. PISA-kyselyyn perustuvassa kansainvälisessä vertailussa suomalaiskoululaisten ympäristötietämys on OECD-maiden keskitasoa. Suomalaisnuoret myös tuntevat vähemmän huolta ympäristön tilasta kuin koululaiset missään muussa kyselyyn osallistuneessa 30 maassa. (Myllyniemi 2008a; Tilastokeskus 2008; Ängeslevä 2008.)

Vaikka Haanpää (2005) ja Autio ja Wilska (2003) toteavat, että nuoret eivät ole keskimäärin valmiita henkilökohtaisiin uhrauksiin ympäristön hyväksi, näkyy nuorten individualisoitumistendenssi myös Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2008a, 106–108) kysymyksessä niistä asioista, joita nuori pitää tärkeinä omassa elämässään. Muiden asioiden joukossa toiminnan luonnon ja ympäristön hyväksi kokee erittäin tärkeäksi 28 prosenttia nuorista ja tärkeäksi 50 prosenttia nuorista, siis suurin osa. Tässä voi tulkita näkyvän sen, että nuoret kuitenkin tuntevat huolta ympäristöstä ja ovat periaatteessa valmiita toimimaan sen puolesta tai arvostavat

toimintaa luonnon ja ympäristön suojelemiseksi. Demos Helsingin mielestä kokemustamme työstä muokkaa nyt uusi voima, joka on jaettu oivallus, että olemme kaikki mukana siinä työn ja tuotannon koneistossa, joka uhkaa sivilisaatiomme olemassaoloa. Mitä nuorempi työntekijä, sitä vahvemmin hän luultavasti mieltää tämän kolikon kääntöpuolen. (Mokka ym. 2009.) Näin ollen nuorten mielipiteisiin vaikuttaisi siis se yhteiskunnassa helposti havaittava ja jo pidempään pinnalla ollut ajatus, että ihmisten kulutus uhkaa ympäristön hyvinvointia ja ilmaston tasapainoa.

Yksittäisenä kysymyksenä on tarpeen ottaa esille yhteiskunnallinen yrittäjyys työelämän ja yrittäjyyden kehittämisen kohteena. Yhteiskunnallinen yrittäminen ja yhteiskunnalliset yritykset eivät ole ainoita yhteiskunnallista vastuuta eksplisiittisesti työhön liittäviä tahoja. Suomessa on jo esimerkiksi sosiaalisia yrityksiä ja työttömien yhdistyksiä, joiden tavoitteena on vajaakuntoisten mahdollisimman laaja työllistäminen ja työkyvyn elvyttäminen.

Suomen Lontoon-instituutti tutki Suomessa toimivia yhteiskunnallisia yrityksiä (Karjalainen ja Syrjänen 2009). Selvitys oli tehty Suomen Yrittäjien PK-Yritysbarometrissa tammi-helmikuussa 2009 kerätyn tutkimusaineiston pohjalta. Sen taustalla on instituutin mukaan Isossa-Britanniassa 'social enterprise' tai 'social entrepreneurship' -nimellä kulkeva ilmiö, joka suoraan käännettynä tarkoittaa yhteiskunnallisia yrityksiä eli yrityksiä, joiden päämäärä liittyy yhteiskunnallisen tai ympäristöllisen ongelman ratkaisuun. Näille yrityksille on myös luonteenomaista yrityksen tuottaman voiton kierrätys takaisin yritystoimintaan. Osuuskunnat ovat Suomessakin tämän tyyppisiä yrityksiä, ja monien järjestöjen yritystoiminta täyttää yllämainitut kriteerit, mutta nimenomaan yhteiskunnallisia yrityksiä nimenomaan pk-sektorilla ei ollut aikaisemmin hahmoteltu. Tutkimusta sosiaalisista yrityksistä, eli yrityksistä, joiden päämäärä on työllistäminen, on Suomessa tehnyt myös esimerkiksi Pättiniemi (Pättiniemi 2006).

Yhteiskunnallisia yrityksiä edustanut yritysjoukko erottuu instituutin selvityksen mukaan edukseen muun muassa kasvuhakuisuudessa; ne ovat 10 prosenttiyksikköä kasvuhakuisempia kuin pk-sektori yleensä. Ne ovat myös optimistisempia tulevaisuuden suhteen kuin muut pk-yritykset; usko suhdannenäkömiensä paranemiseen tulevaisuudessa on näissä yrityksissä 7 prosenttiyksikköä suurempi kuin pk-sektorilla yleensä. Karjalainen ja Syrjänen tosin huomauttavat, että heidän tutkimiaan 15 prosenttia kaikista pk-yrityksistä ei välttämättä voida pitää Britannian hallituksen määritelmän mukaisina yhteiskunnallisina yrityksinä. Määritelmän mukaisia yrityksiä etsittiin yritysten edustajien omien vastausten perusteella, joten tutkimusta yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä pk-sektorilla pitäisi jatkaa laadullisin keinoin. (Karjalainen ja Syrjänen 2009.)

Demos Helsingin näkemyksen mukaan yhteiskunnallinen yrittäjyys kuuluu merkittävimpien yhteiskunnallisten kehityskulkujen joukkoon.⁶ Demos toteaa, että ”tämä uudenlainen yritystoiminta sopii hyvin monien suomalaisten näkemyksiin työelämästä”. Demoksen mukaan työ ei ole enää vain työtä, eikä palkkion tule olla vain rahaa. Yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen yrittäjyyden keinoin voi tarjota monelle ratkaisun tähän keskeiseen työelämään liittyvään trendiin.⁷ Yhteiskunnallinen yrittäjyys voisikin mahdollisesti olla yksi vastaus nuorten kuluttajien huoleen ympäristöstä ja yhteiskunnan sosiaalisesta vastuusta.

- Osalla nuorista elämäntyyliissä kietoutuvat yhteen työ, elämäntyyli ja kuluttaminen.
- Nuoret tunnistavat kuluttamisen uhan ympäristölle, mutta eivät välttämättä usein ole valmiita uhrauksiin ympäristön vuoksi omassa elämässään. Nuorten asenteet ovat kuitenkin suhteellisen ympäristömyönteisiä, ja he kokevat toiminnan ympäristön hyväksi tärkeäksi. Tämä viittaa yhteiskunnassa verotuksen ja muiden rakenteellisten, suurten linjojen toimien käyttöön.
- Nuoret saattavat olla valmiita ja nähdä hyvänä vaihtoehtona uudet yritysmuodot yhteiskunnallisen yrittäjyyden muodossa.

3.2. Nuoret tietoyhteiskunnan hyödyntäjinä

Tietoyhteiskunnan synty liittyy osittain työn muuttumiseen ja niin sanottuun uuteen työhön. Julkusen (2008a) sanoin uutta, jälkifordistista työtä voi kuvata usealla toisiinsa limittyvällä ulottuvuudella. Työssä korostuvat tietokyvyt, yleinen äly, kommunikaatio, vuorovaikutus, affektiivisuus ja verkostot. Uusi työ ei merkitse muutoksia pelkästään työn kohteessa ja työssä vaadittavissa kyvyissä. Myös työn teon organisatoriset ja oikeudelliset puitteet ovat erilaiset: vankka palkkatyö on vähentynyt ja tilalle ovat tulleet määräaikaisten, vuokratyöntekijät, muodollisesti itsenäiset, mutta käytännössä yhdestä toimeksiantajasta riippuvaiset ulkoistetut työntekijät, uudet yrittäjät. Julkusen mukaan uutta tietotyöläisyyttä on pidettävä poikkeuksen sijaan pikemminkin nykytyön ideaalittyyppinä. Myös korkeasti koulutettu työläinen voi näin olla asemaltaan prekaari. (Julkunen 2008a, 320.) Lisäksi uuden työn analyysi korostaa työn ajan ja paikan rajojen katoamista. Yleisen älyn

6 [Http://www.demos.fi/top5](http://www.demos.fi/top5), Demos Helsinki: TOP 5.

7 Ks. <http://www.demos.fi/node/343>. Demos Helsinki: Yhteiskunnallinen yrittäjyys rantautumassa Suomeen.

hengessä korostetaan, että tuotannolle tärkeä tieto, affektit ja kommunikaatio muotoutuvat koko elämässä, eivät vain työpaikoilla ja työaikana.

Julkunen (2008b) kirjoittaa, että uutta työtä puitteistavaa taloutta tai kapitalismia kutsutaan joko vain uudeksi tai sitten globaaliksi, informaationaliseksi, jälkimoderniksi, jälkifordistiseksi tai uusliberalistiseksi joustokapitalismiksi. Sosiologisen keskustelun valossa siirtymiä, joita nämä sanat kuvaavat, ei hänen mukaansa voi kiistää. Kuitenkin työ on myös rutiinia ja liikkuvuutta, tylsyyttä ja kiinnostavuutta, valvottua ja vapaata, ositettua ja kokonaista, ammattien hajoamista ja ammattien jatkuvuuksia. Myös Julkunen ehdottaa nyky-yhteiskunnan työn tai jälkimodernin talouden uuden työn teoreettiseksi ytimeksi työn subjektiivoitumista sen seurauksineen. (Julkunen 2008b, 9–44.)

Julkunen toteaa uutta työtä teoretisoivien ajattelijoiden teksteistä, kuten *Uuden työn sanakirjan* (Jakonen, Peltokoski & Virtanen 2006, toim.) ja *Vasemmisto etsii työtä* (General Intellect 2008) -kirjoista ja Jussi Vähämäen uutta, jälkifordistista työtä koskevista analyyseistä (esim. 2003; 2007), että suurin kysymys on niiden suhde empiiriseen tietoon. Kirjat onkin kirjoitettu työn sosiologian ulkopuolella, italialais-ranskalaisen radikaalin filosofian ja liikkeen sylissä, empiirisestä tutkimuksesta ja tilastotiedosta välittämättä. Käsitteen suuntauksen teoreettisesta ja ideakodista saa WSOY:n (Hardt & Negri 2005) ja Tutkijaliiton suomeksi julkaisemasta kirjallisuudesta (esim. Virno 2006; Marazzi 2006).

Vasemmisto etsii työtä -kirjan analyysissä tietokykyihin nojaavassa, jälkifordistisessa kapitalismissa tietotyöläinen on subjekti, joka on kapitalismin toiminnan ja pääoman kasautumisen kannalta olennainen ja johon tiivistyy pääoman ja työn ristiriidassa työn poolin ydin (General Intellect 2008, 21). General Intellectin ja muiden ajatushautomoiden tuottamat tietotyön ja uuden työn analyysit vähintään teemaltaan koskettelevat sitä tilannetta, joka määrittelee suomalaisessa tietoyhteiskunnassa yleensä korkeakoulutettujen ja keskituloisten asemaa työn suhteen.

Julkunen kirjoittaa, että laajojen tilastollisten aineiston käyttäjien ja systemaattista empiiristä tutkimustyötä tekevien on vaikea nähdä työssä sellaista suurta murrosta tai laadullista siirtymää, jollainen esimerkiksi *Vasemmisto etsii työtä* -kirjassa esitetään ja jollaisia myös julkinen keskustelu ja yleinen mieliala herkästi piirtävät. *Vasemmisto etsii työtä* -kirjan teeseistä globalisaatio kaiken selityksenä ja seurauksiltaan myönteisenä, tiimit ja matalat hierarkiat, epätyypilliset työsuhteet vapauden tuojina, naisten valtaantulo työelämässä, osaamisen vallankumous, luokkien kuolema, ammattiyhdistysliikkeen loppu ja fordistisen työläisen ekonomismi ovat Julkunen mukaan kriittisen empiirisen tutkimuksen valossa enemmän tai vähemmän myyttejä ja nimenomaan manageriaalisia eliittien ja median yhdessä ylläpitämiä myyttejä. (Julkunen 2008b; ks. myös Bradley & al. 2000; Blom 2008;

Julkunen 2008a.)

Julkunen kritisoi uuden työn analyysessä siten, ettei ole aivan ongelmatonta laittaa yhtäläisyysmerkkiä traditionaalisen liukuhihnatyypin fordistisen työn ja virkasuhteessa tehdyn työn välillä, sillä jälkimmäinen on ollut aina enemmän tai vähemmän autonomista. Totta tosin on hänen mukaansa se, että ”uuteen”, subjektiivitoituun ja kognitiiviseen palkkatyöhön kohdistetaan manageriaalisia kontroleja, jotka ovat ristiriidassa tietotyön luonteen kanssa ja loukkaavat sen tekijöitä. (Julkunen 2008a; Julkunen 2008b.) Ulkoisten tekemisten arviointi koetaan turhana ja sen katsotaan vievän aikaa ”itse työnteolta”. Erityisen loukkaavaksi tällainen valvonta koetaan niissä työyhteisöissä ja ammateissa, joissa kontrolli aiemmin perustui ammattitaitoon ja -ylpeyteen ja niiden antamaan autonomiaan, kuten yliopistoissa. (Virtanen 2008.) Julkunen toteaa myös Greenin (2006) nojalla, että yksi tulkintamahdollisuus työn koetulle epävarmuuden kasvulle on sen uudenlainen kohdentuminen keskiluokkaiseen ja pitkälle koulutettuun työhön. Esimerkiksi yliopistojen kohdalla tämä pitää paikkaansa, sillä niiden henkilöstöstä 60 prosenttia on määräaikaistyössä. (Julkunen 2008b.)

Julkunen (2008b) mukaan uuden työn tulkitsijoiden argumentista työn levittäytymisestä on myös vaikea saada kvantitatiivista näyttöä. Hän sanoo, että empiiristen aineistojen valossa niin sanottu palkaton ylityö ja töiden kulkeutuminen koteihin koskee pitkälle koulutettua keskiluokkaa, tilastoissa ylempiä toimihenkilöitä. Kyselyaineistossa (Julkunen ym. 2004) korkeakoulutetusta tietotyöluokasta 20 prosenttia miehistä ja 25 prosenttia naisista piti kotia yhtä luontevana työn paikkana kuin työpaikkaa. Yleisimmin näin ajattelivat juuri korkeakoulujen opettajat ja tutkijat (61 % heistä oli tätä mieltä).

Jussi Parikka esittää uuden työn retoriikan mukaisesti esseessään ”Informaatioteknologia” *Uuden työn sanakirjassa* (Jakonen ym. 2006, toim.), että informaatioteknologioiden tukemana työ leviää työpaikoilta yleiseksi ja jatkuvaksi informaatiotyhteiskunnan tekniikoiden harjoittelemiseksi. Parikka lainaa toisaalta Jussi Vähämäkeä, kun tämä kirjoittaa, että ”[K]ulttuuri, harrastukset ja kyky nauttia, koko persoonallisuus muuttuvat tuotantokyvvyiksi. Toisin sanoen se, mitä opitaan varsinaisen työajan ulkopuolella, muuttuu tuotannon keskeiseksi voimaksi, ja sitä tuotannon on yritettävä käyttää hyväkseen.” On mahdollista kyseenalaistaa, onko tämä informaatioteknologian ote ihmisestä todellisuudessa täysin alistainen tuotannolle työpaikalla, vai onko kyse lähinnä kulttuurisesta muutoksesta, jossa tietotekniikka, erityisesti nuorilla, on entistä luontevampi ja kiinteämpi osa elämää, arjen toimintoja ja sosiaalisia suhteita.

Parikan mukaan edellisessä mielessä kaikkien niiden nuorten poikien ja tyttöjen, jotka ovat 1980-luvun alusta osallistuneet tietokoneleireille, Assembly-

kokoontumisiin, nettipeleihin tai jotka ovat pelkästään kotona viettäneet aikaansa erilaisten tietokonesovellutusten parissa, voidaan nähdä harjoittelevan postfordistista informaatioyhteiskuntaa varten (Parikka 2006, 295–296). Asiaa näin tarkasteltaessa kaikkea työn ulkopuolella ja sitä ennen opittuja taitoja koulua ja koulutusta sekä kotona tehtäviä töitä myöten on mahdollista pitää harjoituksena, postfordistista informaatioyhteiskuntaa, yhteiskunnassa toimimista ja työelämää varten. Oikeassa Parikka luultavasti on siinä, että tietokoneharrastajat ovat itse asiassa uudenlaisten mediakäytäntöjen, -ohjelmien ja -ratkaisujen tuottajia.

Työministeriön asettaman työryhmän tuottaman työvoiman kysyntää ja tarjontaa tarkastelleen raportin (Työvoima 2025, 2007) mukaan tuottavuuden kohoamisen kannalta innovatiivisuus, tietoyhteiskunnalle ominainen verkostomaisuus, luovuuden ja uuden korostaminen ovat olennaisia. Työpanoksen tuottavuuden ratkaisee se, millaista tietotaitoa ja kehityspotentiaalia työntekijät edustavat. Tämä vaikuttaa raportin mukaan olennaisesti myös kilpailukykyyn ja talouden kokonaiskehitykseen. Globaalilla tasolla esimerkiksi yritysten toimintojen pilkkoutuminen ja tuotantolaitosten uudelleen sijoittelu muuttaa toimintoja ja tuotantoprosesseja entistä verkostomaisemmiksi. Tässäkin tarvitaan Suomessa sekä entistä parempaa tietoyhteiskuntaa että osaavia tietoyhteiskunnan rakentajia. Paikallistalouden tuotannosta Suomessakin kasvava osa tulee toimimaan globaalin verkoston osana. Tässä mielessä tiedon hallinta ja tiedon käyttö verkostojen ohjaamisessa tulee entistä keskeisemmäksi ja informaatioteknologian rooli korostuu.

Työvoima 2025 -raportti toteaa, että työllisyyden lisääntyminen on Suomessa jatkossa olennaisesti palvelusektorin varassa. Tämä koskee esimerkiksi liike-elämää palvelevaa tietointensiivistä palvelutoimintaa. Toimialakohtaisessa talouskehityksessä painottuvat tietointensiiviset teollisuuden alat ja palvelut ja lisäksi tulevaisuudessa tehtävä työ on entistä tietointensiivisempää. Tämä voi raportin (Työvoima 2025, 2007) mukaan olla työelämän näkökulmasta sekä myönteinen että kielteinen asia. Pirstoutuneen informaation tulva muodostaa huomattavan räsitusmekanismiä, toisaalta tietointensiivisyys mahdollistaa parhaimmillaan luovan työn ja turvaa ammatillista kehitystä. Tietotyö ja työn uudet organisointimuodot lisäävät vuorovaikutustaitojen merkitystä.

Raportin mukaan monet työelämän rakenteet perustuvat siihen, että työpanoksen vastapainoksi työ tarjoaa taloudellista turvaa. Globalisaation tuottama kilpailu ei ole kuitenkaan pelkästään yritysten välistä, vaan on enenevästi siirtymässä työntekijöiden välillä maailmanlaajuisesti kilpailuksi työtehtävistä. Uusi tilanne syö raportin mukaan helposti juuri sitä luottamuspääomaa, jota kovenevassa kilpailussa tarvittaisiin. Suomalaisten työntekijöiden vahva työpaikkauskollisuus ja sitoutuminen työnantajan taloudellisiin tavoitteisiin ovat tuottavuutta voimak-

kaasti tukevia piirteitä, mutta saattavat kuitenkin rapautua, kun palkansaajien käsitykset yritysten yhteiskuntavastuusta ja sitoutumisesta työntekijöihin muuttuvat yhä negatiivisemmiksi. Luottamusvaje työntekijöiden ja työnantajien välillä vaikuttaa etenkin korkean osaamisen työvoiman tuottavuuteen, sillä Työvoima 2025 -raportin mukaan työntekijät käyttävät osaamistaan tehokkaasti hyväksi vain turvatuissa ja luottamukseen perustuvissa työoloissa. (Työvoima 2025, 2007.)

Työvoima 2025 -raportissa todetaan, että luottamusta voidaan pitää yllä turvaamalla työntekijän ammatillisen kompetenssin vahvistuminen niin, että se jatkuvasti mahdollistaa työn saannin sillä tai paremmalla tasolla, joka on ollut työuralle tyydyttävää. Tämä asettaa suuria vaatimuksia työn sisäiselle, kouluttautumista ja oppimista tukevalle rakenteelle sekä työn ja koulutuksen vuorottelulle. Raportin kirjoittajat kirjoittavat, että on pelättävissä, että ilman huomattavia panostuksia koulutuksen volyyymiin ja sisältöihin rakennemuutoksen synnyttämää turvallisuus- ja tuottavuusvajetta ei pystytä kuromaakaan umpeen.

Myös Myllyniemi (2009b, 27) toteaa kääntöpuolena tai vaarana olevan sen yhteydessä, että nykyinen tietointensiivinen työ (ideaalityypinään mainos-, it- ja media-alat) muuttuu vapaa-aikamaiseksi, että vapaa-aika muuttuu työksi. Myllyniemi tosin viittaa (Antila 2005) myös siihen, että tärkeämpää työntekijän kokemukselle tilanteestaan ovat työpaikan käytännöt, eli esimerkiksi luottamus ja työn autonomia. (Ks. myös ”Työuria voidaan pidentää työpaikan arvoilla ja kulttuurilla”, 2009.) Muistiota varten haastateltu Ilse Julkunen myös toteaa työssä viihtymisen ja johtajuuden merkityksen. Mitä nuoret sitten tästä ajattelevat? Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa 2009 kysyttiin, kokivatko nuoret omassa elämässään työn ja vapaa-ajan välisen rajan epäselväksi. Tämä kysymys esitettiin vain työssäkäyville. Toiseksi kysyttiin kaikilta nuorilta, onko nuorten mielestä hyvä vai huono asia, jos työn ja vapaa-ajan välinen raja on epäselvä.

Työssäkäyvistä nuorista 58 prosenttia ei kokenut yhtään epäselvyyttä työn ja vapaa-ajan erottamisessa, mikä tutkimustuloksena ei tue ajatusta työn ja vapaa-ajan yhteen kietoutumisesta ja vapaa-ajasta alistaisena työelämälle. Reilu neljännes eli 29 prosenttia nuorista tosin koki työn ja vapaa-ajan välisen rajan vähintään jonkin verran epäselväksi. Vapaa-aikatutkimuksessa ei selvitetty vastaajien ammatteja, joten tietoa ei ole siitä, kohdentuisiko tämän kaltainen näkemys erityisesti joillekin tietyille aloille. Tosin yhteiskunnallisen asemansa korkeaksi kokevat myös työn ja vapaa-ajan rajan hämärämmäksi, mikä tukee esimerkiksi Antilan (2005; ks. myös Julkunen 2008b) tutkimuksen tuloksia. Lisäksi Myllyniemi toteaa, ettei työn ja vapaa-ajan rajanvedon epäselvyydellä ole yhteyttä vapaa-aikaan tyytyväisyyden kanssa. Sen sijaan ne nuoret, jotka kokevat työn ja vapaa-ajan rajan hämäräksi, näyttävät olevan muita tyytyväisempiä ihmissuhteisiinsa.

Sinänsä nuorten näkemys työn ja vapaa-ajan hämartyimisestä on kriittinen. Vain seitsemän prosenttia nuorista pitää työn ja vapaa-ajan rajojen hämartyimistä myönteisenä asiana, kun taas huonona asiana sitä pitää 56 prosenttia nuorista. Vähiten kielteiseksi asian kokevat itsensä korkeaan yhteiskunnalliseen kerrokseen laskevat, kun taas työttömät nuoret sekä ne avio- tai avoliitossa asuvat, joilla on jo omia lapsia, suhtautuvat työn ja vapaa-ajan sekoittumiseen kriittisesti. Koska omassa elämässään työn ja vapaa-ajan rajan häilyväksi kokevat nuoret suhtautuvat siihen selvästi myönteisemmin kuin muut, kertoo tämä kenties hyvästä sopeutumiskyvystä tai siitä, että työn rajojen venyminen saattaa olla osalle nuorista jollain tapaa omaehtoista. (Myllyniemi 2009b, 26–29.) Luonnollisesti niillä, joiden elämässä työn ja vapaa-ajan raja ei ole epäselvä, voi olla ennakkoluuloja joustavaa työtä ja joustavia työaikoja kohtaan.

Todettakoon, että nuorten käsitysten mukaan mediataidot eivät ole suhteellisesti kovin tärkeitä elämässä pärjäämisen kannalta, jonka yksi osa lienee työelämä. Myllyniemen (2008a) mukaan mediataitoja elämässä pärjäämiselle piti erittäin tärkeinä 11 prosenttia ja tärkeinä 52 prosenttia Nuorisobarometriin haastatelluista nuorista. Annetuista vaihtoehdoista tärkeysjärjestyksen kärkipäässä elämässä pärjäämisen kannalta olivat toisaalta sosiaalisuus (67 prosentin mielestä erittäin tärkeää, 30 prosentin mielestä tärkeää), päätöksentekokyky (erittäin tärkeää 54 %, tärkeää 42 %) ja suvaitsevaisuus (erittäin tärkeää 54 %, tärkeää 38 %).

Työministeriön työvoimapoliittinen raportti (Työvoima 2025, 2007) puhuu tuottavuuden kasvattamisesta kansantaloudessa. Raportin mukaan kehittämistoimien painotus työn tuottavuudesta kokonaistuottavuuteen parantaa mahdollisuuksia työllistävään kasvuun. Tässä huomio kiinnitetään myös muiden kuin työvoimaresurssien kehittämiseen ja tuottavuuden parantamiseen. Toimet kattavat pääoman tuottavuuden kohottamisen, ekotehokkuuden lisäämisen, tuotteiden laadun parantamisen, työn tuottavuuden kehittämisen osaamista parantamalla pikemmin kuin työpanosta vähentämällä ja työhön kohdistuvaa rasittavuutta lisäämällä. Lisään tähän listaan vielä julkisen hallinnon tuottavuuden kehityksen tietojärjestelmien yhteensovittamisen kautta (ks. ”Suomi on pudonnut palveluyhteiskuntana Mongolian tasolle”, 2009). Työministeriön raportin kirjoittajien mukaan olennainen tekijä kokonaistuottavuutta painottavassa lähestymistavassa on hakea tuottavuutta eri tuotannotekijöiden paremmasta yhteistoiminnasta, tuotannon uusista organisointitavoista ja osaamisesta.

Aiemmassa todettiin, että nuoret eivät välttämättä odota tekevänsä työuraa lähinnä yhden työnantajan palveluksessa. Työn sisällön tuleminen yhä tärkeämmäksi nuorissa ikäluokissa ja eriytyneet käsitykset työelämän roolista omassa elämässä vähentävät kuitenkin tarvetta pitää vakituisten työpaikkojen säilyttämistä

prioriteettina. Kuten Työvoima 2025 -raportissa todetaan, vakituiset työpaikat luultavasti tukevat työn tuottavuutta. Keskeistä työn tuottavuuden kannalta voi kuitenkin olla erityisesti hyvä johtaminen, luottamus, työssä viihtyminen ja työn autonomia.

- Tietoyhteiskunnan työ lienee osittain henkilökohtaistunutta eli subjektivoitunutta, ja sitä uhkaa myös autonomian väheneminen.
- Työn epävarmuuden kasvu voi kohdentua keskiluokkaiseen ja pitkälle koulutettuun työhön. Toisaalta yhteiskunnallisen asemansa korkeaksi kokevien elämässä työn ja vapaa-ajan raja hämärtyy eniten, ja he kokevat sen vähiten kielteiseksi.
- Työn muutos korostaa työssä viihtyvyyden, johtajuuden ja työn autonomian merkitystä.

II

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

VALTION NUORISOASIAIN NEUVOTTELUKUNTA

ONKO MAALLAMME MALTITIA VAURASTUA 2010-LUVULLA?

Edellä todetun perusteella valtion nuorisoasiain neuvottelukunta esittää seuraavia johtopäätöksiä ja toimenpiteitä Suomen talouskasvun varmistamiseksi 2010-luvulla:

1. Nuoren syrjäytymistä ehkäistään varhain

Nuorten syrjäytymisen tehokas ehkäisy vaatii onnistuakseen ymmärrystä lapsuuden ja varhaiskasvatuksen merkittävyydestä ihmisen persoonallisuuden ja erilaisten valmiuksien kehittymiselle. Esimerkiksi hoitamattomat luki- ja muut oppimisvaikeudet vaikuttavat voimakkaasti ihmisen koko elämänsäkaareen. Lapsen kehityksen viiveet ovat todettavissa suurelta osin viimeistään 4-vuotiaana. Niin sanotun Lene-arvioinnin perusteella 4-vuotiaan kokonaiskehitys ennakoi hyvin esimerkiksi myöhempää koulusuoriutumista. Vuoden 2009 heinäkuun alussa voimaan tullut neuvola-asetus parantaa varhaista tunnistamista ja tukea tuomalla 4-vuotiaiden määräaikaistarkastuksiin niin sanotun Lene-menetelmän. Kuntien painopiste resurssien käytössä on kuitenkin muutettava pitkäjänteisellä talous- ja toimintasuunnittelulla sekä palvelurakenteiden kehittämisen määrätietoisella johtamisella korjaavista toimita ehkäiseviin. Tämä vaatii valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopoliittisen koordinaation vahvistamista ja ministeriöiden välisen lapsi- ja nuorisopoliittisen yhteistyön tiivistämistä.

Merkittävä nivelvaihe lapsen elämässä liittyy varhaiskasvatuksesta perusopetukseen siirtymiseen. Perusopetuksessa tiedollisen oppimisen rinnalle tarvitaan vahvempaa painotusta lasten ja nuorten hyvinvointiin. Koulupäivän rakenne ja opetustavat kaipaavat päivittämistä, ja perusopetuksen moniammatillisuutta on vahvistettava. Tällä hetkellä perusopetus ei pysty vastaamaan riittävässä määrin tulevaisuuden avaintaitoihin, joissa korostuvat muun muassa itsensä ilmaisu, keskustelu- ja vuorovaikutustaidot, erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen puntarointi, yhteistyö sekä omien vahvuuksien löytäminen ja ilo niistä. Syvälinen muutos esimerkiksi yrittäjähenkisempään ilmapiiriin ja suomalaisten haluun yrittäjiksi rakentuu lasten ja nuorten uusien avaintaitojen perustalle.

2. Nuoret koulutukseen ja työhön

Julkisen talouden kestäkyvyn kannalta on edistettävä nuorten siirtymistä mahdollisimman kitkattomasti koulutukseen ja työmarkkinoille. Jokainen suomalainen on koulutettava ja saatava työhön. Samalla työuria on pidennettävä panostamalla työelämän laatuun ja työssä jaksamiseen. Tuottavuutta pystytään parantamaan vain, mikäli työelämän laatu nousee ja työssä jaksaminen paranee.

Suomessa yliopisto- ja ammattikorkeakouluopinnot aloitetaan liian myöhään toisen asteen suorittamisen jälkeen eli noin 21-vuotiaana. Ylioppilastutkinto on otettava nykyistä paremmin huomioon yliopistojen opiskelijavalinnoissa. Tähän luo toimivan lähtökohdan niin sanottu ainereaal uudistus. Yliopistojen valintakokeiden muuttaminen aineistopohjaisemmiksi ja valintakoemateriaalin rajatumpi mitoitus vastaamaan paremmin uusien ylioppilaiden tosiasiallista mahdollisuutta osallistua valintakokeisiin ovat välttämättömiä toimenpiteitä. Opetusministeriön ja yliopistojen välisissä tulossopimuksissa uusien ylioppilaiden osuuden kasvattaminen aloittavista opiskelijoista on nostettava keskeiseksi kehittämistoimeksi. Yliopistojen keskinäistä koordinaatiota ja opetusministeriön ohjausta lisäämällä on varmistettava, että valintakokeisiin liittyvät uudistukset saatetaan nopeasti käytäntöön.

Työllisyysasteen ja yhteiskunnan sosiaalisen eheyden kannalta on ratkaisevaa vahvistaa toimenpiteitä perusasteen jälkeistä tutkintoa vailla olevien nuorten suhteen. Vuonna 2007 perusasteen päättäneistä 65 200 oppilaasta jatkoi lukio-koulutukseen 51 prosenttia ja ammatilliseen koulutukseen 41 prosenttia sekä 2 prosenttia perusopetuksen lisäopetukseen. Opintojaan ei jatkanut 6 prosenttia eli noin 4 000 nuorta. Luku on liian suuri. Samaan aikaan toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen on yleistä. Tuoreimpien oppilaitostilastojen mukaan lukuvuonna 2005–2006 ammatillisen koulutuksen omassa koulutussektorissa keskeytti 10,5 prosenttia ja kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen 9,4 prosenttia opiskelijoista. Viime vuosina tehostetuista keskeyttämisistä ehkäisevistä toimenpiteistä huolimatta koulutuksen keskeyttämisistä ei ole saatu suuremmin vähentymään. (Oppilaitostilastot 2008.)

Pelkän perusopetuksen varaan jäävissä nuoret miehet ovat naisia selvästi enemmän edustettuna. Suomalaisten, ja erityisesti suomalaisten naisten, koulutustaso nousee, sillä vanhemmissa ikäluokissa miehet ovat vielä suhteellisesti enemmän tutkinnon suorittaneita. Suoritettujen tutkintojen myönteinen yhteys yksilöiden työmarkkina-asemaan, elintasaan ja tätä kautta moniin arkielämän valintoihin ja mahdollisuuksiin on todettu lukuisissa tutkimuksissa.

Heti oppivelvollisuuden jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle

jääneet nuoret päätyvät aikuisiällä suhteellisesti muuta väestöä heikompaan työmarkkina-asemaan ja tulotasoon (Vanttaja 2005). Vääjäämättä nuoruusiän koululhaluttomuus ei kuitenkaan merkitse heikkoon työmarkkina-asemaan joutumista. Koulupudokkaista noin joka kymmenes on jatkanut opintojaan aina korkea-asteen tutkintoon saakka ja sijoittunut tulovertailussa keskimääräistä paremmin ansaitsevien suomalaisten joukkoon. Kuitenkin mitä korkeampi vanhempien koulutustaso, sitä todennäköisempää on, että nuoret jatkoivat myöhemmin kouluttautumista perusasteen tutkinnon jälkeen. Pitkäaikaistyöttömiksi jäävät ja kouluttamattomat nuoret ovat peruskoulun valikointiprosessien ”kielteisiä tuotteita”. Kouluviihtyvyydellä on selvä yhteys myöhempään koulutusuraan. Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa on otettava entistä voimakkaammin huomioon erilaiset oppimistavat sekä lapset ja nuoret yksilöinä.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheeseen sekä toisen asteen suorittamisen vahvistamiseen tarvitaan voimakkaita ohjauksellisia toimenpiteitä ja rakenteellisia uudistuksia. Opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön välistä työnjakoa on parannettava vastaamaan tehokkaammin nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Samalla on arvioitava oppivelvollisuuden laajentamista kattamaan toisen asteen koulutus.

Yliopistoille on luotava selkeitä kannusteita tehostaa opintojen ohjausta ja luoda joustavia opiskelukäytäntöjä. Neuvottelukunnan arvion mukaan yliopistojen kaksiportaisen tutkintojärjestelmän toimeenpano ja aikaisempien yliopisto-opintojen tunnustaminen eivät toteudu riittävän tehokkaasti. Yliopistoissa aikaisemmin opitun tunnustamisen käytännöt on yhtenäistettävä. Nykyisellään käytännöt ovat liian yliopistokohtaisia ja jopa saman yliopiston sisällä tiedekunnittain toisistaan poikkeavia. Aiemmin opitun tunnustamisen suositusluontoinen valtakunnallinen kehittäminen on riittämätöntä.

3. Toimeentulotuelta raiteille

Uudistettaessa suomalaista sosiaaliturvaa on päätettävä, minkä tavoitteen asemamme nuorten toimeentulotuella. Vuonna 2007 ennen taantumien alkamista 18–24-vuotiaita toimeentulotukiasiakkaita oli noin 60 000 eli 12 prosenttia kyseisestä nuorisoiäloluokasta. Heistä toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaita eli vähintään 10 kuukautta vuodessa toimeentulotukea saaneita oli yli 11 000. Pitkäaikaisen toimeentulotuen piirissä 1990-luvun alussa oli 18–24-vuotiaista alle 5 000 nuorta, mutta koko 2000-luvun luku on pysytellyt yli 10 000:ssa. Työvoimapolitiittisen tutkimuksen mukaan nuorten työttömyyden väheneminen ei ole näkynyt etenkin

pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien nuorten määrän vähenemisenä. Nykyisen talouslaman vaikutuksesta on arvioitavissa, että toimeentulotuen saaminen lisääntyy työttömyyden vielä lisääntyessä ja sen kohdistuessa voimakkaasti nuoriin.

Toimeentulotuki liittyy konkreettisesti aktiivisiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, esimerkiksi työnhakuvelvollisuuteen ja koulutukseen. Aktiivinen työvoimapolitiikka toimii parhaiten niiden kohdalla, jotka ovat enemmän resursoituja ja jotka useimmiten työllistyisivät joka tapauksessa. Toimeentulotuen varassa elävät nuoret eivät saa riittävästi tukea ja kannustinta koulutukseen ja työelämään. Nuorten toimeentulotuki on muutettava nuorten aktivointitueksi, jonka ympärille rakennetaan moniammatillinen tuki nuoren saamiseksi koulutukseen ja työelämään. Samalla on tarkasteltava, onko nuorten toimeentulotuki muutettavissa toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden kohdalla suoraksi sosiaalisesti palkkatueksi. Tämä koskee nuoria, jotka ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella.

4. Nuorisotyöttömyyteen reagoitava nopeammin

Alle 25-vuotiaita koskevan nuorten yhteiskuntatakuun toteutuminen vaatii uusia toimenpiteitä. Nuorten yhteiskuntatakuussa on siirryttävä nuoren elämäntilanteeseen nopeammin reagoivaan viranomaistoimintaan nykyisen kolmen kuukauden odotusajan sijaan. Kynnyskysymys on työvoimapalveluiden tarpeeksi suuri ja moniammatillinen resurssointi sekä työharjoittelu- ja työllistymispaikkojen luominen. Valtion tuottavuusohjelman laskentaperusteena työharjoittelijat on irrotettava henkilötyövuosien kokonaisuudesta nuorten osalta pysyvästi. Samalla yrityksiin esteet ottaa nuoria työharjoittelijoita on poistettava sekä rakennettava harjoittelijoiden ja työnantajien kontakteja varten ”harjoittelijapankki”. Tämän ohella tarvitaan nuorelle mahdollisuus kouluttautua ammatillisesti samanaikaisesti työnhakijana ollessaan. Nuorten työpajatoiminta ja etsivä työparitoiminta on resursoitava valtakunnalliseksi ja koko maan kattavaksi.

Nuorten työllistymisen edistämiseksi ja nuorisotyöttömyydestä aiheutuvien sosiaalisten haittojen vähentämiseksi alle 25-vuotiaiden osalta lain julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002) mukaisen työharjoittelun ja työelämävalmennuksen kesto on säädettävä harkinnanvaraiseksi ilman lakisääteisiä määräaikoja. Tällä hetkellä työelämävalmennuksen 10 kuukauden ja työharjoittelun 12 kuukauden enimmäiskesto sekä näitä koskeva erityisin syin myönnetty pidennys 18 kuukauden eivät vastaa riittävässä määrin ja joustavasti nuorten työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäisyyn.

Nuorten työllistymistä on perusteltua edistää ottamalla käyttöön työnanta-

jalle myönnettävä palkkatuki vastavalmistuneen alle 29-vuotiaan työllistämiseen. Tämän ohella niin sanottuun yhteishankintakoulutukseen on luotava nuorisotyöllisyyttä edistävä rakenne, jossa työ- ja elinkeinohallinto osallistuu yhteishankintakoulutukseen korotetulla rahoitusosuudella alle 25-vuotiaiden työvoimakoulutusta ja työllistymistä tukien.

Vieraskielisten (sisältää saamenkieliset) eli muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien nuorten asema työmarkkinoilla on heikko. Vuonna 2007 ennen taloudellisen taantuman alkamista 20–24-vuotiaiden vieraskielisten työllisten osuus oli noin 11 prosenttia alhaisempi kuin suomenkielisillä ja 25–29-vuotiaiden osalta vastaava luku oli 23 prosenttia. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa oli 20–24-vuotiaista suomen- ja ruotsinkielisistä vuonna 2007 noin 17 prosenttia, mutta vieraskielisistä 20–24-vuotiaista ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa oli noin 62 prosenttia (Oppilaitostilastot 2008). Vieraskieliset nuoret tarvitsevat erityistä tukea koulutukseen ja työllistymiseen. Työttömien ja vailla ammatillista pätevyyttä olevien vieraskielisten nuorten saamiseksi työ- ja elinkeinotoimistojen palveluihin on vahvistettava etsivää nuorisotyötä.

Suomessa osatyökykyisten työllistäminen on vähäistä verrattuna muihin Pohjoismaihin, joissa syyperusteinen työssäolon tukeminen on mahdollistanut muun muassa vammaisryhmien tuetun työllistymisen. Tällöin valtio korvaa tuotavuuden alenemisesta johtuvan työmarkkinallisen haitan. Näin on tehtävä myös Suomessa. Suomen mallissa ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa olevat työttömät nuoret ja sosiaalisten valmiuksien rajoitteet on luettava osatyökykyisyyden piiriin.

5. Naiset ja miehet tasa-arvoisiksi työelämässä

Työmarkkinoiden tasa-arvon edistäminen on tärkeää työllisyysasteen nostamiseksi. Työmarkkinat ovat edelleen sukupuolittuneet suosimaan miesten työssäkäyntiä. Ratkaisuja on etsittävä erilaisista joustavista työmuodoista ja lasten päivähoidon organisoinnista. Lisäksi vanhempainvapaiden kustannusten jako on tehtävä tasapuolisesti puolisoitten työnantajien kesken.

Naiset ja miehet ovat koulutusmahdollisuuksiltaan Suomessa paljolti yhdenvertaiset, mutta työelämässä tarjoutuvien mahdollisuuksien mukaan eivät (Kivinen ja Nurmi 2009). Yliopistoista valmistuneiden riski kokea uransa alkuvuosina työttömyyttä on naisilla miehiin verrattuna yli kaksinkertainen, ammattikorkeakoulun suorittaneiden riski jopa yli 3,5-kertainen. Naisten aktiiviyövoiman ulkopuolella olo on Suomessa vahvasti sidoksissa perhesyihin; naiset ovat jääneet kotiin 4–5 kertaa useammin kuin miehet. Naisilla näyttää olevan miehiä enemmän työllis-

tymisvaikeuksia, ja naisvaltaisilla aloilla määräaikaiset työsuhteet ovat yleisempiä kuin miesvaltaisemmilla.

Suomessa osa-aikatyö on suhteellisen vähäistä ja verrattain heikosti sidoksissa sukupuoleen (Kivinen ja Nurmi 2009). Epätasaisesti jakaantuvat perhevapaat ja lastenhoitovastuu ovat pysyneet suurimpina epäkohtina, joilla on voimakkaat epätasa-arvoistavat vaikutuksensa naisten työmarkkina-asemalle (Sutela 2007). Perheelliset, erityisesti naiset, tekevät kompromisseja työn ja koulutuksen ja perheen välillä.

Työn ja perheen yhteensovittamisen kannalta työelämän joustomahdollisuudet, kuten hoitoalalla käytetty osa-aikaisä, vuorotteluvapaa ja pienten lasten vanhempien hoitovapaat, ovat tärkeitä poliittisia toimenpiteitä. Niiden käyttöön on kannustettava erityisesti miehiä. Vanhempainvapaiden kustannusten jako edistää tätä tavoitetta. Tämän ohella vanhempainvapaa on uudistettava malliin, jossa siitä varataan käytettäväksi molemmille vanhemmille 6 kuukautta, ja 6 kuukautta vanhemmat voisivat jakaa keskenään.

6. Ymmärrys nuorten työelämästä

Taloukasvun edellytysten turvaaminen vaatii syvällisempää ymmärrystä nuorten muuttuvista työmarkkinoista ja nuorista työntekijöinä. Valtion ohjaamissa tilasto- ja tutkimusmäärärahoissa on otettava uudeksi painopisteeksi nuorten työelämäasenteiden sekä nuorten työmarkkinoiden tutkiminen ja seuraaminen. Tietopohjaa on parannettava poikkitieteellisin tilastointi- ja tutkimusmenetelmin.

Nuorilla työn sisällön merkitys on säilynyt tärkeänä, ja se onkin yksittäisistä asioista työhön liittyen selvästi tärkein (Nuorisobarometrit 2007 & 2008). Työsuhteen pysyvyyden suhteen merkittävyys on vähentynyt. Syynä saattaa olla se, että työn merkitys on nuorille erilainen kuin se on ollut aikaisemmin (Tuohinen 1996). Toisaalta työelämän tutkija Jouko Nätti on huomauttanut, että koulutustason nousu sopii selittäjäksi työn sisällön merkityksen kasvulle.

Osalla nuorista, kuten kulttuurialan ammattilaisilla, työ on usein vain yksi elämän osa-alueista, joista muodostuu harkittu ja itse valittu kokonaisuus ja joka näyttäytyy tietynlaisena elämäntyylinä (Selli 2007). Kouluttautuminen sekä tarpeen mukaan käytettävissä oleva sosiaaliturva mahdollistavat elämäntilanteen mukaan vaihtelevan työmarkkina-aseman. Toisille nuorille työ on edelleen enemmänkin ”vain työtä”, jonka tarkoitus on tuoda elanto (Kojo & Sell 2009). Kysymys voi osittain olla nimenomaan subjektiviteetin ja kulttuurin muutoksista eli ihmisten arvo- ja ajatusmaailman muutoksista, mikä näyttäytyy elämäntyylien

muutoksena. Nuorille tärkeää Nuorisobarometri 2008:n mukaan on vakituisen työn saaminen. Työsuhteen pysyvyyden merkitys nuorilla on tosin laskenut. Nuorista työttömistä nousevat esiin opiskeluun suuntautuneet, työhön suuntautuneet, vaihtoehtoisesti suuntautuneet ja suuntautumattomat nuoret (Wrede-Jäntti 2003).

Työsuhteen pysyvyyttä korostetaan muun muassa työministeriön Työvoima 2025 -raportissa. Kaikki nuoret eivät silti toivo pysyvää työuraa. Osa nuorista haluaa sitoutua työpaikkaan huolimatta siitä, että saattavat haluta vaihtaa työpaikkoja. Tämä korostaa työhön sitoutumisen merkitystä yhtenä työelämään suuntautuvana asenteena. Lähes 70 prosenttia nuorista uskoo joutuvansa vaihtamaan työpaikkaa työurallaan useita kertoja. Erityisesti naiset ja korkeasti koulutetut nuoret uskovat vaihtavansa usein työpaikkaa. Työpaikan vaihtamisen merkitys vaihtelee suhdannetilanteen mukaan. Laman aikana kyse on todennäköisesti enemmän epävarmuudesta työn suhteen ja pakollisista työn vaihdoksista, noususuhdanteen aikana kyseessä saattavat olla enemmän vapaaehtoiset siirtymät.

Työmarkkinoita ja koulutusta koskevien päätösten tueksi vaaditaan vahvempaa ja syvällisempää ymmärrystä tulevaisuuden työstä. Muun muassa edellä kuvatut nuorten työelämäasenteet ja nuorten työmarkkinoiden erityispiirteet vaativat uuden tiedon tuottamista, seurantaa ja monialaista analysointia.

7. Nuorisosopimus

Suomi tarvitsee uuden asenteen menestyäkseen 2010-luvulla. Tämä asenne kiteytyy sanoihin: rohkea, uudistuva, välittävä. Nykyisyyttä ei saa suosia tulevaisuuden kustannuksella. Hallituksen on koottava eri toimijat yhteen rakentamaan nuorisosopimus, jolla varmistetaan kaikkien nuorten saaminen koulutukseen ja työelämään. Onko maallamme malttia vaurastua 2010-luvulla?

III LÄHTEET

- Abrahamson, Peter (1999) The Scandinavian model of welfare. Teoksessa Denis Bouget & Bruno Palier (eds) *Comparing social welfare systems in Nordic Europe and France*. Nantes: Mire Dees Collection, 31–60. Luettavissa osoitteessa <http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3574/abrahamson.pdf?sequence=1>. (Viitattu 22.10.2009.)
- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) *Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksesta ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista*. ESR-julkaisu. Helsinki: Työministeriö.
- Alanko-Kahiluoto, Outi (2006) Hyvinvointivaltio. Teoksessa Mikko Jakonen & Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Antila, Juha (2005) *Veteen piirretty viiva? Työn ja yksityiselämän välisen rajapinnan tarkastelua*. Työpoliittinen tutkimus nro 272. Helsinki: Työministeriö. Luettavissa osoitteessa http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt272.pdf. (Viitattu 17.11.2009.)
- Autio, Minna (2006) *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1066; Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 65. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Autio, Minna & Paju, Petri (2005) Johdanto – Osta Itsellesi Elämä? Teoksessa Minna Autio & Petri Paju (toim.) *Kuluttava nuoruus. Nuorten elinolut -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62. Nuorisosaian neuvottelukunta Nuora, julkaisuja 32. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosaian neuvottelukunta & Stakes.
- Autio, Minna & Wilska, Terhi-Anna (2003) Vihertävät tytöt ja teknologiauskoiset pojat. Nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. *Nuorisotutkimus* 2003:2, 3–18.
- Bergmark, Åke & Palme, Joakim (2003) Welfare and unemployment crisis: Sweden in the 1990s. *International Journal of Social Welfare*, vol 12, 2003, 108–122.
- Blom, Raimo (2008) Työ, organisaatiot ja hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008): 2, 190–192.
- Bradley, Harriet & Erickson, Mark & Stepheson, Carol & Williams, Steve (2000) *Myths at Work*. Cambridge: Polity Press.
- Bradley, Harriet & van Hoof, Jacques (eds) (2005) *Young people in Europe. Labour markets and citizenship*. University of Bristol: The Policy Press.
- Chisholm, Lynne (2002) *Youth and education*. Julkaisematon kongressiesitelmä. United Nations' Expert group meeting on global priorities for youth. Helsinki 7.–10.10.2002.
- Demos Helsinki: TOP 5. Luettavissa osoitteessa <http://www.demos.fi/top5>. (Viitattu sivulta 23.11.2009.)
- Demos Helsinki: Yhteiskunnallinen yrittäjyys rantautumassa Suomeen. Luettavissa osoitteessa <http://www.demos.fi/node/343>. (Viitattu 23.11.2009.)
- Education at a Glance 2007. OECD indicators. <Http://www.oecd.org/dataoecd/36/4/40701218.pdf>. (Viitattu 19.10.2009.)

- Eräranta, Kirsi & Autio, Minna (2008) Johdanto: polarisaatio käsitteenä ja empiirisesti koeteltuna tutkimusteeseinä. Teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84. Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 38. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- General Intellect (2008) *Vasemmisto etsii työtä*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto & Like & Vasemmistofoorumi.
- Haapää, Leena (2005) Vihreyden tavoittelusta totunnaisiin kulutustapoihin. Teoksessa Minna Autio & Petri Paju (toim.) *Kuluttava nuoruus. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62. Nuorisoasian neuvottelukunta Nuora, julkaisuja 32. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisoasian neuvottelukunta & Stakes.
- Haataja, Anita (2007) Suomalainen äitiys-, isyys- ja vanhempainrahajärjestelmä; ylistämisestä alistamiseen? Teoksessa Anna-Maija Castrén (toim.) *Työn ja perheen tasapaino: sääntelyä, tutkimista ja kehittämistä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Haataja, Anita (2004) *Yhden tai kahden ansaitsijan malli: vaikutukset ansiotyön, hoivan ja tulojen jakoon*. Teoksessa Heikki Räisänen & Reino Hjerppe (toim.) *Hyvinvointi ja työmarkkinoiden eriytyminen*. VATT:n julkaisuja 40. Helsinki: VATT, 162–186.
- Haikonen, Jyrki & Kiljunen, Pentti (2003) *Mitä mieltä, suomalainen? EVA:n asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003*. Helsinki: EVA.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2005) *Imperiumi*. Helsinki: WSOY.
- Harinen, Päivi (2008) Hyvä, paha yksinäisyys. Itsellisyys, yksinäisyys ja ystävyys myöhäisnuoruudessa. Teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84. Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 38. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Heikkilä, Matti (2000) Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudemus.
- Heino, Tarja & Kuure, Tapio (toim.) (2009) *Syrjäytymisvaarassa olevat lapset ja nuoret -esiselvitys. Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammattikäytäntöihin*. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. Osaaminen, työ ja hyvinvointi, 10 – 2009.
- Heinonen, Visa (1998) *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Helavirta, Susanna (2007) Lapset, survey ja hyvinvointi. Metodologisia haasteita ja mahdollisuuksia. *Janus* 15:1, 19–34.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 123.
- Hemming, Mia (2008) Pohjoismainen hyvinvointimalli on haasteiden edessä. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008):1, 95–96. Luettavissa osoitteessa <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/FE0C219C-7711-471F-B595-AC6337975B58/0/hemming.pdf>. (Viitattu 26.11.2009.)
- Honkanen, Pertti, Jäntti, Markus & Pirttilä, Jukka (2007) *Alleviating unemployment traps in Finland: Can the efficiency-equity trade-off be avoided?* Discussion Paper 24, Aboa Center for Economics. Luettavissa osoitteessa http://www.labour.fi/henkilosto/jukkap/jp_dp024.pdf. (Viitattu 22.9.2009.)

- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005) *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Huuskonen, Saila & Korpinen, Johanna (2009) *Runsas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt?* Lastensuojelun tieto -hankkeen loppuraportti. Tampere: Pikassos Oy. Luettavissa osoitteessa <http://www.sosiaaliportti.fi/File/3a3e59b4-e8a9-45a8-9d29-71a9a23d6348/LasTi%20loppuraportti.pdf>. (Viitattu 3.11.2009.)
- HS-Gallup Koulutusliite 2005.
- Häggman, Erik (2007) *Polarisaatiomuistio – 95 000 nuorta koulutuksen ja työelämän ulkopuolella vuonna 2004*. Länsi-Suomen lääninhallitus. Luettavissa osoitteessa [http://www.laaninhallitus.fi/lh/lansi/siv/home.nsf/pages/82667F05754CAAFC22571FD0042F571/\\$file/Erik%20Haggman,%20Polarisaatiomuistio.pdf](http://www.laaninhallitus.fi/lh/lansi/siv/home.nsf/pages/82667F05754CAAFC22571FD0042F571/$file/Erik%20Haggman,%20Polarisaatiomuistio.pdf). (Viitattu 28.9.2009.)
- Hämäläinen, Ulla (2002) *Koulutuksesta työelämään. Nuorten työllistymiseen vaikuttavat tekijät*. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, tutkimuksia 83.
- Hämäläinen, Ulla (1998) Nuorisotyöttömyys. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2007) Tarve harkinnassa. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Maria Lehtelä (toim.) *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: Stakes, 157–191.
- Jakonen, Mikko & Peltokoski, Jukka & Virtanen, Aleks (toim.) (2006) *Uuden työn sanakirja*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Johansson, Häkan (2001) Activation policies in the Nordic countries: social democratic universalism under pressure. *Journal of European Area Studies*, vol 1, 63–78.
- Jordan, Bill (1996) *A theory of poverty and social exclusion*. Cambridge: Polity Press.
- Julkunen, Raija (2008a) Uuden työn ja liikkeen äärellä. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (3), 319–326.
- Julkunen, Raija (2008b) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)istä*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko & Anttila, Timo (2004) *Aikanyrjähdys. Keski luokka tietotyön puristuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä, Jyrki (1986) Nuoret sivuraiteelle? Nuorisosta, syrjäytymisestä, yhteiskunnasta. Teoksessa Armi Mikkola (toim.) *Suomalaista nuorisotutkimusta. Tutkijoiden puheenvuoroja*. Kansalaiskasvatuksen keskus ry. Nuorisopoliittinen kirjasto ja tietopalvelu. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/86.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2008) Koulutus, polarisaatio ja tasa-arvo: hyvä- ja huono-osaistuminen perus- ja keskiasteen koulutuksessa. Teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84; Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 38; Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2005) *Nuoret koulutus- ja työmarkkinoilla*. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta. Luettavissa osoitteessa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosaian_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Nuoret_koulutus_ja_tyomarkkinoilla.pdf. (Viitattu 29.10.2009.)
- Kakkonen, Anne & Parviainen, Leena (2006) *Urapolkuna pätkätyöt. Nuorten aikuisten naisten*

- kokemuksia päätöksistä.* Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö. Luettavissa osoitteessa http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisu/10_muut/patka-tyo_tutkimus.pdf. (Viitattu 16.10.2009.)
- Karjalainen, Antti & Syrjänen, Elina (2009) *Onko Suomessa yhteiskunnallisia yrityksiä?* Suomen Lontoon- instituutti. Luettavissa osoitteessa <http://www.finnish-institute.org.uk/images/stories/pdf/2009/yhteiskunnallinen%20yritytajyys%20raportti.pdf>. (Viitattu 17.11.2009.)
- Karvonen, Sakari (2006) Johdanto – Sukupuolittunut hyvinvointi? Teoksessa Sakari Karvonen (toim.) *Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta & Stakes, 8–13. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi (2000) Nuorten elämäntyylin ja terveystietoisyyden kulttuurinen vaihtelu. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2), 135–145.
- Kattelus, Kaija (1996) ”Helsinki – työn ja työttömyyden kaupunki.” *Kvartti* 3/1996. Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu.
- Kauhanen, Merja (2002) *Määräaikaiset työsuhteet ja toimeentulon riskit*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 69. Helsinki: Kela.
- Kautto, Mikko (2006) Hyvinvointia ja politiikkaa koskevat päätelmät. Teoksessa Mikko Kautto (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, 347–357.
- Kekkonen, Urho (1952) *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava.
- Kiviaho, Niina (2005) Nuoret perintötoimiston asiakkaina – hitaat ja huolettomat maksajat. Teoksessa Minna Autio & Petri Paju (toim.) *Kuluttava nuoruus. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62. Nuorisosiain neuvottelukunta Nuora, julkaisuja 32. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta & Stakes.
- Kivinen, Osmo & Nurmi, Jouni (2009) Sukupuolten keskinäissuhteet korkeakoulutuksessa ja työmarkkinoilla – eurooppalainen vertailu. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2) 2009: 149–157.
- Kojo, Marjaana & Sell, Anna (2009) *Valinnan autuus ja pakko. Erilaisista koulutustaustoista tulevien nuorten aikuisten strategioita ja tyylejä työelämässä*. Julkaisematon esitelmä Suomen Akatemian Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus -tutkimusohjelman vuosiseminaarissa Turussa 25.–26.5.2009.
- Koulutus 1999: 4. Education in Finland 1999. Statistics and indicators. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kulttuurin satelliittitilinpito. Pilottiprojektin loppuraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2008:20. Luettavissa osoitteessa <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm20.pdf?lang=fi>. (Viitattu 18.11.2009.)
- Kurtakko, Janne (2008) Talouskasvatusta ja -sivistystä tulee edistää harkitusti. *Tieteessä tapahtuu* 2/2008, 32–33.
- Kysely: Tradenominaiset kokevat syrjintää. STT 13.11.2009. <http://www.hs.fi/talous/artikkeli/Kysely+Tradenominaiset+kokevat+syrjint%C3%A4%C3%A4/1135250708519>. (Viitattu 13.11.2009.)
- Kuure, Tapio (2006) *Youth Policy in European Union – Participation or Governing Youth?* Esitelmä yhdeksännessä Nordic Youth Research Information Symposium -konferenssissa Landscapes of Youth 12.–14. tammikuuta 2006, Stockholm, Södertörns University College. Luettavissa osoitteessa http://www.kommentti.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=283. (Viitattu 23.10.2009.)

- Läki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412. Luettavissa osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>. (Viitattu 18.11.2009.)
- Lapset tekevät uravalintoja varhain. *Tiede* 18.11.2009. [Http://www.tiede.fi/uutiset/uutinen.php?id=3978](http://www.tiede.fi/uutiset/uutinen.php?id=3978). (Viitattu 21.11.2009.)
- Learning and Teaching – Towards the learning society, White Paper on education and training. European Commission, DG XXII and DG V, Brussels & Luxembourg, 1995.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008) *Pätkätöiden lisääntyminen ei ole tilastoharha*. HS Mieli 19.3.2008.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2005) *Threats and opportunities. Findings of Finnish Quality of Worklife Surveys 1977–2003*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (1999) *Rahan vallassa. Ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki*. Paradeigma-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Liiten, Marjukka (2007) Duunarit on tulevaisuus. *Helsingin Sanomien* koulutusliite 2007, 18–19.
- Lämsä, Anna-Liisa (2009) *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalibuollon asiakirjojen valossa*. Oulu: Oulun yliopisto. Luettavissa osoitteessa <http://herkules.oulu.fi/isbn9789514290213/isbn9789514290213.pdf>. (Viitattu 12.10.2009.)
- Malmberg-Heimonen, Ira (2003) *Urbanin nuoren työttömyys*. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen & Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Malmberg-Heimonen, Ira & Julkunen, Ilse (2005) *Integration into work through active labour market policies in different welfare state regimes*. Teoksessa Harriet Bradley & Jacques van Hoof (eds) *Young people in Europe. Labour markets and citizenship*. University of Bristol: The Policy Press.
- Marazzi, Christian (2006) *Pääoma ja kieli*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Miles, Steven (2000) *Youth Lifestyles in a Changing World*. Buckingham: Open University Press.
- Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) (2008) *Suomalaisen hyvinvointi*. Helsinki: Stakes.
- Moisio, Pasi & Rämö, Tuomas (2007) Koettu yksinäisyys demografisten ja sosioekonomisten taustatekijöiden mukaan Suomessa vuosina 1994 ja 2006. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (4), 392–401.
- Mokka, Roope & Neuvonen, Aleksis & Riala, Maria & Vassinen, Simo & Alanen, Olli & Kaskinen, Tuuli & Åman, Pirkka (2009) *Hyvän työn manifesti 2009*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettavissa osoitteessa http://www.tem.fi/index.php?C=91336&product_id=169&s=2086. (Viitattu 7.10.2009.)
- Myllyniemi, Sami (2009a) *Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 41. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami (2009b) *Aika vapaalla. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 92. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 40. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami (2008a) *Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 88. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 39. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

- Myllyniemi, Sami (2008b) Tilasto-osio teoksessa Minna Autio & Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 38. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes), 17–81. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami (2008c) Nuorten syrjäytymistä on hyvin vaikea mitata. *Helsingin Sanomat*, Mielipide 27.3.2008.
- Myllyniemi, Sami (2008d) *Nuorten asenteet ja työelämä*. Esitelmä Silta Oy:n ajankohtaiseminaarissa 18.3.2008. Luettavissa osoitteessa http://www.silta.fi/NR/rdonlyres/677AEF65-5375-4E44-A037-0E9A28CDAB6C/210/Nuortenasenteetjaty%C3%B66el%C3%A4m%C3%A4_SamiMyllyniemi.pdf. (Viitattu 24.11.2009.)
- Myllyniemi, Sami (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 37. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 79. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami (2006) Nuorisobarometri 2006. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) *Uskon asia. Nuorisobarometri 2006*. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 34. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 67. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Myllyniemi, Sami & Gissler, Mika & Puhakka, Tiina (2005) Kuluttava nuoruus tilastoina. Teoksessa Minna Autio & Petri Paju (toim.) *Kuluttava nuoruus. Nuorten elinolot -vuosikirja*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 14–54.
- Myllyniemi, Sami (2004) Nuorisobarometri 2004. Teoksessa Terhi-Anna Wilska (toim.) *Oman elämänsä yrittäjät? Nuorisobarometri 2004*. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 28. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 44. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- A New Impetus for European Youth, COM (2001) 681 final. Bryssel: Commission of the European Communities.
- Niemelä, Mikko (2007) Oma vika, epäonni vai rakenne? Suomalaisten köyhyyden syitä koskevat mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72(6). Luettavissa osoitteessa <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/EECCA163-0E20-493B-8C84-C36CD029AFD9/0/niemel%C3%A4.pdf>. (Viitattu 21.11.2009.)
- Nuorisolaki 72/2006. Luettavissa osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>. (Viitattu 3.11.2009.)
- Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 146/ 2007.
- OECD: Society at a Glance – OECD Social Indicators. Pariisi: OECD, 2005a.
- OECD: Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life. Volume 4 – Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom. Pariisi: OECD, 2005b.
- OECD: Employment outlook. Pariisi: OECD, 2004.
- Paakkunainen, Kari (toim.) (2007) *Sukupuolipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 72. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 36. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisosiain neuvottelukunta. Luettavissa osoitteessa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/sukupuolipolitiikka.pdf. (Viitattu 24.11.2009.)

- Parent-Thirion, Agnès & Fernández, Macías Enrique & Hurley, John & Vermeulen, Greet (2007) *Fourth European Working Conditions Survey*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Luettavissa osoitteessa <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2006/98/en/2/ef0698en.pdf>. (Viitattu 1.10.2009.)
- Parikka, Jussi (2006) Informaatioteknologia. Teoksessa Mikko Jakonen & Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto, 290–297.
- Parkkinen, Pekka (2009) Työllisyysnäkömät ikääntyvän väestön taantuvassa Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2009, 54–59. Luettavissa osoitteessa <http://www.stakes.fi/yp/2009/1/parkkinen.pdf>. Kommentteja artikkeliin <http://yp.stakes.fi/FI/keskustelu/index.htm#090304>. (Viitattu 6.11.2009.)
- Pirttimaa, Raija (2003) *Tuetun työllistymisen alkuvaiheet ja kehittyminen Suomessa*. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pitkänen, Sari & Aho, Simo & Koponen, Hannu & Kylmäkoski, Merja & Nieminen, Jarmo & Virjo, Ilkka (2007) *Ryhtiä ja ruutia nuorten työvoimapolkuun. Nuorten yhteiskuntatakuun toteutumista ja tuloksia selvittävä tutkimus*. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö.
- Pättiniemi, Pekka (2006) *Social Enterprises as Labour Market Measure*. Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 130. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007.
- Raijas, Anu & Lehtinen, Anna-Riitta & Varjonen, Johanna (2009) *Lasten ja nuorten syrjäytymisvaara toimeentulon ja kulutuksen näkökulmasta*. Kuluttajatutkimuskeskus, Keskustelunaloitteita 37/2009. Ilmestynyt osana Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan rahoittamaa esiselvitystä Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammattikäytäntöihin. Luettavissa osoitteessa http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5326/2009_37_keskustelualoite_syrjaytyminen.pdf. (Viitattu 6.11.2009.)
- Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) (2009) *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenpuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Repo, Päivi (2008) Lasten ja nuorten mielenterveysoireet lisääntyvät nopeammin kuin palvelut. *Helsingin Sanomat* 11.2.2008, A5.
- Rose, Nikolas (2000) Community, Citizenship and the Third Way. *American Behavioral Scientist* 43:9, 1395–1411.
- Sell, Anna (2007) Pätkäyöttömyys ja nuorten aikuisten muuttuvat elämäntyyli. *Nuorisotutkimus* 25 (1), 3–18.
- Sauli, Hannele & Simpura, Jussi (2005) Hyvinvoinnin käsite pohjoismaisen tilastollisen elinolo-tutkimuksen historiassa. *Janus* 13:1, 5–20.
- Siltala, Juha (2004) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.
- Siurala, Lasse (2003) Nuorisotyöttömyys käsitteenä – eurooppalaista vertailua. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen & Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Strobel, Pierre (1996) From poverty to exclusion: A wage-earning society or a society of human rights? *International Social Science Journal* 148, 173–189.
- STV 2003. Suomen tilastollinen vuosikirja. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suikkanen, Asko (1995) Palkkatyön murros ja elämänura. *Korkeakoulutieto* 1995:1.

- Sulander, Jubani & Viluksela, Marja & Elo, Aija-Riitta & Huuskonen, Matti S. & Leino, Timo (2007) *Nuoret ja työ -barometri 2006*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Suomen koulutusjärjestelmä kansainvälisessä vertailussa. Opetusministeriö: Opetusministeriön Poliittikka-analyysijä 2008:4. Luettavissa osoitteessa <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/pol04.pdf?lang=fi>. (Viitattu 14.10.2009.)
- Suomi on pudonnut palveluyhteiskuntana Mongolian tasolle. *Helsingin Sanomat* 26.11.2009. [Http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Suomi+on+pudonnut+palveluyhteiskuntana+Mongolian+tasolle/1135251025998](http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Suomi+on+pudonnut+palveluyhteiskuntana+Mongolian+tasolle/1135251025998). (Viitattu 26.11.2009.)
- Sutela, Hanna (2007) Työ, hoiva ja perhe. Teoksessa Hanna Sutela & Anna-Maija Lehto *Tasa-arvo työn takana*. Helsinki – Helsingfors: Tilastokeskus.
- Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija (2007) *Tasa-arvo työn takana*. Helsinki – Helsingfors: Tilastokeskus.
- Suurpää, Leena (toim.) (2009) *Nuoria koskeva syrjäytymistieto: avauksia tiedon ja tietämisen politiikkaan*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 27. Ilmestynyt osana Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan rahoittamaa esiselvitystä Prosessinäkökulma ehkäisevän lapsi- ja nuorisopolitiikan sekä lastensuojelun ohjaukseen, tiedonkeruuseen ja ammattikäytäntöihin. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Luettavissa osoitteessa <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/syrjaytymistieto.pdf>. (Viitattu 6.10.2009.)
- Suutari, Minna (2002) *Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 26. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Tarvainen, Tom & Pietiläinen, Ville & Kuure, Tapio (toim.) (2007) *Nuoret eivät odota. Palvelurakenteen muutos nyt*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007: 6.
- Tilastokeskus: Tiedote 2.7.2008. Suomalaisten koululaisten ympäristötietämys keskitasoa. Luettavissa osoitteessa http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2008/tiedote_019_2008-07-02.html. (Viitattu 17.11.2009.)
- Today's children decide their school and career path early. ESRC Society Today 15.11.2009. [Http://www.esrcsocietytoday.ac.uk/ESRCInfoCentre/PO/releases/2009/november/children.aspx](http://www.esrcsocietytoday.ac.uk/ESRCInfoCentre/PO/releases/2009/november/children.aspx). (Viitattu 21.11.2009.)
- Tuohinen, Riitta (1990) Työlle *vileä sukupolvi? Nuorten työlle antamista merkityksistä, niiden tulkimisesta ja tulkinnasta*. Työpoliittisia tutkimuksia 1. Helsinki: Työministeriö.
- Tuohinen, Titta (1996) Isät, pojat ja pärjäämisen henki. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välihdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 66–101.
- Tutkimus ammatillisen koulutuksen mielikuvista. Opetusministeriö/ IROResearch Oy, Viestintä Oy Viisikko, 2007. Luettavissa osoitteessa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammattillinen_koulutus/opiskelu_ ja_tutkinnot/Mielikuvatutkimus/mielikuvatutkimus_2007.pdf. (Viitattu 24.11.2009.)
- Työuria voidaan pidentää työpaikan arvoilla ja kulttuurilla. YLE uutiset 13.11.2009. [Http://yle.fi/uutiset/talous_ ja_politiikka/2009/11/quottyuria_voidaan_pidentaa_tyopaikan_arvoilla_ ja_kulttuurillaquot_1156934.html](http://yle.fi/uutiset/talous_ ja_politiikka/2009/11/quottyuria_voidaan_pidentaa_tyopaikan_arvoilla_ ja_kulttuurillaquot_1156934.html). (Viitattu 13.11.2009.)
- Työvoima 2025. Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä. Työvoimapolitiittinen tutkimus 325. Helsinki: Työministeriö, 2007. Luettavissa verkosta sivulla http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt325.pdf. (Viitattu 5.10.2009.)
- Ungdomsstyrelsen (2007) *Unga med attityd*. Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2007. Stockholm: Ungdomsstyrelsens skrifter 2007: 11.

- Uusitalo, Roope (2008) Onko pätkätöitten yleistyminen totta vai tilastoharhaa? *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2008, 5–11. Luettavissa osoitteessa <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/97136919-5B39-492D-8E9D-C2EE6E1C765A/0/uusitalo.pdf>. (Viitattu 28.10.2009.)
- Waldén, Jaana & Häggman, Erik (2008) *Etsivä työparitoiminta. Raportointi 1/ 2008. Nuorten työpajatoimintaan liittyvä etsivä työ*. Helsinki: Opetusministeriön nuorisoyksikkö.
- van Oorschot, W. (2002) Miracle or nightmare? A critical review of Dutch activation policies and their outcomes. *Journal of Social Policy*, vol 3, 399–421.
- Vanttaja, Markku (2005) Koulutuksesta ja työstä karsiutuneiden nuorten kotitaustan ja myöhempien elämänvaiheiden tarkastelua. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005):4. Luettavissa osoitteessa <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/C560C4B2-29DC-45BD-ADBE-81EB7F3D8A00/0/054vanttaja.pdf>. (Viitattu 29.10.2009.)
- Vanttaja, Markku & Järvinen, Tero (2004) Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet. Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2004): 5, 472–480.
- Vihriälä, Lotta (2009) *Työttömyys hävettää entistä harvempia nuoria*. YLE uutiset 31.8.2009. [Http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2009/08/tyottomuus_havettaa_entista_harvempia_nuoria_961244.html](http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2009/08/tyottomuus_havettaa_entista_harvempia_nuoria_961244.html). (Viitattu 13.11.2009.)
- Weise, Hanne & Broogaard, Susanne (1997) *Aktivering av kontanthjælpsmodtagare*. Köpenhamn: Socialforskningsinstitutet, 21.
- White Paper on growth, competitiveness, and employment: The Challenges and ways forward into the 21st century, COM (93) 700 final, Brussels, 5 December 1993.
- Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Virtanen, Matti (2009) Työurat ja työllisyysasteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2009, 119–120.
- Virtanen, Matti (2008) Keskiluokan kurimus. *Yhteiskuntapolitiikka* 3/2008, 237–239.
- Wrede-Jäntti, Matilda: (2003) Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen & Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Vähämäki, Jussi (2007) Prekarisaatio ja tietotyö. Teoksessa Antti Kasvio & Johanna Tjäder (toim.) *Työ murroksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos, 243–277.
- Vähämäki, Jussi (2003) *Kuhnurien kerho*. Paradeigma-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ziehe, Thomas (1986) *Inför avmystifieringen av världen. Ungdom och kulturell moderniseringen*. Teoksessa Mikael Löfgren & Anders Molander (toim.) *Postmoderna tider?* Norstedts: Molander.
- Ängeslevä, Heta (2008) Ympäristön tila ei huolestuta Suomen koululaisia. *Helsingin Sanomat* 3.7.2008, A6.

Nuorisotutkimusverkoston tutkija Simo Tuppuraisen ja valtion nuorisosiain neuvottelukunnan tekemässä muistiossa tarkastellaan nuorten pätkätöyläisyyttä, syrjäytymistä, kestäväää kulutusta, tietoyhteiskuntaa ja nuorten työelämän sukupuolittuneita rakenteita sekä tehdään toimenpide-ehdotuksia nuorten työllisyyden edistämiseksi. Muistio on tehty valtioneuvoston kanslian asettaman maamme talouskasvun edellytyksiä tarkastelevan työryhmän käyttöön.

ISBN 978-952-5464-69-6

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Nuora